

ISTORIJOS BENDROJI PROGRAMA

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Istorijos bendroji programa (toliau – Programa) apibrėžia istorijos dalyko paskirtį, ugdymo tikslą ir uždavinius, dalyku ugdomas kompetencijas, pasiekimų sritis ir pasiekimo raidą, dalyko mokymo(si) turinį, pasiekimų lygių požymius ir mokinių pasiekimų vertinimą.

2. Istorijos dalyku siekiama padėti pagrindus politinės (Pastaba. Politinė istorija nagrinėja valstybių formavimosi problemas, diplomatinių santykių raidą, valdovų, politinių veikėjų priimtų sprendimų reikšmę, jų aplinkybes ir pasekmes valstybių vidaus politikai bei tarpvalstybiniam santykiams. Pabrėžiama institucijų vaidmuo, istorinių asmenybių svarba vidinei politinio darinio organizacijai ir tarptautiniams santykiams), socialinės (Pastaba. Socialinė istorija tiria skirtingų istorinių epochų visuomenės ir jas sudarančių grupių santykius, tas grupes formuojančių asmenų ryšius. Socialinei istorijai svarbūs individų ir grupių sukurti fenomenai (institucijos, teisė, materialinės kultūros dalykai), kurie atskleidžia konkrečios visuomenės vertybines nuostatas, ideologines manifestacijas) ir kultūros istorijos (Pastaba. Kultūros istorijos (siaurąja prasme) tyrimų lauką sudaro meno (architektūros, tapybos, kino, fotografijos), mokslo (astronomijos, filosofijos), rašto kultūros klausimai. Dėmesys skiriamas pamatiniams civilizacijos pasiekimams ir iškiliausiams menininkams, mokslininkams, išradėjams.) supratimui bei istorijos (asmenybių, įvykių, reiškinių, reikšmingų tekstų) pažinimą susieti su dabarties problemomis, istorinės kultūros (Pastaba. Istorinė kultūra apima platų istorijos interpretavimo, istorijos vaizdinių dabartyje formulavimo ir konkrečios visuomenės, valstybės orientavimosi istoriniame laike lauką. Istorinė kultūra reiškiasi per tam tikrų temų sudabartinimą (aktualizavimą), visuomenei ir valstybei svarbių istorinių datų ar asmenybių įamžinimą, atminimą), istorijos sklaidos ir paveldo (Pastaba. Įvairių istorinių epochų daiktinės (architektūros, skulptūros, taikomosios dailės) ir rašto (dokumentų, knygų) vertybės, kurios vienu ar kitu požiūriu (meniniu, istoriniu, techniniu) pripažįstamos vertingos visuomenei, valstybei bei kultūrai ir turi būti saugomos įstatymo) pažinimo veiklose; formuoti(s) istorinio proceso chronologinės sekos vaizdą, ugdyti(s) gebėjimus identifikuoti reikšmingiausių istorijos asmenybių, įvykių, procesų ir reiškinių sąsajas su dabartimi; ugdyti(s) gebėjimus kurti istorinį pasakojimą, kuris būtų pagrįstas istorijos žiniomis, šaltinių identifikavimu ir analize, kultūriniu kontekstu ir argumentais, grindžiamais demokratijos, humanizmo, empatijos ir žmogiškojo solidarumo vertybėmis. Istorinis pasakojimas yra žodinė struktūra, kuriai būdinga prozos forma. Istoriniame pasakojime praeitis aktualizuojama dabartyje ir kartu brėžiami ateities orientyrai).

3. Istorijos dalyko paskirtis – ugdyti istorinį mąstymą, suteikiantį mokiniams galimybę orientuotis įvairiose kasdienėse situacijose, kuriose susiduriama su įvairiopa kultūrine aplinka, socialinėmis institucijomis, politinėmis problemomis. Istorinis mąstymas apima istorijos supratimo, tyrimo ir kūrimo gebėjimus: laiko tėkmės ir pokyčių kaitos nustatymą, priežasčių ir pasekmių ryšių analizę, istorijos šaltinių įrodymų tikslumo ir nepatikimumo atskyrimą, skirtingų istorijos aiškinimo perspektyvų supratimą, interpretavimą ir vertinimą. Istorijos dalykas yra tiesiogiai susijęs su kompetencijomis, kurios lemia pamatinių žmogiškųjų vertybių (supratimo, empatijos, individo vertės, bendruomeniškumo) suvokimą ir plėtojimą. Nagrinėjant konkrečias istorines problemas ir skirtingų istorinių laikotarpių žmogiškąsias patirtis, mokiniams sudaromos galimybės suvokti kitą ir kitaip mąstantį asmenį, identifikuoti istorinius žmonijos pasiekimus ir klaidas, palyginti dabarties aktualijas su istorinės praeities įvykiais ir reiškiniais.

4. Kiekvieno koncentro turinys ir siekiniai formuluojami, atsižvelgiant į mokinio kognityvinius gebėjimus, žinias ir nuoseklų istorinio mąstymo formavimąsi. Istorijos dalykas pradedamas nagrinėti, atsispiriant nuo asmeninės patirties ir gyvenamosios vietovės, pereinant prie esminių Lietuvos ir visuotinės istorijos temų (5–6 klasės). Toliau (7–10 klasėse ir I–II gimnazijos klasėse) chronologiškai nuosekliai nagrinėjami Europos ir pasaulio istorijos klausimai. Galiausiai (III–IV gimnazijos klasėse) pabrėžiamas probleminis istorijos mokymas(is), susitelkiama į konkrečią istorinę problemą ir jos istoriškumą (kaitą). Pagrindinio ugdymo istorijos dalyko turinį sudaro 60 % Europos ir pasaulio istorijai skirtų temų, 40 % Lietuvos istorijai skirtų temų.

4.1. Pradinėje mokykloje istorijos dalykas integruotas į Visuomeninio ugdymo bendrąją programą.

4.2. 5–6 klasėse išlaikomas nuoseklus perėjimas nuo asmeninės ir gyvenamosios vietovės istorijos prie Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos pažinimo. 5 klasės kursas supažindina su istorijos mokslo pradmenimis, yra orientuotas į Lietuvos istorijos siužetus, bet kontekstualiai susietas ir su visos Europos istorija. 6 klasėje mokiniai gilina ir plečia savo istorinį pažinimą, nagrinėdami konkrečius kultūros ir kasdienybės istorijos siužetus. 5–6 klasių mokiniai susipažįsta su istorija kaip su disciplina ir istorijos mokymosi būdu pažinti pasaulį, atveriantį galimybes suprasti ir šiandieną. Siekiant šio tikslo, daug dėmesio skiriama istorinių klausimų kėlimui, kompetencijų ugdymui.

4.3. 7–10 klasėse ir I–II gimnazijos klasėse toliau plėtojamos ir gilinamos žinios, gebėjimai ir kompetencijos. Mokiniai mokomi susidaryti Lietuvos, Europos ir pasaulio politinės, socialinės ir kultūrinės raidos vaizdą nuo seniausių iki dabartinių laikų.

4.4. III–IV gimnazijos klasėse istorijos mokymo turinys formuluojamas, siekiant analitiškai atskirti esminius žmogiškosios veiklos ir patirties istorijoje pjūvius. Mokymo turinys yra sudarytas, pabrėžiant konkrečią problemą, kuri nagrinėjama, vadovaujantis Europos istorijos periodizacija. Atskirai dėmesio skiriama istoriografijos, jos sampratos, naratyvų formų ir istorinės kultūros problematikai. Toks mokymo(si) turinys ir jo forma yra orientuoti į mokinių analitinių įgūdžių plėtojimą ir integralų pasaulio suvokimo formavimą(si), kuris grindžiamas siekiu tarpusavyje susieti skirtingas istorines problemas. Koncentruotas kiekvieno atskiro teminio bloko mokymas(is) sudaro mokiniui palankesnes galimybes geriau suvokti konkrečią problemą, jos istoriškumą, kaitą laike. III–IV gimnazijos klasių istorijos dalyko turinį sudaro 50 proc. Europos ir pasaulio istorijai skirtų temų, 50 proc. Lietuvos istorijai skirtų temų. Istorijos pasiekimų sritys, pasiekimų raida, kompetencijos įgauna prasmę, susietos su istorijos turiniu.

5. Programoje išskirtos asmenybės, sąvokos (terminai), reikšmingi įvykiai ir (ar) tekstai.

5.1. Istorinių asmenybių fiksavimas istorijos bendrojo ugdymo programoje atskleidžia siekį mokyti antropologiškai suvokiamos (anot V. Kavolio, Žmogus istorijoje) istorijos, kurioje veikia ir kuria ne tik visuomenės grupės, bet ir individai, asmenybės. Jų fiksavimas nereiškia, jog mokinys turi išmokyti Programoje minimų istorinių asmenybių biografijas, karjeras, visus veiklos ar kūrybos aspektus. Pasirinktos tos asmenybės, be kurių indėlio neįmanoma tinkamai suvokti politinės raidos procesų ir įvykių, ideologijų genezės, socialinių-ekonominių reformų bei lūžio momentų, kultūros pasiekimų. Mokinys turi žinoti svarbiausias istorines asmenybes ir gebėti jas atpažinti konkrečioje istorinėje epochoje, tekste; remdamasis istoriniu kontekstu, turi mokėti (į)vertinti asmenybės pasaulėžiūrą, sprendimus, įtaką visuomenei ir valstybei; turi gebėti apibūdinti skirtingus to meto ir dabarties požiūrius (interpretacijas) apie konkrečią asmenybę.

5.2. Istorinės sąvokos (terminai) reiškia istorinius pasakymus arba jų grupes. Programoje istoriniais terminais laikomi specialūs istoriografijoje naudojami pasakymai bei universalios tarpdalykinės sąvokos, vartojamos įvairių humanitarinių mokslų kalboje. Siekiama, kad mokinys žinotų analizuojamos temos kontekste pateiktus terminus, gebėtų juos apibūdinti, paaiškinti jų prasmę. Probleminiu mokymu grįstame istorijos ugdyme žinoti terminus reikia dėl kelių priežasčių. Pirma, tai yra fundamentali istorinių žinių struktūros dalis. Antra, be jų išmanymo sudėtinga suprasti ir nagrinėti istorinius šaltinius, tekstus, kurie parašyti konkrečios istorinės epochos kalba ir naudojant tos epochos terminiją. Trečia, tik tinkamai vartodamas istorines sąvokas, mokinys gali gebėti kurti savo istorinį naratyvą.

5.3. Programoje fiksuoti žinotini reikšmingi istoriniai įvykiai ir tekstai. Išskirti svarbiausi, moksliskai patikrinti, pagal savo reikšmę su istorinių lūžių momentais susiję faktai, atspindintys vienkartinus įvykius, taip pat naujų istorinių reiškinių genezės faktai ir tekstai (sutartys, kodeksai, privilegijos, valdžios aktai, konstitucijos, kultūros veikėjų traktatai ir pan.), reikalingi, problemiška nagrinėjant atskirus istorinius klausimus.

II SKYRIUS TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

6. Istorijos dalyko tikslas – ugdyti istorinę mokinių sąmonę (Pastaba. Istorinę sąmonę konstituoja žmonijos, valstybės, visuomenės istorijos lūžio momentų, įvairių reiškinių raidos pažinimas ir interpretacija. Šioje plotmėje formuojasi istorinis orientavimas(is), kuris reiškiasi per žmogiškojo pasaulio istoriškumo (kintamumo) suvokimą, konkrečių istorinių problemų vertinimą dabartyje ir istorinių tikrenybių suaktualinimo dabartyje pasirinkimus), pagrįstą Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinės raidos ir kultūrinės aplinkos supratimu, kuris remiasi:

- 6.1. istorijos mokslo žiniomis ir pamatinių istorijos procesų bei problemų suvokimu;
- 6.2. istorijos pasakojimų ir istorijos pažinimo šaltinių identifikavimu bei kritišku vertinimu;
- 6.3. pamatinėmis demokratinėmis vertybėmis, Europos ir pasaulio kultūriniu palikimu;
- 6.4. Lietuvos valstybingumo tradicija.

7. Pagrindinio ugdymo uždaviniai. Siekdami tikslo, mokiniai:

7.1. susipažįsta su istorijos mokslo tikslais ir istorijos tyrimo metodais;

7.2. tyrinėja savo gyvenamosios vietovės ir Lietuvos praeitį ir ją suvokia Europos ir pasaulio istorijos kontekste;

7.3. analizuoja ir lygina skirtingas istorines epochas, atpažįsta lūžių momentus, vertina istorinių asmenybių vaidmenį ir svarbiausias Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos problemas; teisingai vartoja istorijos mokslo sąvokas ir terminus;

7.4. renka, analizuoja ir kūrybiškai perteikia istorijos šaltiniuose (Pastaba. Istorijos šaltiniai – rašytiniai (dokumentai, aktai, knygos, laikraščiai), daiktiniai (archeologijos, technikos), vaizdiniai (meno kūriniai, ikonografija, fotografija) artefaktai, kuriais remdamasis ir tarpusavyje juos siedamas istorikas siekia rekonstruoti praeitį ir kurti istorinį pasakojimą), istoriografijos tekstuose (Pastaba. Istoriofografija bendraja prasme yra tai, kas sukurama (parašoma) metodiškai dirbančio (laikantis nustatytų istorijos mokslo reikalavimų, šaltinių paieškos, analizės) istoriko ar asmens, atliekančio istorinį tyrimą. Tai yra skirtingoms istorinėms temoms skirti įvairios apimties tekstai: straipsniai, monografijos, studijos, sintezės) ir šiuolaikinėse medijose (Pastaba. Šiuolaikinės medijos dažniausiai siejamos su šiuolaikinėmis technologijomis pasiekama informacija, prieigomis: interneto portalais, socialiniais tinklais, tinklalaidėmis ir pan.) pateikiamą informaciją apie istorinius įvykius, reiškinius ir asmenybes; skiria ir nustato pagrindinius istorijos šaltinio ir istoriografinio teksto bruožus; kritiškai vertina šiuolaikinių medijų pateikiamą informaciją apie istoriją;

7.5. remdamiesi turimomis žiniomis ir tyrimo metu surinkta informacija konstruoja argumentus, kuria istorinį pasakojimą; artimoje aplinkoje, muziejuose ar virtualybėje esančius istorinius šaltinius (objektus) panaudoja praeičiai rekonstruoti;

7.6. nagrinėja valstybingumo, demokratijos, pilietiškumo, tautiškumo ir laisvės idėjų istorinę raidą ir vertina jų reikšmę praeityje bei šiandiniame gyvenime.

8. Vidurinio ugdymo uždaviniai. Siekdami tikslo mokiniai:

8.1. pagilina supratimą apie istorijos mokslo (istoriografijos) raidą, orientuojasi šiandienos istorijos bei jos problemų interpretacijų lauke;

8.2. remdamiesi įgytomis žiniomis, geba formuluoti nagrinėjamus probleminius istorijos klausimus, kritiškai juos analizuoja;

8.3. mokosi kurti istorinį pasakojimą, atskleidžiantį pagrindines Lietuvos, Europos ir pasaulio istorines problemas;

8.4. įžvelgia skirtingas istorijos interpretacijas (Pastaba. Istorijos interpretacija yra viena iš pamatinių istorinio tyrimo (istorinio metodo) procedūrų. Istoriniame tyrime, keldamas istorinį

klausimą, analizuodamas šaltinius, istorikas formuluoja vientisą, prasmingą visumą ir taip sukuria konkrečios istorinės problemos interpretaciją. Istorijos moksle (istoriografijoje) tarpusavyje konkuruoja skirtingos tų pačių įvykių, reiškinių, procesų interpretacijos, požiūriai ir vertinimai.) ir aiškinasi jų racionalius ir (ar) vertybinius pagrindus. Konkrečius istorinius įvykius suvokia, atsižvelgdami į skirtingus politinius, socialinius ir kultūrinius kontekstus bei perspektyvas (valstybės, tautos, lyties, religinės ar socialinės grupės ir t.t.);

8.5. geba atskirti ir paaiškinti skirtingų istorinių epochų socialinių-ekonominių struktūrų ypatumus, skirtumus ir kaitą, atpažįsta gamtinės aplinkos poveikį visuomenėms praeityje ir žmogaus įtaką jį supančiai aplinkai;

8.6. suvokia svarbiausius politinės, ekonominės, religijų, kultūros, žmogaus ir gamtos istorijos klausimus, gebėdami analizuoti ir interpretuoti istoriografijos suformuluotas problemas;

8.7. remdamiesi įgytomis žiniomis, geba antropologiškai žvelgti į istoriją ir suvokia šiandieninių politinių, socialinių ir kultūrinių problemų istorines ištakas ir jų patirtis.

III SKYRIUS KOMPETENCIJŲ UGDYMAS

9. Įgyvendinant Programą, ugdomos šios kompetencijos: pažinimo, kultūrinė, pilietiškumo, kūrybiškumo, komunikavimo, socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos, skaitmeninė. Jos pateiktos pagal kompetencijos ugdymo intensyvumą.

10. Pažinimo kompetencija. Mokiniai, remdamiesi įgytomis žiniomis, apibūdina nagrinėtus Lietuvos, Europos (atskirais atvejais ir pasaulio) praeities įvykius ir reiškinius, asmenybes. Apibūdina esmines istorijos epochas, pateikia jų savitumo pavyzdžių ir atspindžių šiandienos pasaulyje. Mokiniai, remdamiesi įgytomis žiniomis, istorijos šaltiniais, tekstais ir šiuolaikinėmis medijomis mokosi paaiškinti, kodėl dabarties reiškinių ir problemų ištakos gali glūdėti praeities įvykiuose ir reiškiniuose. Tyrinėdami savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos ir pasaulio istorinę praeitį, mokiniai analizuoja politinę, socialinę ir kultūrinę visuomenės raidą, suvokia, kodėl istorikai praeities įvykius gali interpretuoti skirtingai. Remdamiesi įgytomis žiniomis, paaiškina svarbias praeities problemas ir jų kontekstus Lietuvos ir Europos istorijoje, pagrindžia istorijos pamokų aktualumą dabarčiai. Ugdymo procese mokiniai mokosi kelti probleminius klausimus, formuluoti nesudėtingo tyrimo tikslą ir uždavinius, planuoti tyrimo eigą, tinkamai pasirinkti reikiamus informacijos šaltinius, suformuluoti išvadas. Mokiniai geba atskirti ir apibūdinti istorijos šaltinius, tekstus (istoriografiją) ir šiuolaikinėse medijose randamą informaciją. Įgytas žinias nuolatos sieja su informacija ir gebėjimais, įgytais per kitų dalykų pamokas bei praktikas.

11. Kultūrinė kompetencija. Remdamiesi istorijos šaltiniais, tekstais ir šiuolaikinėmis medijomis, analizuoja ir aptaria Lietuvos ir Europos (atskirais atvejais ir pasaulio) kultūros istorijos reiškinius ir jų visumą: žmonių vertybes, idėjas, kultūros formas ir simbolius, meno kūrinius, kasdienybės ir gyvenamosios aplinkos istoriją. Aiškinasi kultūros istorijos vaidmenį XXI a. žmogaus pasaulėvaizdžiui ir tapatybei. Vertina tautų, religijų ir įvairių kultūrų paveldą, prisideda prie jo išsaugojimo. Suvokia ir vertina Lietuvos tautų, konfesijų, bendruomenių tradicijas, kultūrinį palikimą, puoselėja Lietuvos valstybingumo tradiciją ir paveldą. Suvokia kitas tautas ir kultūras kaip unikalų žmonijos istorinės raidos rezultatą; skiria dėmesio kultūrinio „kito“ pažinimui, suvokimui ir priėmimui bei kultūrinės įvairovės kaip vertybės suvokimui. Supranta istorines ir šiuolaikines Lietuvos, Europos (atskirais atvejais ir pasaulio) kultūrinės raiškos formas, atpažįsta menines praeities įvykių ar reiškinių interpretacijas. Mokiniai analizuoja įvairių gyvenamosios vietovės (aplinkos) istorinę (kraštotylinę) medžiagą. Paaiškina kultūros paveldo svarbą, istorinės atminties perspektyvas ir sankirtas.

12. Pilietiškumo kompetencija. Mokiniai puoselėja ir reflektuoja visuomenės gyvenime praeityje susiformavusias, o šiandienos gyvenime tokias svarbias vertybes, kaip demokratija, humaniškumas, empatija, bendruomeniškumas, tautiškumas, valstybingumas ir kt. Analizuoja aktualias žmogaus ir visuomenės problemas susijusias su globalizacija, žmogaus teisėmis, ekologija, skurdu, terorizmu ir kt.). Aptaria demokratinės visuomenės puoselėjimo svarbą ir iššūkius, Lietuvos

valstybingumo tradiciją, pilietybės instituto kaitą istorijoje. Analizuoja Lietuvos ir Europos demokratijai kylančius iššūkius. Aptaria ir kritiškai vertina įvairiose žiniasklaidos priemonėse (ir šiuolaikinėse medijose) pateikiamą informaciją, apibūdina informacijos išsamumą, patikimumą ar tendencingumą; nagrinėja istorinės propagandos pavyzdžius. Vertina individo ir visuomenės bendrabūvio būdus, bendruomeniškumo ir pilietiškumo sąsajas, įsitraukia į Lietuvos visuomenei aktualių istorinių klausimų aptarimo diskusijas. Puoselėja Lietuvos valstybingumo tradiciją, ugdo patriotinę savimonę. Analizuoja pagrindines tarptautines organizacijas, nurodo Lietuvai tenkančias atsakomybes ir galimybes dalyvaujant šių organizacijų veikloje.

13. Kūrybiškumo kompetencija. Mokiniai savarankiškai kelia klausimus, kurie padeda išvelgti ir suprasti nagrinėjamų laikotarpių problemas. Kuria istoriją pasakojantį žemėlapi, jame lokalizuoja įvykius ir reiškinius, aiškina jų eigą, aptaria veiksnius, lėmusius vienokius ar kitokius rezultatus, naudoja vaizdinę ir tekstinę medžiagą pasakojimui iliustruoti, argumentuoti; rengia gyvenimo praeityje rekonstrukcijas ir aptarimus (muliažus, instaliacijas, parodas, maketus, disputus, teatralizuotas diskusijas, vaidinimus ir kt.). Remdamiesi istoriniais šaltiniais, tekstais ir kitomis medijomis kuria įvairių tipų pasakojimus (esė, CV, santraukas, komentarus, recenzijas, biografijas ir pan.), vizualizacijas (garso ar vaizdo pasakojimus, schemas, asmenybių, reiškinių ar įvykių grafinius paveikslus, genealoginius medžius ir pan.) ir interpretacijas, atlieka įvairius tiriamuosius ir kūrybinius darbus. Kūrybos rezultatus pristato pasirinktu būdu: žodžiu, raštu, piešiniu, kompiuterine grafika, nuotraukomis, schema ar kitokiu būdu. Išskiria ir apibūdina svarbiausių epochų kultūrinius bruožus, nurodo mokslo ir kultūros reikšmingiausias darbus ir jų autorius. Seka istorinių kūrinių ir reiškinių šiuolaikines interpretacijas. Geba įgytas istorines žinias sieti su literatūros, meninio ugdymo ar kitų mokomųjų dalykų žiniomis. Bando prognozuoti politinių, socialinių ar kultūrinių bei ekonominių procesų raidą, projektuoti ateitį.

14. Komunikavimo kompetencija. Mokiniai įvairiais būdais ir formomis, naudodamiesi informacinėmis technologijomis, mokosi pateikti savąjį istorijos supratimą ir jį pagrįsti. Kuria savo istorijos pasakojimą, tinkamai vartoja istorijos sąvokas, remiasi istorijos šaltiniais, tekstais ir šiuolaikinėmis medijomis. Mokiniai mokosi atsirinkti patikimą informaciją apie istorijos įvykius, reiškinius ir jų vertinimus, ją palyginti ir panaudoti, atliekant užduotis, kuriant istorinį pasakojimą. Remdamiesi istorine medžiaga, mokiniai atlieka tyrimus, kuria projektus, rengia jų pristatymus, diskutuodami įsiklauso į kito nuomonę, kelia klausimus apie istorinius įvykius, asmenybes, laisvai reiškia savo nuomonę, pagrįsdami ją argumentais. Mokosi bendradarbiauti ir mokytis bendradarbiaujant.

15. Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija. Per istorijos pamokas mokiniai mokosi pažinti praeities žmogaus gyvenseną, suprasti jo mąstyseną, jauseną, tikėjimą, veikseną, jo vertybių ir idėjų pasaulį. Per istorijos pamokas ir ypač per fizines išvykas (į muziejus, archeologinių tyrimų ekspedicijų vietas, materialaus kultūros paveldo objektus, pažintines ekspedicijas ir pan.) susipažįsta su savo gyvenamosios vietovės (aplinkos), Lietuvos, Europos bei pasaulio istorijos praeitimi, ugdomi empatiją, kritišką santykį su praeities kartų palikimu, identifikuoja žmonių panašumus ir skirtumus. Tuos pačius istorinius įvykius gali suvokti iš skirtingų perspektyvų; kritiškai vertina istorijos šaltinių, tekstų ar šiuolaikinių medijų patikimumą ir argumentuotai išreiškia savo poziciją istorijos įvykių ar asmenybių vertinimo klausimais. Analizuodami istorinius laikotarpius, išskiria stereotipų, išankstinių nusistatymų ir diskriminacijos kilmę, neigiamą jų poveikį tautoms, etninėms, religinėms ar socialinėms grupėms. Gerbia skirtingų socialinių, kultūrinių ar etninių grupių žmones. Nagrinėja istorinių asmenybių biografijas: jų darbus, pasirinkimus, pasiekimus ir klaidas. Gilindamiesi į istorinių asmenybių gyvenimo ir veiklos pavyzdžius, mokiniai apmąsto savo istorinių bendraamžių gyvenseną, jų likimus ir pasirinkimus.

16. Skaitmeninė kompetencija. Atlikdami istorinį tyrimą, kurdami istorinį pasakojimą, ieškodami informacijos, mokiniai naudojami šiuolaikinėmis medijomis, skaitmeniniais archyvais, bibliotekomis, virtualiomis parodomis (kita muziejų sukaupta medžiaga), geba jais naudotis per paieškos ir filtravimo sistemas, kritiškai ir tikslingai pasirenka medžiagą, ją analizuoja. Pritaikydami šiuolaikinių technologijų galimybes (žemėlapių kūrimo platformas, mobiliąsias programėles ir kt.), mokosi kurti istoriją pasakojantį žemėlapi, maršrutą nagrinėjamai temai atskleisti: įkelia nurodytos

ar pasirinktos istorinės temos ar tyrimo faktus, įvykius, šaltinius, vizualinę medžiagą, komentarus į skaitmeninį žemėlapi, jį pristato. Sėkmingai naudojami skaitmeniniu turiniu, kurdami įvairių tipų tekstus (esė, istorinį pasakojimą, vaizdo žinutę, interviu, komentarą, recenziją, biografiją ir pan.); ugdo ir puoselėja savo informacinių vertybių kultūrą, atsakingai ir teisėtai būdais disponuoja įvairia vieša skaitmenine informacija (korektiškai nurodo naudojamus informacijos šaltinius, savo kuriamą turinį skleidžia tinkamomis techninėmis priemonėmis). Atsakingai, saugiai ir etiškai veikia skaitmeninėje erdvėje ir rinkdamas informaciją, ir ja dalydamasis su kitais, ir bendraudamas, bendradarbiaudamas.

IV SKYRIUS PASIEKIMŲ SRITYS IR PASIEKIMAI

17. Programoje pasiekimų sritys žymimos raide (pavyzdžiui, A, B), o raide ir skaičiumi (pavyzdžiui, A1, A2) žymimas tos pasiekimų srities pasiekimas.

18. Istorinės raidos supratimas (A). Ši pasiekimų sritis apima mokinių gebėjimus, kurių reikia norint įvertinti konkrečių istorinių įvykių priežastis ir padarinius, juos palyginti ir išskirti pagrindinius įvykių bruožus bei suvokti atskirų asmenybių vaidmenį savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos bei pasaulio politinės, socialinės ir kultūrinės istorijos kontekste. Istorinės raidos supratimas leidžia mokiniui formuoti individualų santykį su istoriniais įvykiais, asmenybėmis ir Lietuvos valstybingumo tradicija juos aktualizuojant dabarties kontekstuose, plečiant ir gilinant pažinimo, kultūrinę, pilietiškumo ir socialinės, emocinės ir sveikos gyvensenos kompetencijas. Šios pasiekimų srities mokinių pasiekimai:

- 18.1. įvykių, reiškinių priežasčių ir padarinių apibūdinimas (A1);
- 18.2. įvykių, reiškinių bruožai, ypatumai (A2);
- 18.3. asmenybių vaidmuo istorijoje (A3).

19. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B). Ši pasiekimų sritis apima mokinių gebėjimus, kurie būtini svarbiems Lietuvos, Europos bei pasaulio istorijos laikotarpiams identifikuoti ir apibūdinti, chronologinei įvykių secai suvokti; susieti svarbiausius Lietuvos, Europos bei pasaulio istorijos įvykius ir reiškinius su konkrečiomis istorinėmis epochomis (laikotarpiais); sinchroniškai matyti savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos bei pasaulio istorijos įvykius ir reiškinius; suprasti konkretų istorinio proceso ar įvykio geografinį kontekstą. Taip gilinama pažinimo ir kultūrinė kompetencijos. Šios pasiekimų srities pasiekimai:

- 19.1. chronologijos supratimas (B1);
- 19.2. istorinės erdvės supratimas (B2).

20. Istorijos tyrimas ir interpretavimas (C). Ši pasiekimų sritis apima mokinių gebėjimus, reikalingus skirtingo pobūdžio istorijos šaltiniams ir tekstams atrinkti, klasifikuoti ir jais remiantis kelti probleminius klausimus, ieškoti jų sprendimo būdų. Mokinys geba rinkti informaciją iš istorijos šaltinių, tekstų ar kitų medijų, apibūdinti jų atsiradimo kontekstą, svarstyti jų autorystės ir patikimumo klausimus; remiantis įvairiais kriterijais, kritiškai vertinti šaltiniuose bei skirtingų autorių tekstuose pateikiamas įvykių versijas. Istorijos tyrimas ir interpretavimas mokiniui suteikia galimybę susidaryti asmeninę argumentuotą nuomonę apie istorines problemas, ugdyti empatiją, socialinę, emocinę ir sveikos gyvensenos, pilietiškumo, komunikavimo ir kūrybiškumo kompetencijas. Šios pasiekimų srities pasiekimai:

- 20.1. istorijos šaltinio apibūdinimas (C1);
- 20.2. istorijos šaltinio, teksto analizė, interpretavimas ir vertinimas (C2);
- 20.3. istorinis tyrimas ir tyrinėjimas (C3).

21. Istorinio pasakojimo kūrimas ir raiška (D). Ši pasiekimų sritis apima mokinių gebėjimus korektiškai vartoti istorines sąvokas, kalbant apie konkretų istorinį laikotarpį, reiškinį ar kontekstą, juos nusakant ir apibūdinant. Atliekant šaltinių, tekstų ar kitų medijų analizę, istorine tematika rengiant tiriamuosius ir kūrybinius darbus, plečiamos kūrybinė, kultūrinė ir komunikavimo kompetencijos. Ši pasiekimų sritis apima gebėjimą tikslingai vartoti istorines sąvokas ir sistemingai, struktūruotai bei sklandžiai reikšti mintis, konstruoti logišką argumentaciją. Ši pasiekimų sritis taip

pat apima gebėjimą laikytis autorių teisių ir priimtą bibliografinės informacijos pateikimo taisyklių. Mokinys istorinį supratimą atskleidžia, istorinį pasakojimą pateikdamas struktūruotai ir rišliai pagal pasirinktą verbalinės ar neverbalinės komunikacijos būdo ir formos reikalavimus. Naudodamasis šiuolaikinėmis technologijomis, mokinys geba atrinkti, analizuoti ir vizualizuoti istorinius tiriamuosius ir kūrybinius darbus. Istorinio pasakojimo kūrimas ir raiška leidžia mokiniui atskleisti savo vertybinį požiūrį į istorines problemas, asmenybes ir jų aktualumą šiandienos visuomenėje, ugdyti komunikavimo, kūrybiškumo, pilietiškumo ir kultūrinę kompetencijas. Šios pasiekimų srities pasiekimai:

21.1. istorijos sąvokų supratimas ir vartojimas (D1);

21.2. istorinio pasakojimo kūrimas (D2);

21.3. istorinio supratimo raiška (D3).

22. Mokinių pasiekimų raidai aprašoma pagal pasiekimų sritis, pateikiant mokinių pagrindinio lygio pasiekimus kas dvejus metus. Lentelėje raide (pavyzdžiui, A) žymima pasiekimų sritis, raide ir pirmu skaičiumi (pavyzdžiui, A1) žymimas tos pasiekimų srities pasiekimas, o antru skaičiumi (3) – pagrindinis pasiekimų lygis.

Pasiekimas	5–6 klasės	7–8 klasės	9–10 ir I–II gimnazijos klasės	III–IV gimnazijos klasės
1. Istorinės raidos supratimas (A)				
Įvykių, reiškinių priežastys ir padariniai (A1).	Išskiria svarbiausias nagrinėtų savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos (atskiris atvejais Europos ir pasaulio) istorijos įvykių ar reiškinių priežastis ir padarinius. Lygindamas įvykius ar reiškinius, randa 1–2 panašumus ar skirtumus tarp jų priežasčių ar padarinių (A1.3).	Apibūdina svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių priežastis, pasekmes. Aptaria konkretaus įvykio ar reiškinio reikšmę skirtingoms asmenybėms, visuomenės grupėms arba valstybėms. Nagrinėdamas panašaus pobūdžio įvykių, reiškinių priežastis ir pasekmes, nustato jų panašumus bei skirtumus (A1.3).	Paaškina naujųjų ir naujausiųjų laikų priežastis ir pasekmes, remdamasis pateiktais šaltiniais ar istoriografijos pavyzdžiais. Remdamasis įvykio ar reiškinio pasekmėmis, paaškina įvykio svarbą ir reikšmę asmenybėms, visuomenės grupėms ar valstybėms. Pagal pateiktus kriterijus mokosi klasifikuoti priežastis ir pasekmes (pvz., į kultūrinės, socialinės, politinės ir kt.). Nustato, kuri priežastis buvo pagrindinė, kuri šalutinė, kuris padarinys trumpalaikis, kuris ilgalaikis (A1.3).	Įvertina priežasčių ir pasekmių sudėtingumą, nustato konkrečių istorinių įvykių, reiškinių padarinius. Atskleidžia priežasčių ir pasekmių interpretacijas, jų aiškinimo daugiaperspektyvumą; pateikia priežasčių ir pasekmių aiškinimo ar interpretavimo kaitos istoriografijoje pavyzdžių (A1.3).
Įvykių, reiškinių bruožai, ypatumai (A2).	Pasako 1–2 esminius nagrinėtų svarbiausių savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos (atskiris atvejais Europos ir pasaulio) istorinių įvykių ir reiškinių bruožus bei nurodo, kuris bruožas yra svarbesnis (A2.3).	Išvardija svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių esminius bruožus; juos paaškina pagal pateiktus kriterijus (A2.3).	Išskiria naujųjų ir naujausiųjų laikų įvykių, reiškinių keletą svarbiausių bruožų, savo sprendimą paaškina. Parodo ryšius tarp įvykio priežasčių ir pasekmių. Įvertina įvykio, reiškinio reikšmingumą (A2.3).	Identifikuoja ir kritiškai vertina įvykių, reiškinių aktualumą, reikšmingumą, svarbą praeityje ir tai, kaip jie siejasi su šiandieniniais procesais ar problemomis. Atsižvelgdamas į tam tikros žmonių grupės gyvenimo būdą, politinę situaciją, ekonominę praktiką, santykius su aplinka, socialines vertybes ir įsitikinimus, įvertina istorijos įvykių, reiškinių

				tęstinumą ir jų pokyčius (A2.3).
Asmenybių vaidmuo istorijoje (A3).	Nurodo 2–3 žymias savo gyvenamosios vietovės ar Lietuvos istorines asmenybes, apibūdina jų veiklą, išskiria 1–2 reikšmingiausias nuveiktas darbus. Sieja nagrinėtas svarbias (ir kitas) savo gyvenamosios vietovės ir Lietuvos istorijos asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, plačiai žinomu istoriniu įvykiu (A3.3).	Susieja 2–3 žinotinas senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų pagrindines istorines asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, plačiai žinomu istoriniu įvykiu arba reiškiniu. Nurodo keletą šioms asmenybėms būdingų bruožų, jas atpažįsta iš nesudėtingo istorinio konteksto. Įvertina 2–3 plačiai žinomas ir nagrinėtas istorines asmenybes, pateikia apie jas savo nuomonę ir iš dalies ją pagrindžia (A3.3).	Paaškina istorinės asmenybės veiklos bruožus ir jų reikšmę istoriniam laikotarpiui, ją vertina ir savo nuomonę pagrindžia 1–2 argumentais. Lygina atskirų asmenybių veiklą, aiškina veiklos padarinius. Nurodo istorijos asmenybių iškilimo aplinkybes, kontekstą, sąlygas, kuriomis jos veikė. Pagrindžia jų įtaką nagrinėjam laikotarpiui ir regionui. Remdamasis šaltiniais ar istoriografijos pavyzdžiais, paaškina, kodėl vienas ar kitas asmuo laikytinas istorine asmenybe (A3.3).	Vertina istorinę asmenybę, atsižvelgdamas į pasirinktus konteksto elementus (pvz., asmeninius motyvus, valstybės politiką, to meto pasaulėžiūrą ir laikotarpį, asmenybės veiklos reikšmę įvairioms socialinėms grupėms ir kt.), nurodo skirtingus to meto ar dabarties požiūrius (interpretacijas) į istorinę asmenybę. Charakterizuoja istorines asmenybes, jų veiklą ir kritiškai vertina jų svarbą, veiklos rezultatus. Atskleidžia istorinės asmenybės vertinimo sąlygiškumą, atsižvelgiant į istorines aplinkybes ar socialines sąlygas, taip pat į jų nulemtą vertinimą iš įvairių perspektyvų (A3.3).
2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)				
Chronologijos supratimas (B1).	Paaškina, kaip skaičiuojamas (suprantamas) laikas istorijoje (pvz., dešimtmetis, epocha, laikotarpis); nurodo nagrinėtus įvykius laiko juostoje. Pateikia vieną pavyzdį, rodantį, kaip suvokiamas laikas istorijoje.	Susieja metais išreikštas datas su tūkstantmečiu, amžiumi, dešimtmečiu, paaškina jų chronologinį nuoseklumą. Nurodo senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių, reiškinių, epochų, chronologinę seką,	Charakterizuoja nagrinėjamus istorijos laikotarpius; išskiria lūžio įvykius ir tai argumentuoja. Lygina svarbiausius Lietuvos, Europos ir pasaulio naujųjų ir naujausiųjų laikų istorijos įvykius, reiškinius, procesus,	Kritiškai vertina to paties laikotarpio atskirų faktų ar reiškinių svarbą ir sąsajas; argumentuotai chronologiškai suskirsto faktus ar reiškinius, pagrįstai nustatydamas jų svarbą; vertina konkretų istorinį kontekstą ir jo santykį

	Nurodo nagrinėtų Lietuvos istorijos įvykių chronologinę seką, savais žodžiais pateikdamas jų eiliškumą, susiedamas to paties laikotarpio įvykius ir reiškinius (B1.3).	išdėsto juos teisinga tvarka pagal laiką. Chronologinėje sekoje nustato kitų svarbiausių Lietuvos ir Europos įvykių, reiškinių vietą; gretina svarbiausius vienalaikius Lietuvos ir Europos įvykius (B1.3).	išskiria jų panašumus ir skirtumus. Išskiria 2–3 pagrindines nagrinėjamų naujųjų ir naujausiųjų istorijos laikotarpių problemas, padedamas nustato jų ryšį tiek su kitais istorijos laikotarpiais, tiek su dabartimi, pateikia 1–2 argumentus (B1.3).	su analizuojamais faktais ar reiškiniais. Naudodamasis interaktyviosiomis laiko juostomis, įvertina įvairiausių istorijos įvykių pavyzdžius ir jų istorinę reikšmę skirtingose geografinėse vietovėse. Analizuoja istorinius laikotarpius ir nustato pasikeitimus, kurie įvyko per tam tikrą laiką tarp dviejų konkrečių istorijos įvykių ar reiškinių; parodo praeities ir dabarties tarpusavio ryšį (B1.3).
Istorinės erdvės supratimas (B2).	Lokalizuoja savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos istorijos konkretaus laikotarpio įvykius, kai jie yra iš dalies parodyti žemėlapyje (B2.3).	Įvardija svarbiausių nagrinėtų senovės, vidurinių amžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių ir reiškinių vyksmo vietą; gali ją lokalizuoti platesniame erdvės kontekste. Naudodamasis istorijos žemėlapiu, apibūdina istorinės erdvės dydį ir pokyčius, palygina skirtingas istorines erdves tarpusavyje (B2.3).	Lokalizuoja žemėlapyje naujųjų ir naujausiųjų laikų įvykius ir reiškinius, aiškina jų eigą, nurodo veiksnius, lėmusius vienokius ar kitokius rezultatus, atskleidžia ir įvertina teritorinius pokyčius. Palygina skirtingo laikotarpio žemėlapius ir pagal juos nustato pokyčius, jų priežastis (B2.3).	Charakterizuoja istorinius, kultūrinius, etnografinius, politinius, ekonominius ar gamtinius regionus pagal paties pasirinktus kriterijus; lygina atskirų regionų ypatybes; pasitelkdamas erdvines priemones (pvz., gaublį, žemėlapi, kartoschemą ar kt.), aiškina įvykius ar reiškinius, komentuoja konkretaus regiono aktualijas ir raidos ypatybes; aiškina istorinių, kultūrinių, politinių, ekonominių regionų ribų sąlygotumą, kaitos priežastis bei ypatybes (B2.3).

3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas (C)				
Istorijos šaltinio apibūdinimas (C1).	Nurodo istorijos šaltinio tipą (pvz., rašytiniai, vaizdiniai), jo autorių, atsiradimo datą ir vietą, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija; pateikia 3–4 įvairių šaltinių tipų pavyzdžius (C1.3).	Nustato istorijos šaltinio tipą, jo autorių, atsiradimo datą, vietą ir paskirtį, remdamasis iš dalies išreikšta informacija nesudėtingame istoriniame kontekste (C1.3).	Nurodo istorijos šaltinio tipą, jo autorių, atsiradimo datą, vietą ir paskirtį, remdamasis iš dalies išreikšta informacija nesudėtingame istoriniame kontekste (C1.3).	Sistemiškai renka ir rūšiuoja šaltinius; atpažįsta skirtingus to paties įvykio, reiškinių bei proceso aprašymus šaltinyje; išskiria šaltinių teikiamos informacijos sąlygiškumą ir ribotumą; kritiškai vertina šaltinių teikiamą informaciją, juos analizuoja ir interpretuoja (C1.3).
Istorijos šaltinio, teksto analizė, interpretavimas ir vertinimas (C2).	Suranda istorijos šaltinyje informaciją, kai ji yra tiesiogiai išreikšta, atkuria praeities įvykius, kelia klausimus apie praeitį ir atsako į juos, šią informaciją apibendrina. Palygina nesudėtingus, panašaus turinio ir formos istorijos šaltinius, nurodo, bent vieną jų panašumą ar skirtumą (C2.3).	Išskiria istorijos šaltinyje informaciją, kai ji nėra tiesiogiai išreikšta; gali ją apibendrinti. Remdamasis tiesiogiai ir iš dalies išreikšta informacija, palygina daugiau kaip du nesudėtingo konteksto šaltinius, nurodo jų turinio panašumus, skirtumus ar sąsajas. Nustato istorijos šaltinio autoriaus požiūrį, kai jis yra išreikštas netiesiogiai, bet lengvai nustatomas iš šaltinio konteksto (C2.3).	Atsirenka informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, interneto svetainių, vertina jos patikimumą, ją palygina, apibendrina, ir padaro 1–2 išvadas. Atskiria faktus nuo nuomonės, pagrindžia tų faktų tikrumą naujame kontekste. Parodo skirtingus autorių požiūrius į istoriniuose šaltiniuose aprašomus įvykius. Nurodo skirtingas istorijos šaltinių atsiradimo sąlygas ir jas paaiškina (C2.3).	Atsižvelgdamas į šaltinių informaciją, kelia istorinius klausimus. Paaiškina šaltiniuose pateiktą netiesiogiai išreikštą informaciją, nurodo aplinkybes ar veiksnius, galėjusius lemti šaltinio turinį. Formuluoja argumentuotus istorinių įvykių, reiškinių paaiškinimus, pagrįstus šaltiniais. Pateikia kūrybišką ir kritišką šaltinio vertinimą ar požiūrį į jį. Kurdamas istorinį pasakojimą ar istorinės asmenybės biografiją, remiasi istoriniais šaltiniais; jų teikiama informacija grindžia savo teiginius ar išvadas. Remdamasis šaltiniais, formuluoja diskusijos

				klausimus ir argumentus (C2.3).
Istorinis tyrimas ir tyrinėjimas (C3).	Kelia nesudėtingus istorinius klausimus ir ieško į juos atsakymų. Pagal pateiktą pavyzdį, naudodamasis įvairiais šaltiniais, planuoja ir atlieka nesudėtingą tyrimą apie artimos aplinkos istorijos (paveldo) objektus, atminties vietas, asmenybes ir kt.; bando rinkti ir panaudoti kraštotyrinę medžiagą. Kad atkurtų praeities įvykius, analizuoja ir apibendrina elementarią istorinę informaciją (pvz., akivaizdžiai pateiktą tekstuose, nuotraukose, dokumentuose ir pan.) iš gerai žinomo istorinio konteksto ir artimos aplinkos. Remdamasis surinkta informacija, daro paprastas išvadas (C3.3).	Kelia istorinius klausimus, formuluoja tyrimo tikslą. Pagal pateiktus kriterijus sudaro tyrimo, skirto nurodytai problemai spręsti, planą, nurodydamas pagrindinius žingsnius nuo klausimo iškėlimo iki rezultatų pristatymo. Pateikia 1–2 konkrečius įprasto istorinio konteksto šaltinius, kuriais, atliekant tyrimą, bus remiamasi. Nurodo, ką reikėtų daryti, kad tyrimas būtų patikimas. Remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, analizuoja ir apibendrina istorinę informaciją, pateiktą istorinio konteksto rašytiniuose, vaizdiniuose, daiktiniuose šaltiniuose (C3.3).	Formuluoja 2–3 istorinius probleminius klausimus, kurie padėtų atskleisti temos esmę. Pagal pateiktą pavyzdį planuoja tyrimą, skirtą konkrečiai problemai, temai atskleisti (nustato problemą, kelia probleminius klausimus, numato informacijos šaltinius). Išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą klausimą, argumentuotai išdėsto atsakymą. Įvertina įvairių pasirinktų šaltinių vaidmenį bei reikšmę, atliekant konkretų istorinį tyrimą. Apibendrinamas istorinę informaciją, analizuoja ir lygina ją, pateikia argumentuotas išvadas (C3.3).	Formuluoja tezę arba hipotezę, kurioms pagrįsti ketina atlikti tyrimą. Paaškina informacijos šaltinių atrankos principus. Atskleidžia galimus alternatyvius problemos sprendimo būdus. Paaškina tyrimo išvadų sąlygiškumą ir tolesnių tyrinėjimų perspektyvumą. Išsamiai išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą klausimą, argumentuotai atsako į tyrimo metu išsikeltus klausimus, neaiškumus ir prieštaravimus (C3.3).
4. Istorinio pasakojimo kūrimas ir raiška (D)				
Istorijos sąvokų supratimas ir vartojimas (D1).	Nurodo esminių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos sąvokų (kartais ir kontekstinių, tokių kaip pokyčiai, reikšmė, įrodymai, priežastys, empatija) prasmę; jas tinkamai vartoja nesudėtingame istoriniame kontekste (D1.3).	Nurodo senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos sąvokų (ir kontekstinių, tokių kaip pokyčiai, įrodymai, priežastys, empatija) prasmę, jas tinkamai vartoja nesudėtingame istoriniame kontekste. Nusako	Paaškina esminių naujųjų ir naujausiųjų laikų sąvokų reikšmę; tinkamai jas vartoja. Keldamas klausimus, aptardamas konkrečią temą ir apie ją samprotaudamas, iš dalies vartoja esmines ir kontekstines sąvokas, jungia	Išsamiai paaškina istorines sąvokas. Taiko esmines istorines sąvokas naujame istoriniame kontekste. Atpažįsta, paaškina ir tinkamai vartoja kitas istorines sąvokas, paaškindamas esminę temą. Nuosekliai ir

		sąvokos reikšmę nesudėtingame istoriniame kontekste (D1.3).	ankstesnes ir naujas sąvokas į prasminę visumą (D1.3).	tiksliai vartoja sąvokas rašydamas rišlių tekstą (D1.3).
Istorinio pasakojimo kūrimas (D2).	Ieško ir atsirenka informaciją iš nesudėtingo istorinio konteksto, kad parengtų trumpą struktūruotą pasakojimą apie žmonių gyvenimą praeityje, suformuluoja pagrindinę mintį, beveik nepraleidžia svarbių įvykių, detalių. Parengia nesudėtingą istorinį pasakojimą apie asmenį, pastatą, daiktą, reiškinį ar kt. (D2.3).	Atsirenka patikimą informaciją, ją tvarko ir išdėsto taip, kad sukurtų struktūruotą tekstą ar parengtų pristatymą; korektiškai pasinaudoja istoriniais įvykiais, vartoja sąvokas ir terminus. Remdamasis 1–2 šaltiniais, kuria laisvos formos istorinį pasakojimą, išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinį, asmenybę ar problemą; kuria argumentuotą pasakojimą (D2.3).	Pasirenka istoriniam pasakojimui kurti reikiamą informaciją bibliotekoje, internete ar kitose atvirose informacijos platformose; remiasi korektiškai surasta informacija. Remdamasis 2–3 istorinio konteksto šaltiniais, kuria įvairių tipų tekstus (samprotavimo rašinius, santraukas, komentarus ir kt.). Diskusijose kelia probleminius klausimus, svarsto, pritaria ar prieštarauja, pateikdamas argumentų (D2.3).	Kuria įvairių tipų tekstus (esė, santraukas, komentarus, recenzijas, biografijas), remdamasis 3–4 istorinio konteksto šaltiniais. Nurodo jų sąsajas, išsako savo požiūrį; remdamasis šaltiniais, pateikia 2–3 argumentus (D2.3).
Istorinio supratimo raiška (D3).	Įvairiais būdais (raštu, žodžiu, meninėmis priemonėmis, naudodamasis informacinėmis technologijomis) nuosekliai pasakoja, apibūdina ir aiškina apie istorijos įvykius ir reiškinius; savo nuomonę pagrindžia. Išvelgia įvairių kasdieninio gyvenimo formų istorines ištakas (D3.3).	Raštu, žodžiu, naudodamasis informacinėmis technologijomis, perteikia savo supratimą apie istorijos įvykius ir reiškinius; savo nuomonę pagrindžia argumentais. Tinkamai parenka istorinę informaciją istorijos įvykiams ir reiškiniams apibūdinti. Pagal pateiktą pavyzdį ir temą, naudodamasis šiuolaikinių technologijų galimybėmis, kuria nesudėtingą istoriją pasakojantį žemėlapij; pasirenka gerai žinomus kelis senovės,	Tinkamai parenka istorinę informaciją istorijos įvykiams, reiškiniams paaiškinti, ją perteikia įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudodamasis informacinėmis technologijomis). Diskusijose kelia probleminius klausimus, svarsto, pritaria arba prieštarauja, pateikdamas argumentų. Naudodamasis šiuolaikinių technologijų galimybėmis (žemėlapių kūrimo platformomis, mobiliosiomis	Atrenka ir perteikia tinkamą iš dalies susistemintą informaciją, tinkamai vartoja istorines sąvokas, pasitelkia datas, įvykius savo supratimui išreikšti. Kelia istorinius klausimus, samprotauja žodžiu ir raštu, išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinį, asmenybę ar problemą, jį pagrindžia 3–4 argumentais (D3.3).

		viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius ir juos susieja su žemėlapiu, elementariai aprašo (D3.3).	programėlėmis ir kt.), kuria paprastą istoriją pasakojantį žemėlapi, maršrutą nagrinėtai temai atskleisti: pasirenka gerai žinomus 3–4 naujųjų ir naujausiųjų laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius, juos susieja su žemėlapiu, iliustruoja ir elementariai aprašo (D3.3).	
--	--	---	---	--

V SKYRIUS MOKYMO(SI) TURINYS

23. Mokymo(si) turinys. 5 klasė.

23.1. Praeitis, dabartis ir istorijos mokslas. Lietuvos istorijos pradžiamokslis.

23.1.1. Laiko suvokimas (I) ir skaičiavimas skirtingais istoriniais laikotarpiais. Nagrinėjamas laiko skaičiavimas senosiose civilizacijose: saulės, vandens, ugnies, smėlio laikrodžiai. Analizuojami šiuolaikiniai kalendoriai (pasirinktinai, Julijaus, Grigaliaus ar musulmonų). Mokoma(si) apie laiko skaičiavimą iki Kristaus ir po. Apibūdinama civilizacijos sąvoka.

23.1.2. Laiko suvokimas (II) ir skaičiavimas istorijos moksle. Aiškinamasi, kas yra dešimtmetis, amžius, epocha, laikotarpis. Susipažįstama su romėniškaisiais skaičiais. Laiko juosta: asmeninės laiko juostos kūrimas ir Lietuvos istorijos įvykių žymėjimas (nuolatinis pildymas). Žemėlapis: istorinių objektų, įvykių ir kitų svarbių vietų žymėjimas Lietuvos ir (ar) gyvenamosios vietovės žemėlapyje (nuolatinis pildymas). Apibrėžiama amžiaus, dešimtmečio, epochos, laikotarpio sąvokų reikšmė.

23.1.3. Praeitis kaip detektyvas (I): istorijos liudytojai mūsų aplinkoje. Kultūros paveldo, esančio artimoje aplinkoje, apilankymas ir aptarimas: maldos namai, dvaro sodyba, piliakalnis, kapinės ir kt. Nagrinėjama pasirinkto istorinio paminklo savo mieste ar kitoje Lietuvos vietovėje istorija: atsiradimas, idėja, įgyvendinimas, reikšmė. Apibūdinama paveldo sąvoka.

23.1.4. Praeitis kaip detektyvas (II): istorijos pažinimo būdai. Aiškinamasi istorinio įvykio nagrinėjimo schema. Aptariamas skirtingų sričių mokslininkų (archeologijos, antropologijos, istorijos) bendradarbiavimas tyrinėjant praeitį. Susipažįstama su partizano Adolfo Ramanausko-Vanago ar sukilimo vado Zigmanto Sierakausko palaikų atradimo istorijomis. Aptariamos antropologijos, archeologijos, numizmatikos, restauravimo sąvokos.

23.1.5. Visi turi savo istoriją: istorijos tyrimų objektas. Nagrinėjami istorijos tyrimų objekto pavyzdžiai artimoje aplinkoje: kaimo, miestelio ar miesto istorija. Aiškinamasi genealoginio medžio sudarymo bruožai. Apibūdinamos genealogijos, kraštotyros sąvokos.

23.1.6. Rašytiniai praeities pažinimo šaltiniai ir istorijos rašymas. Aiškinamasi, kas yra rašytinis šaltinis: istorinis dokumentas, laiškas, dienoraštis ar kitoks rašytinis šaltinis. Istorinio pasakojimo kūrimas apie save ar apie kitą: CV (Curriculum vitae), biografija, atsiminimai. Aptariamos archyvo, biografijos, CV sąvokos.

23.1.7. Istorinių simbolių, ženklų ir herbų istorija. Aiškinamasi herbo kūrimo principai: formų, simbolių ir spalvų istorinės prasmės. Nagrinėjamos Lietuvos Respublikos vėliavos ir herbo atsiradimo istorijos. Aiškinamasi kitų pagrindinių Lietuvos valstybės simbolių ir (ar) istorinių didikų giminių herbų reikšmės. Apibūdinama heraldikos sąvoka.

23.1.8. Gyvenimo praeityje rekonstrukcija. Susipažįstama su žymiausiais Lietuvos istorinės rekonstrukcijos klubais ir jų veikla.. Analizuojami senovinių šokių ir dainų atkūrėjų Lietuvoje pasirinkti pavyzdžiai. Apibūdinama rekonstrukcijos sąvoka.

23.1.9. Istorija mene: dailėje, literatūroje ir kompiuterizuotoje erdvėje. Nagrinėjama, kaip istoriniai įvykiai vaizduojami dailėje (pasirinktų dailininkų kūrinuose vaizduojamų istorinių temų aptarimas). Susipažįstama su knyga, komiksais ar animacija kaip kuriamos istorijos pasakojimo forma vaikams. Pasirinktų knygų vaikams apie praeitį aptarimas (susitikimas su autoriumi). Aptariama galerijos sąvoka.

23.1.10. Muziejus kaip praeities pažinimo vieta. Apsilankymas arčiausiai mokyklos esančiame muziejuje, jo istorijos ir ekspozicijos aptarimas. Nagrinėjama pasirinkto Lietuvos muziejaus atsiradimo istorija ir šiuolaikinė ekspozicija. Apibūdinamos ekspozicijos ir eksponato sąvokos.

23.2. Lietuvos istorijos pradžiamokslis.

23.2.1. Lietuva iki valstybės. Aptariami pirmieji Lietuvos gyventojai: seniausi archeologiniai radiniai dabartinės Lietuvos (ar gyvenamosios vietovės) teritorijoje. Apsilankymas priešistorėi skirtose ekspozicijose (ar virtualių parodų apžiūra) Lietuvos muziejuose. Baltų gyvenamosios rekonstrukcija. Aiškinamasi Lietuvos vardo kilmė ir pirmasis jo paminėjimas 1009 m. Aptariama

mokslininkų Marijos Gimbutienės ir Rimutės Rimantienės tyrimų reikšmė minimoje temoje. Apibūdinamos baltų ir priešistorės sąvokos.

23.2.2. Lietuva kaip karalystė ir kunigaikštystė XIII–XVI a. Susipažįstama su karaliumi Mindaugu: asmenybės vaidmuo istorijoje. Lietuvos Karaliaus Mindaugo karūnavimo šventės (Liepos 6-osios) atsiradimo istorija. Gediminaičių dinastija LDK: genealoginio medžio pildymas. Nagrinėjama LDK istorija, valdant Jogailai ir Vytautui Didžiajam. Aptariama tokių istorinių asmenybių kaip Algirdas, Jogaila, Gediminas, Kęstutis, Mindaugas, Morta ir Vytautas Didysis reikšmė Lietuvos valstybingumui. Aiškinamasi dinastijos, krikšto, monarchijos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

23.2.3. Lietuvos ir Lenkijos bendra valstybė XVI a. vid.–XVIII a. pab. Analizuojama Liublino unija (1569 m.): kaip veikia dvi valstybės vienoje Respublikoje. Tyrinėjama pasirinktos didikų giminės istorija ir reikšmė LDK politiniame ir kultūriniame gyvenime (atsižvelgiant į gyvenamosios vietovės pavyzdžius). Aptiriamos istorinės asmenybės: Barbora Radvilaitė, Žygimantas Augustas. Aiškinamasi unijos sąvokos reikšmė.

23.2.4. Lietuvos ir Lenkijos bendros valstybės padalijimai; Lietuva Rusijos imperijos sudėtyje XVIII a. pab.–XX a.pr. Nagrinėjami valstybės padalijimai ir XVIII a. pab.–XIX a. sukilimai dėl Abiejų Tautų Respublikos (ATR) atkūrimo. Pasirinkto (-os) XVIII–XIX a. ATR idėją gynusio sukilėlio ar sukilėlės biografijos aptarimas. Nagrinėjama kova dėl lietuvių kalbos Rusijos imperijoje: spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas ir knygnešystės reiškinys. Aptariama laisvo žodžio svarba ir laikraščių „Aušra“, „Varpas“, „Tėvynės sargas“ reikšmė. Nagrinėjamas Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos ir Motiejaus Valančiaus istorinis vaidmuo. Apibūdinamos knygnešio ir sukilimo sąvokos.

23.2.5. Lietuvos Respublika (1918–1940 m.). Nagrinėjama 1918 m. Vasario 16-osios Aktas (Nepriklausomybės Aktas) ir demokratinės valstybės kūrimas. Išskiriami svarbiausi Lietuvos Respublikos pasiekimai. Aptariama tokių istorinių asmenybių kaip Jono Basanavičiaus, Felicijos Bortkevičienės, Kazio Griniaus, Antano Smetonos, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Aleksandro Stulginskio veikla ir vaidmuo Lietuvos Respublikoje. Aptiriamos Nepriklausomybės Akto, demokratijos, konstitucijos, parlamento, respublikos, signataro sąvokos.

23.2.6. Antrasis pasaulinis karas (1939–1945 m.) Lietuvos vaikų istorijose. Nagrinėjama sovietinė Lietuvos okupacija. Sibiro tremčių istorija per ištremtų vaikų liudijimus ir prisiminimus. Tremties istorijos artimiausioje aplinkoje nagrinėjimas. Susipažįstama su projektu „Misija Sibiras“. Nagrinėjama nacistinė Lietuvos okupacija. Holokausto Lietuvoje istorija. Analizuojami išgyvenusių vaikų prisiminimai ir liudijimai iš Vilniaus ir Kauno getų. Holokausto atminties vietų artimoje aplinkoje istorijos pažinimas ir apsilankymas jose. Apibrėžiamos geto, Holokausto, okupacijos, tremtinio sąvokos.

23.2.7. XX a. pirmosios pusės Lietuvos herojai: nuo nežinomo kario iki Onos Šimaitės ir Jono Žemaičio-Vytauto. Susipažįstama su 1918–1920 m. Lietuvos nepriklausomybės karo savanoriais ir kariais. Nežinomo kareivio kapo Kaune istorijos aptarimas. Savanorių ir karių kapai artimiausioje aplinkoje, jų aptarimas ir lankymas. Susipažįstama su 1941–1944 m. Lietuvos žydų gelbėtojais ir jų istorijomis artimiausioje aplinkoje. Nagrinėjama 1949 m. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) Tarybos Deklaracijos pasirašymo istorija. Partizanų veiklos istorijos artimiausioje aplinkoje aptarimas. Aptariama Onos Šimaitės, Jono Žemaičio-Vytauto, Stepono Dariaus ir Stasio Girėno veikla. Nagrinėjamos deklaracijos, partizano sąvokos.

23.2.8. Okupuota Lietuva: gyvenimas sovietmečiu. Aiškinamasi, kas buvo Sovietų Sąjunga ir ką reiškia sovietmetis bei okupacinis režimas. Nagrinėjama žmogaus teisių ir laisvių varžymas ir pasipriešinimas režimui Sovietų Lietuvoje. Aptariama Nijolės Sadūnaitės, Antano Terlecko antisovietinė veikla. Apibūdinama sovietmečio sąvoka.

23.2.9. Kelias į nepriklausomybę ir Lietuvos Respublika XX–XXI a. sandūroje. Nagrinėjama Sąjūdžio istorija Lietuvoje: mitingai, maršai ir laisvės siekis. Sąjūdžio laikotarpio istorijos artimiausioje aplinkoje aptarimas. Analizuojamas apsisprendimas ir pasiryžimas atkurti nepriklausomybę: 1990 m. Kovo 11-osios Aktas, sovietų ekonominė blokada ir atsilaikymas prieš agresiją 1991 m. sausio 13-ąją. 1991-ųjų liudijimų artimiausioje aplinkoje aptarimas. Aptariama Vytauto Landsbergio, Laisvės gynėjų, žuvusiųjų 1991 m. sausio 13-ąją reikšmė Lietuvos

valstybingumo atkūrimo ir gynimo. Aiškinamasi Baltijos kelio, blokados, mitingo, Sąjūdžio, signataro sąvokų reikšmė.

23.2.10. Lietuva ir lietuvių pasaulyje. Analizuojami XX a. lietuvių centrai už Lietuvos ribų. Pasirinktinai, Čikaga ar kitas išeivijos lietuviams svarbus miestas. Aiškinamasi litvakų kultūros sklaida pasaulyje XIX–XX a. pradžioje. Nagrinėjami žymiausių litvakų pasiekimai (Nobelio premijos laureatai, išradėjai ir t.t.). Aptariamos emigracijos, litvakų sąvokos.

24. Mokymo(si) turinys. 6 klasė.

24.1. Lietuva Europoje: kultūros ir kasdienybės istorija.

24.1.1. Istorijos periodizacija Europoje ir pasaulyje. Aiškinamasi europietiskajai tradicijai būdinga istorijos periodizacija (epochos) ir kiekvienam laikotarpiui charakteringi bruožai bei simboliai. Svarbiausių Lietuvos istorijos įvykių žymėjimas laiko juostoje vadovaujantis europietiskajai tradicijai būdinga istorijos periodizacija. Apibrėžiamos naujausiųjų laikų, naujųjų laikų, proistorės, senovės, viduramžių sąvokos.

24.1.2. Žmogaus gyvenamoji erdvė istorijoje (I): namas, miestelis ir miestas. Tyrinėjamas viduramžių Europos miesto tipinis planas, svarbiausios erdvės ir statiniai. Tyrinėjamas gyvenamasis būstas Lietuvoje: XIII a. Kernavės gyvenvietė, XVI–XVIII a. Lietuvos didikų dvarai; gatvinis kaimas. Aptariamos dvaro, gatvinio kaimo, piliakalnio, rotušės sąvokos.

24.1.3. Žmogaus gyvenamoji erdvė istorijoje (II): didieji Lietuvos miestai. Susipažinama su Vilniumi – jo daugiakultūriškumo istorija. Susipažinama su Kaunu – kaip laikinąja, bet moderniąja sostine. Susipažinama su Klaipėda – jūros reikšmė valstybei. Apibūdinamos jūrinės valstybės, modernizmo, sostinės sąvokos.

24.1.4. Tikėjimų įvairovė Lietuvoje (I): krikščionybė ir Lietuvos kultūra. Nagrinėjama Jėzaus Kristaus istorija, krikščionybės atsiradimas ir plėtra. Susipažinama su skirtingomis krikščioniškomis konfesijomis ir jų maldos namais Lietuvoje ar artimoje aplinkoje. Aptariama Šv. Kazimiero reikšmė Lietuvai. Apibūdinama cerkvės, katalikybės, konfesijos, protestantizmo, sentikių, stačiatikybės sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

24.1.5. Tikėjimų įvairovė Lietuvoje (II): skirtingos etninės ir konfesinės bendruomenės Lietuvoje. Nagrinėjama judaizmo Lietuvoje istorija ir žydų kultūros paveldas artimoje aplinkoje: maldos namai, kultūros ir prekybos vietos, švietimo įstaigos. Aptariamas Lietuvos totorių islamas ir Lietuvos karaimų karaizmas: religijos, kultūros ir vietos papročių dermė. Susipažinama su romais Lietuvoje: bendruomenės istorija ir skirtingais religiniais pasirinkimais. Aptariamas Vilniaus Gaono vaidmuo Lietuvai ir Lietuvos žydams. Aiškinamasi islamo, judaizmo, karaizmo, kenesos, kirchės, mečetės, romų, sinagogos sąvokų reikšmė analizuojamos temose kontekste.

24.1.6. Knygos ir rašto istorija (I): pirmieji žingsniai pasaulyje ir Lietuvoje. Analizuojami senųjų civilizacijų rašto pavyzdžiai; abėcėlių, Brailio rašto ir Morzės abėcėlės istorija. Nagrinėjamas kitų kalbų rašto paplitimas LDK teritorijoje ir lietuviško rašto atsiradimas. Aptariama Simono Daukanto, Mikalojaus Daukšos, Martyno Mažvydo, Pranciškaus Skorinos, Motiejaus Strijkovskio reikšmė knygos ir rašto istorijoje. Aiškinamasi Brailio rašto, dantiraščio, hieroglifų, inkunabulo sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

24.1.7. Knygos ir rašto istorija (II): mokslo, mokyklos ir universiteto reikšmė Lietuvos visuomenei. Aptariamos pirmosios mokyklos LDK. Nagrinėjama universitetų atsiradimas Europoje ir Lietuvoje, jų reikšmė. Aiškinamasi daraktoriaus, graždankos, jėzuitų, universiteto sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

24.1.8. Kasdienybės istorija (I): istorinė virtuvė. Aiškinamasi atskirų augalų (bulvių, pomidorų, kavamedžių ar kitų pasirinktų augalų) reikšmė žmonijos istorijai. Susipažinama su skirtingų etninių grupių virtuvėmis Lietuvoje.

24.1.9. Kasdienybės istorija (II): sveikata, ligos ir higiena. Nagrinėjamos didžiosios epidemijos Lietuvos ir Europos istorijoje, jų pamokos. Aptariama vandentiekis ir kanalizacija kaip vienas svarbiausių civilizacijos pasiekimų. Apibūdinama epidemijos sąvoka.

24.1.10. Kultūros istorija (I): svarbūs Lietuvos meno įvykiai ir kūriniai istorijoje. Nagrinėjami skirtingų Lietuvos laikotarpių teatro ir muzikos istorijos įvykiai ir reiškiniai: pirmoji Lietuvoje Vilniuje atlikta opera „Elenos pagrobimas“ XVII a., pirmasis viešas teatro spektaklis lietuvių kalba

1899 m. Palangoje, pirmoji Lietuvos dainų šventė 1924 m., 1987–1989 m. „Roko maršai“. Susipažįstama su svarbių Lietuvos kūrėjų ir jų kūrinių istorija: Laurynas Gucevičius (Vilniaus katedra), Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (paveikslas „Karalių pasaka“), Juozas Zikaras (skulptūra „Laisvė“), Lina Lapelytė, Vaiva Grainytė, Rugilė Barzdžiukaitė (opera-performansas „Saulė ir jūra“) ar kiti pasirinkti kūrėjai ir jų kūriniai. Aiškinamasi Dainų šventės, operos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

24.1.11. Kultūros istorija (II): mados istorija. Nagrinėjama drabužių istorija: toga, kelnės ir sijonas ar kiti pasirinkti drabužiai. Analizuojami skirtingų pasirinktų Lietuvos ir (ar) Europos laikotarpių mados istorijos bruožai, lietuvių ir (ar) kitų tautų nacionalinis kostiumas. Aptariamos baroko, gotikos, nacionalinio kostiumo, renesanso sąvokų reikšmė kultūros istorijos kontekste.

24.1.12. Ne tik žmonių istorija (I): naminių gyvūnų istorija. Susipažįstama su laukinių gyvūnų prijaukinimu priešistoriniais laikais. Nagrinėjama medžioklės, žvejybos ir senųjų amatų istorija. Vertinama prijaukintų gyvūnų (pvz., arklio, karvės ar bičių) reikšmė istorijoje. Aptariama amatininko sąvoka.

24.1.13. Ne tik žmonių istorija (II): daiktų, kurie mus supa, istorija. Vertinami didieji išradimai istorijoje: ugnies „prisijaukinimas“, ratas, garo variklis, elektros lemputė (ar kiti pasirinkti išradimai). Nagrinėjama artimoje aplinkoje esančių daiktų sukūrimo istorija: kompiuteris, šaldytuvas, televizorius (ar kiti pasirinkti daiktai). Nagrinėjamas Tomo Edisono, Džeimso Vato vaidmuo išradimų istorijoje. Aiškinamasi industrijos sąvokos reikšmė aptariamose temose kontekste.

24.1.14. Senosios ir naujosios tradicijos: žaidimų ir sporto istorija. Susipažįstama su laisvalaikio žaidimų istorija: šachmatai, šaškės, domino, lietuviška ripka, monopolis ar kiti pasirinkti žaidimai. Nagrinėjami olimpinių žaidynių istorijos bruožai (Antikoje ir šiais laikais). Aiškinamasi atleto, maratono, olimpiados sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

25. Mokymo(si) turinys. 7 klasė.

25.1. Senovės istorija.

25.1.1. Įvadas į Senovės istoriją: pirmųjų žmonių paieškos priešistorėje ir susipažinimas su civilizacijos sąvoka. Nagrinėjamos priešistorės žmonių gyvenimo sąlygos, ir jų kaita: žmonių protėviai Afrikoje, Azijoje, jų atsikraustymas į Europą; gamtinės sąlygos ir kasdieninio gyvenimo bruožai. Aptariama neolito revoliucija. Analizuojamas indoeuropiečių atsikraustymas į dabartinės Lietuvos teritoriją: tikėjimas, kasdieninio gyvenimo bruožai, indoeuropiečių kalbos. Aiškinamasi civilizacijos apibrėžimas ir esminiai bruožai, gamtos sąlygų svarba (didžiosios upės ir irigacija). Susipažįstama su seniausiais miestais. Aiškinamasi civilizacijos, indoeuropiečių, irigacijos, neolito revoliucijos sąvokų reikšmė senovės istorijos kontekste.

25.1.2. Valstybė ir valdžia senovės Rytų civilizacijose. Nagrinėjamas Derlingasis pusrūmis ir civilizacijos centrai Mesopotamijoje: valstybiniai dariniai (Šumeras, Babilonija) ir valdymo formos, santykiai su kaimynais. Nagrinėjama Egipto valstybė: vieningo Egipto iškilimas, faraono valdžia ir dinastijos, visuomenės socialinė struktūra, santykiai su kaimynais, Egipto civilizacijos sunykimas. Aptariamas senųjų Rytų civilizacijų valdovų ir valdovių Hačepsutos, Hamurapio, Kleopatros VII, Nefertitės, Ramzio II vaidmuo ir galia. Aiškinamasi faraono, Mesopotamijos, teokratijos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

25.1.3. Visuomenės prie didžiųjų upių: religijų įvairovė ir kultūrinis palikimas. Nagrinėjamas Mesopotamijos kultūrinis gyvenimas: religijos ir rašto tradicija, mokyklos, mokslo žinios (matematika, astronomija, išradimai), literatūra, architektūra. Aptariamas egiptiečių religinis ir kultūrinis gyvenimas: religija, dievų vaizdavimas, raštas, architektūra (piramidės, šventyklos, rūmai), mokslo žinios (matematika, astronomija, medicina, išradimai), menas (skulptūra, tapyba), mokyklos. Aptariamos papiruso, politeizmo, zikurato sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

25.1.4. Žydai: monoteistinės religijos gimimas ir jos reikšmė Europai. Analizuojamas žydų įsikūrimas Pažadėtoje žemėje, Egipto nelaisvė, Mozė ir Dešimt Dievo įsakymų, judaizmo religija, kultūrinis palikimas. Aiškinamasi Abraomo, Mozės, Saliamono reikšmė žydams ir monoteizmui. Aptariama Dekalogas, monoteizmas, Pažadėtoji žemė, Senasis Testamentas, sinagoga, Tora sąvokų reikšmė nagrinėjamos temos kontekste.

25.1.5. Antika – Europos istorijos pradžia (I): Senovės Graikija, demokratijos gimimas.

Aiškinamasi Antikinės civilizacijos ištakas: Kretos ir Mikėnų kultūros. Polis – bendruomeniškų formų paieškos: valdymo būdų įvairovė (tironija, oligarchija, aristokratija, demokratija) ir jų skirtumai nuo Rytų civilizacijų. Nagrinėjamas demokratijos atsiradimas ir jos bruožai, susipažįstama su demokratijos tėvais: Solonu, Kleistenu, Perikliu. Aptariami Atėnų demokratijos vaisiai: teatras, literatūra ir filosofija. Susipažįstama su mokykline sistema ir laisvųjų piliečių ugdymu. Nagrinėjamas polių susidūrimas su Rytų despotija: graikų ir persų karai. Analizuojama Aleksandro Didžiojo karinė ir kultūrinė imperija (IV a. pr. Kr.): užkariavimai, kultūrų sinkretizmas ir helenizmas. Aptariama Aischilo, Aleksandro Didžiojo, Archimedo, Aristotelio, Euripido, Herodoto, Hipatijos, Homero, Kleistenio, Periklio, Platono, Sapfo, Sofoklio, Sokrato, Solono reikšmė Senovės Graikijos istorijoje. Aiškinamasi Antikos, aristokratijos, demagogijos, demokratijos, despotijos, falangos, helenizmo, oligarchijos, oratoriaus, piliečio, polio, tironijos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

25.1.6. Antika – Europos istorijos pradžia (II): Senovės Roma, Graikijos civilizacijos perimamumas ir imperijos sukūrimas. Nagrinėjama Romos civilizacijos pradžia: Romos miesto įkūrimas, karalystės laikotarpis, ryšiai su graikais, lotynų kalba. Analizuojama Romos respublika: valdžios struktūra ir pagrindiniai skirtumai nuo Atėnų demokratijos. Nagrinėjami užkariavimai, keičiantys kultūrą: Romos respublikos plėtra, kitų kultūrų recepcija. Sausumos galybės susidūrimas su jūrine galybe – Romos ir Kartaginos karai (III–II a. pr. Kr.). Analizuojamas augančios galios valdymas: respubliką keičia imperija (27 m. pr. Kr.). Teritorijų užkariavimas ir jų valdymas I–II amžiais. Romėnų teisė ir universalios Romos pilietybės atsiradimas (III a.). Aiškinamasi imperijos nuopuolis ir žlugimas: vidaus problemos, barbarų puolimai, Romos imperijos padalijimas ir Vakarų Romos imperijos žlugimas (476 m.). Įvertinamas Atilos, Julijaus Cezario, Hanibalo, Oktaviano Augusto, Ovidijaus, Tacito, Trajano, Vergilijaus, Cicerono vaidmuo Senovės Romos istorijoje. Aptariama diktatūros, barbarų, imperijos, legionieriaus, patricijų, plebėjų, principato, respublikos, senato sąvokų reikšmė analizuojamos temose kontekste.

25.1.7. Susipažįstama su Antika – Europos istorijos pradžia (III). Kultūra ir religija graikų ir romėnų visuomenėse: politeistinę pasaulio supratimo sanklodą keičiantis monoteizmas. Analizuojamas polis kaip visuomenės sugyvenimo forma: Atėnų kasdienybė (V a. pr. Kr.). Susipažįstama su Aleksandrija – graikų mokslo židiniu (III a. pr. Kr.). Susipažįstama su Roma – imperijos sostine (II a.). Analizuojama architektūrinė miesto panorama: Koliziejus, panteonas, termos, forumas, akvedukas, triumfo arka, insulė. Religija, vienijanti atskirus polių: graikų dievų panteonas, herojai, mitai, pasaulio suvokimas, Olimpinės žaidynės. Romėniškoji graikų dievų panteono recepcija. Aiškinamasi apie krikščionybę: atsiradimą ir persekiojimus, plitimą ir įsitvirtinimą Romos imperijoje, krikščionių bendruomenių išskirtinumus. Aptariamas Jėzaus Kristaus, Konstantino Didžiojo istorinis vaidmuo ir veikla. Nagrinėjama akveduko, amfiteatro, apaštalo, bazilikos, forumo, Koliziejaus, mesijo, panteono sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

25.1.8. Paveldas ir istorinė atmintis: Antikos civilizacijos kaip Europos kultūros pamatai. Nagrinėjami Antikos kultūriniai ženklai ir įtaka šiandieniniame pasaulyje: materialusis paveldas šiandienos Atėnuose ir Romoje. Senovės civilizacijų tyrinėjimai ir atradimai.

25.1.9. Baltų gentys. Lietuvių ir latvių istorijos pradžia. Analizuojamas baltų genčių susiformavimas: kilmės teorijos, baltų kultūros bronzos ir geležies amžiais, Rytų ir Vakarų baltai, gentinių sąjungų susidarymas. Susipažįstama su rašytinėmis žiniomis apie baltus. Erdvė: gyvenamoji teritorija, tarpgentiniai panašumai ir skirtumai, ryšiai su kitomis kultūromis. Nagrinėjami kasdienybės bruožai: religija ir mitologija, karyba, verslai ir prekyba. Susipažįstama su baltų paveldu Lietuvoje: piliakalniais ir gyvenvietėmis, laidojimo objektais. Šiandieniniai (archeologiniai) baltų istorijos tyrimai ir eksperimentinė archeologija. Aiškinamasi aisčių, baltų, slavų sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

26. Mokymo(si) turinys. 8 klasė.

26.1. Viduramžiai.

26.1.1. Įvadas į epochą: Viduramžių samprata. Aiškinamasi viduramžių esminiai bruožai, chronologija, pažinimo šaltiniai. Nagrinėjama viduramžių Vakarų Europos sąveika su kaimynais: Bizantija, Islamo pasauliu. Aptariama Justiniano I Didžiojo, Mahometo vaidmuo ir veikla

analizuojamos temos kontekste. Aptariama islamo, kalifato, medievistikos sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste.

26.1.2. Valstybė ir valdžia viduramžiais: krikščionybės svarba valstybei. Nagrinėjama feodalinė viduramžių valstybė. Aptariama Europos valstybių politinė raida nuo susiskaldymo iki centralizacijos (VIII–XV a.): Frankų valstybė, Šventoji Romos imperija, Anglija ir Prancūzija. Susipažįstama su krikščioniškuoju pasauliu: katalikybės plėtra ir sklaida ankstyvaisiais viduramžiais, Krikščionių Bažnyčios skilimas (schizma) (1054 m.), dvasinės (popiežiaus) ir pasaulietinės (imperatoriaus) kova dėl valdžios viršenybės. Aiškinamasi krikščionybės reikšmė Europos integralumui. Nagrinėjami Kryžiaus žygiai: idėja ir tikrovė (XI–XIV a.). Tyrinėjama krikščionybės ir islamo sąveika. Analizuojama Lietuvos valstybė: suvienijimas ir karalystės susikūrimas (1253 m.), Krėvos unija ir Lietuvos krikštas (1387 m.), LDK politinė raida ir santykiai su kitomis šalimis iki XVI a.: ekspansija į skilusios Kijevo Rusios kunigaikštystes, karas su Kalavijuočių ir Vokiečių ordiniais (XIII–XV a.), kovos su Maskvos valstybe (XV–XVI a.), kultūrinis ir politinis suartėjimas su Lenkijos karalyste. Aptariamas Žanos d'Ark, Brunono Kverfurtiečio, Gedimino, Jogailos, Karolio Didžiojo, Mindaugo, Mortos, Urbono II, Vytauto Didžiojo, Onos Vytautienės vaidmuo viduramžių Europos ir Lietuvos istorijoje. Aiškinamasi bulės, beneficijos, erezijos, pontifiko, schizmos, senjoro, stačiatikybės, vasalo, vyskupo sąvokų reikšmė aptariamoms temoms kontekste.

26.1.3. Viduramžių visuomenė: santykių hierarchija. Aiškinamasi feodalinės visuomenės samprata ir raida, feodalinis ūkis. Nagrinėjama viduramžių Europos ir LDK visuomenė: luomai ir konfesinės bendruomenės, vienuolių ordinaai, miestai (gildijos ir cechai, Hanzos miestų prekybos sąjunga). Aiškinamasi viduramžių žmogaus pasaulėvaizdis ir mąstymo savitumas: laikas, erdvė, žmogus. Nagrinėjamas kasdienis gyvenimas Europoje ir LDK: buitis ir darbai, turtas ir skurdas, karas ir maras. Aiškinamasi alodo, cecho, činšo, dešimtinės, feodo, gildijos, lažo, luomo, Magdeburgo teisės, privilegijos, vienuolijos sąvokų reikšmė aptariamoms temoms kontekste.

26.1.4. Viduramžių kultūra: krikščionybės ir aplinkinių kultūrų įtaka. Aiškinamasis bizantiškosios ir islamiškosios kultūros poveikis Europai: mokslas, menas, architektūra. Susipažįstama su lotyniškąja raštija, mokslu, filosofija ir teologija, švietimu (vienuolynų mokyklos ir universitetai), architektūra ir menu (romanika, gotika), riterių kultūra, religiniu ir pasaulietiniu teatru. Analizuojami europėjančios LDK kultūros bruožai: krikščionybės įtaka, rašto kultūra, mūrinė statyba (gotika), pirmosios mokyklos. Įvertinama Tomo Akviniečio, Hildegardos Bingenietės reikšmė ir vaidmuo Viduramžių kultūros istorijoje. Aptariama gotikos, islamo, katedros, kronikos, mečetės, riterių kultūros, romanikos, teologijos sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste.

26.1.5. Paveldas ir istorinė atmintis: XIV–XVI a. LDK materialusis paveldas. Tyrinėjamas LDK paveldas už dabartinės Lietuvos ribų: Naugarduko pilis ir Kristaus Atsimainymo bažnyčia, Lucko pilis, Žalgirio mūšio laukas ar kiti pasirinkti paveldo objektai.

26.2. Ankstyvieji naujieji laikai.

26.2.1. Įvadas į epochą: Europos iškilimo ir dominavimo pasaulyje prielaidos. Aiškinamasi ankstyvųjų naujųjų laikų sąvoka, esminiai bruožai, chronologija, pažinimo šaltiniai. Nagrinėjamas Amerikos ir jūrų kelio į Indiją atradimas, europinės kolonizacijos pasekmės. Aptariamas daugiakultūrės visuomenės susiformavimas Naujajame pasaulyje. Įvertinamas Vasko da Gamos, Kristupo Kolumbo istorinis vaidmuo.

26.2.2. Pasaulėžiūros ir kultūros virsmai Europoje ir LDK Ankstyvaisiais naujaisiais laikais. Nagrinėjamas renesansas Europoje ir LDK: samprata, pasaulėžiūra, epochos asmenybės, idėjos. Susipažįstama su Lietuvos Statutais. Analizuojama reformacija Europoje ir LDK: religinė reforma ir mokymas. Susipažįstama su liuteronizmu, kalvinizmu, anglikonizmu. Nagrinėjama katalikiškoji reforma ir barokas Europoje ir LDK: pasaulėžiūra, asmenybės, idėjos ir kūriniai. Analizuojama religinė pakanta ir religinės priešpriešos Europoje ir LDK. Susipažįstama su katalikiška ir stačiatikiška LDK. Susipažįstama su LDK mokslo ir kultūros centrais: Vilniaus universitetu, dvarais ir jų kultūra. Aptariama Dantės Aligierio, Stepono Batoro, Mikalojaus Daukšos, Elžbietos I, Galileo Galilėjaus, Jono Kristupo Glaubico, Alberto Goštauto, Johano Gutenbergo, Žano Kalvino, Mikalojaus Koperniko, Martyno Liuterio, Ignaco Lojolos, Martyno Mažvydo, Mikelandželo, Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio, Mikalojaus Radvilos Juodojo, Barboros Radvilaitės,

Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus, Bonos Sforcos, Pranciškaus Skorinos, Leonardo da Vinčio, Žygimanto Augusto reikšmė ir vaidmuo Europos ir Lietuvos kultūros istorijoje. Aiškinamasi anglikonizmo, baroko, humanizmo, jėzuitų (Jėzuitų ordino), kalvinizmo, kanclerio, katalikiškosios reformos, konfesijos, liuteronizmo, reformacijos, renesanso, rusėnų, statuto, unitų sąvokų reikšmė kultūros istorijos kontekste.

26.2.3. Ankstyvųjų naujųjų laikų valstybė ir Abiejų Tautų Respublika kaip nauja Europos politinio lauko veikėja. Susipažįstama su ankstyvųjų naujųjų laikų valstybe. Nagrinėjamas absoliutizmo atsiradimas ir įsitvirtinimas Europoje XVII a. (Prancūzijos pavyzdys). Nagrinėjama Liublino unija (1569 m.) ir jos priežastys. Tyrinėjama ATR valdymo sistema (XVI–XVII a.). Analizuojama ATR politinė raida (XVI–XVIII a.): karai su Švedija ir Rusija (XVII a.), Šiaurės karas (XVIII a. pr.). Įvertinamas Stepono Batoro, Jono Karolio Chodkevičiaus, Liudviko XIV, Jonušo Radvilos, Armano Žano de Rišeljė istorinis vaidmuo ir veikla. Aiškinamasi absoliutizmo, etmono, kazokų, seimo, Tvano, vaivados sąvokų reikšmė aptariamoms temoms kontekste.

26.2.4. Ankstyvųjų naujųjų laikų visuomenė ir ūkis. Modernaus žmogaus gimimas. Aiškinamasi svarbiausi LDK ir Europos ūkio raidos aspektai. Nagrinėjama Valakų reforma (XVI a.). Aptariamas moderniosios ekonominės sistemos formavimasis: akcinė bendrovė, birža, bankas (Nyderlandų pavyzdys XVII a.). Nagrinėjama ankstyvųjų naujųjų laikų žmogaus pasaulėžiūros transformacija, vertybės ir kasdienis gyvenimas (diduomenė, miestiečiai, valstiečiai) Europoje ir LDK (XVI–XVIII a.). Aptariamos baudžiavos, kapitalizmo, manufaktūros, Valakų reformos sąvokų reikšmė analizuojamos temoms kontekste.

26.2.5. Paveldas ir istorinė atmintis: XVI–XVIII a. LDK materialusis paveldas. Tyrinėjamas LDK baroko epochos paveldas: Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčia ir rūmai, Šv. Petro ir Povilo bažnyčia Vilniuje (ar kita pasirinkta barokinė bažnyčia) Vilniuje, Pažaislio ir Tytuvėnų vienuolynų kompleksai.

27. Mokymo(si) turinys. 9 ir I gimnazijos klasė.

27.1. Naujieji laikai.

27.1.1. Įvadas į epochą: modernios visuomenės ir šiuolaikinės valstybės susikūrimas. Aiškinamasi naujųjų laikų sąvoka: esminiai bruožai ir chronologija. Naujųjų laikų pažinimo šaltiniai.

27.1.2. Apšvietos sąjūdis ir šiuolaikinės demokratinės politinės sistemos kūrimosi pradžia. Aiškinamasi Apšvietos epochos idėjas, pokyčius švietimo ir mokslo srityje Europoje ir ATR (Edukacinė komisija). Nagrinėjama klasicizmo epochos kultūra. Mokomasi apie JAV revoliuciją, JAV nepriklausomybės karą ir konstituciją (1787 m.). Analizuojama Prancūzijos didžioji revoliucija (1789–1799 m.): Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (1789 m.), konstitucinė monarchija, respublikos laikotarpis, jakobinų diktatūra, Direktorijos valdymas. Nagrinėjama ATR XVIII a. antrojoje pusėje: valstybės padalijimai (1772 m., 1793 m., 1795 m.), Ketverių metų seimo reformos, ATR konstitucija (1791 m.), 1794 m. sukilimas, valstybės panaikinimas. Mokomasi apie Napoleono epochą: konsulata, imperiją, civilinį kodeksą (1804 m.), karus ir kontinentinę blokadą, Vienos kongresą (1814–1815 m.), prancūzmetį Lietuvoje. Įvertinamas Napoleono Bonaparto, Povilo Ksavero Bžostovskio, Kristijono Donelaičio, Tomo Džefersono, Vilniaus Gaono, Lauryno Gucevičiaus, Jokūbo Jasinskio, Tado Kosciuškos, Liudviko XVI, Klemenso fon Meternicho, Šarlio Lui de Monteskjė, Stanislovo Augusto Poniatovskio, Maksimiljeno Robespjero, Žano Žako Ruso vaidmuo Apšvietos epochoje. Aptariama Apšvietos, bajorų konfederacijos, civilinio kodekso, deklaracijos, diktatūros, Direktorijos, Edukacinės komisijos, enciklopedistų, jakobinų, kongreso, konstitucijos, konstitucinės monarchijos, kontinentinės blokados, „liberum veto“ teisės, revoliucijos, sekuliarizacijos, teroro sąvokų reikšmė analizuojamos temoms kontekste.

27.1.3. XIX a. politinė Europa: revoliucijos ir tautiniai sąjūdžiai, nacionalinės valstybės ir globalios imperijos. Nagrinėjamas šiuolaikinės politinės sistemos susikūrimas: politinės ideologijos (liberalizmas, konservatizmas, socializmas), politinės partijos, balsavimo teisės radimasis ir plėtra. Susipažįstama su nacionaliniais judėjimais Europoje: Tautų pavasariu (1848–1849 m.) ir nacionalinių valstybių kūrimąsi Italijoje (1870 m.) ir Vokietijoje (1871 m.). Aiškinamasi Rusijos imperijos politika buvusiose LDK žemėse. Nagrinėjama ATR atkūrimo idėja – XIX a. lietuvių ir lenkų sukilimus prieš Rusijos imperiją (1830–1831 m., 1863–1864 m.). Aiškinamasi sukilėlių siekiai, sukilimų eiga ir

pasekmės. Nagrinėjami nacionaliniai judėjimai Lietuvoje: Žemaičių bajorų kultūrinis sąjūdis, Katalikų Bažnyčios veikla XIX a. (vysk. Motiejaus Valančiaus vaidmuo), spaudos lotyniškaisiais rašmenimis draudimo laikotarpis (1864–1904 m.), knygnešių veikla, Lietuvos politinių srovių ir partijų kūrimasis, Didysis Vilniaus Seimas (1905 m.). Analizuojama Mažoji Lietuva XIX–XX a. pr. Aptariama imperializmo epocha ir kolonializmas. Susipažįstama su pasauline Britų imperija. Aptariama Jono Basanavičiaus, Edmundo Berko, Oto fon Bismarko, Simono Daukanto, Džiuzepės Garibaldžio, Jono Jablonskio, Martyno Jankaus, Vinco Kudirkos, Karlo Markso, Emilijos Pliaterytės, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Zigmanto Sierakausko, Antano Smetonos, Adamo Smito, Motiejaus Valančiaus, karalienės Viktorijos, Povilo Višinskio veikla ir reikšmė XIX–XX a. pradžioje. Aiškinamasi autonomijos, daraktoriaus, europocentrizmo, etnocentrizmo, generalgubernatoriaus, germanizacijos, imperializmo, kontribucijos, kolonijos, konservatizmo, liberalizmo, modernios tautos, nacionalinio judėjimo, politinės partijos, rusifikacijos, socializmo, Tautų pavasario sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste.

27.1.4. Industrinės visuomenės kūrimasis ir lietuviškasis pasaulis XIX–XX a. pr. Nagrinėjama industrinė revoliucija: technologijų proveržis, kapitalistinės ekonominės sanklodos įsitvirtinimas Europoje ir JAV, neigiamas jos poveikis gamtinei aplinkai; urbanizacija, visuomenės sekuliarizacija, iššūkiai švietimui; socialinis klausimas ir gerovės siekimas. Įvertinami socialinės struktūros pokyčiai Europos visuomenėje: baudžiavos panaikinimas Rusijos imperijoje ir Lietuvoje; vidurinėsios klasės radimasis, moterų teisių judėjimo plėtra, kasdieninio gyvenimo pasikeitimai (mažosios šeimos atsiradimas). Nagrinėjama Europos ir Lietuvos gyventojų migracija. Analizuojama Amerikos lietuvių gyvenimas ir jų ryšiai su Lietuva. Įvertinama Tomo Alvos Edisono, Chaimo Frenkelio, Marijos Kiuri, Jono Šliūpo, Džeimso Vato reikšmė XIX–XX a. pr. istorijoje. Aptariama demografinio sprogimo, emigracijos ir imigracijos, industrinės revoliucijos, luditų, mažosios šeimos, profesinės sąjungos, proletariato, sufražizmo, urbanizacijos sąvokų reikšmė industrinės visuomenės kūrimosi proceso kontekste.

27.1.5. Modernusis pasaulis ir masinės kultūros radimasis XIX–XX a. pr. Nagrinėjami kultūros pokyčiai XIX–XX a. pr. Europoje ir Lietuvoje: romantizmas, realizmas, modernizmas. Susipažįstama su Vilniaus universitetu; Vilniaus piešimo mokykla. Analizuojamas masinės kultūros atsiradimas Europoje ir Lietuvoje: spauda, fotografija, kinas, laisvalaikio pokyčiai. Susipažįstama su XIX–XX a. sandūros pasaulio kultūros sostinėmis: Viena, Paryžiumi, Londonu. Aptariamas Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės (Žemaitės), Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, Ignoto Domeikos, Vinsento van Gogo, Vytauto Kairiūkščio, Jono Mačiulio (Maironio), Adomo Mickevičiaus, Martyno Počobuto, Frideriko Šopeno vaidmuo moderniam pasaulyje. Aiškinamasi masinės kultūros, modernizmo, realizmo, romantizmo sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste.

27.1.6. Pirmasis pasaulinis karas ir Europos imperijų griūtis. Analizuojamas Pirmasis pasaulinis karas (1914–1918 m.): karo priežastys ir eiga Vakarų ir Rytų frontuose. Nagrinėjama Rusija XX a. pradžioje: 1917 m. Vasario revoliucija ir bolševikų perversmas. Analizuojama Lietuva Pirmojo pasaulinio karo metu ir Valstybės atkūrimas: Vokietijos okupacinis režimas, Vilniaus konferencija (1917 m.), Vasario 16-osios Aktas (1918 m.). Nagrinėjama Paryžiaus taikos konferencija, Europos politinio žemėlapių pokyčiai ir Versalio taikos sutartis (1919 m.). Vertinami Pirmojo pasaulinio karo demografiniai ir socialiniai padariniai Lietuvoje ir Europoje. Įvertinamas Jono Basanavičiaus, Stepono Kairio, Žoržo Benžameno Klemanso, Vladimiro Lenino, Deivido Loido Džordžo, Nikolajaus II, Antano Smetonos, Vilhelmo II, Vudro Vilsono vaidmuo XX a. pradžioje. Aiškinamasi bolševikų, demilitarizuotos zonos, fronto, komunizmo, Lietuvos Tarybos, manevrinio karo, militarizmo, Oberosto, okupacijos, pozicinio karo, rekvizicijos, reparacijos, revanšizmo, separatinės taikos, tautų apsisprendimo teisės, Tautų Sąjungos sąvokų reikšmė aptariamoms temoms kontekste.

27.1.7. Paveldas ir istorinė atmintis: Abiejų Tautų Respublikos atmintis ir nacionalinės valstybės gimimas. Tyrinėjamas ar aplankomas ir aptariamas Abiejų Tautų Respublikos paveldas ir „gente lituanus“, „natione polonus“ problematika:

(1) 1791 m. Gegužės 3-iosios Konstitucijos (ir Spalio 20-osios tarpusavio įžadų) atmintis. Mykolo Rōmerio, Česlovo Milošo (Czesław Miłosz), Gabrieliaus ir Stanislovo Narutavičių LDK piliečio samprata;

(2) XVIII a. pab.–XIX a. dvarų paveldas Lietuvoje: Paulavos Respublikos fenomenas (Merkinės dvaras), Rokiškio dvaras. Oginskių giminės dvaras Plungėje ar kiti dvarai ir jų istorijos artimiausioje aplinkoje.

Tyrinėjamos ar aplankomos ir aptariamoms svarbiausios lietuvių nacionalinio judėjimo atminties vietos:

(1) lietuvių nacionalinio judėjimo veikėjų, signatarų ir valstybės kūrėjų atminimo vietos (Motiejaus Valančiaus, Jono Basanavičiaus, Antano Smetonos, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ar kitų veikėjų atminimo vietos, esančios artimoje aplinkoje);

(2) lietuvių nacionaliniam judėjimui reikšmingiausių vietų istorija: Signatarų namai Vilniuje, Miesto salė (dabartinė Lietuvos nacionalinė filharmonija) Vilniuje, Vileišių rūmai Vilniuje, Marijampolės (dabartinė Rygiškių Jono) ar Šiaulių (dabartinė Juliaus Janonio) gimnazijos.

28. Mokymo(si) turinys. 10 ir II gimnazijos klasė.

28.1. Naujausieji laikai (1918 m.–dabartis).

28.1.1. Įvadas į epochą: globalizacija ir neeuropinio pasaulio iškilimas. Susipažinama su naujausiais laikais: esminiais bruožais ir chronologija. Nagrinėjama pasaulio globalizacija, Lietuvos „sugrįžimas“ į Europą.

28.2. Tarpukario Europa.

28.2.1. Tarpukario Europos kryžkelė: tarp demokratijos ir totalitarizmo. Analizuojama Europa po Pirmojo pasaulinio karo: Versalio sistema. Nagrinėjama demokratinė Europa: Prancūzijos ir Čekoslovakijos politinė raida. Tyrinėjamas Lietuvos valstybės kūrimas: Lietuvos nepriklausomybės karas (1918–1920 m.), Steigiamojo Seimo ir parlamentarizmo raida, Klaipėdos krašto prijungimas (1923–1924 m.). Aptariamas autoritarizmas Europoje. Nagrinėjami Baltijos šalių autoritariniai režimai: 1926 m. valstybės perversmas Lietuvoje ir Antano Smetonos valdymas. Aiškinamasis totalitarizmas Europoje: totalitarizmo sąvoka, komunistinės SSRS ir nacistinės Vokietijos režimų ypatumai. Aptariamas Felicijos Bortkevičienės, Ernesto Galvanausko, Kazio Griniaus, Adolfo Hitlerio, Marcelės Kubiliūtės, Tomašo Garigo Masariko, Benito Musolinio, Konstantino Piatso, Mykolo Sleževičiaus, Antano Smetonos, Josifo Stalino, Aleksandro Stulginskio, Karlio Ulmanio istorinis vaidmuo XX a. pirmojoje pusėje. Aptiriamos antisemitizmo, ateizmo, autoritarizmo, bermontininkų, bolševiko, cenzūros, fašizmo, gestapo, GULAG, Holodomoro, kolektyvizacijos, koncentracijos stovyklos, nacizmo, nomenklatūros, planinės ekonomikos, pogromo, propagandos, Steigiamojo Seimo, totalitarizmo, Tautų Sąjungos, Trečiojo reicho sąvokos siekiant suprasti XX a. pirmosios pusės Europos istoriją.

28.2.2. Tarpukario visuomenės kryžkelėje: tarp karų ir krizių. Tyrinėjama Didžioji pasaulinė ekonomikos krizė ir jos poveikis visuomenei: JAV, Vokietijos ir Lietuvos pavyzdžiai. Analizuojama liberalios rinkos ekonomikos ir valstybinio ekonomikos reguliavimo sankirta. Nagrinėjama Lietuvos visuomenė tarpukariu: žemės ūkis ir pramonė; ekonominė emigracija; kaimo, miestelio ir miesto kasdienybė; religijos vaidmuo. Susipažinama su Vilniaus ir Klaipėdos kraštais ir jų gyventojais. Įvertinamas Franklino Delano Ruzvelto, Juozo Tūbelio, Stepono Dariaus, Stasio Girėno istorinis vaidmuo. Aptariama Didžiosios depresijos, klaipėdiškių, naujojo kurso sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste.

28.2.3. Tarpukario kultūrinis gyvenimas: tarp laisvės ir suvaržymų. Nagrinėjama kultūros raida tarpukariu: modernizmo suklestėjimas ir totalitarinė kultūra. Analizuojamas Lietuvos kultūrinis gyvenimas tarpukariu: tautinė kultūra, meniniai sąjūdžiai, Kauno modernizmo architektūra, teatras, kinas, spauda ir radijas. Susipažinama su pokyčiais švietimo srityje. Aptariama Marlenos Dytrich, Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės, Tomo Mano, Vasilijaus Kandinskio, Le Korbiuzjė, Levo Karsavino, Vytauto Landsbergio-Žemkalnio, Onos Mašiotienės, Jozefo Gebelso, Juozo Zikaro istorinis vaidmuo ir reikšmė.

28.3. Antrasis pasaulinis karas.

28.3.1. Antrasis pasaulinis karas: žmogiškumo išbandymas. Analizuojamos Antrojo

pasaulinio karo priežastys ir pradžia: Miuncheno konferencija, Molotovo–Ribentropo paktas (1939 m. rugpjūčio 23 d.), Lenkijos okupacija, SSRS–Vokietijos sienų nustatymo ir draugystės sutartis (1939 m. rugsėjo 28 d.), Žiemos karas (SSRS–Suomijos karas), Prancūzijos sutriuškinimas. Nagrinėjama pirmoji sovietinė Lietuvos okupacija: Lietuvos–SSRS savitarpio pagalbos sutartis, SSRS ultimatumas, okupacija ir sovietizacija. Analizuojamas karas 1941–1943 m.: karo veiksmai Rytų fronte ir Ramiajame vandenyne. Aiškinamasis antihitlerinės koalicijos sudarymas. Nagrinėjama nacistinės Lietuvos okupacija (1941–1944 m.): Birželio antisovietinis sukilimas, nacių okupacinis režimas Lietuvoje. Nagrinėjamas Holokaustas nacių okupuotoje Europoje ir Lietuvoje; romų ir kitų etninių, religinių ar socialinių grupių naikinimas. Aptariama karo kasdienybė: koncentracijos ir karo belaisvių stovyklos, fronto kasdienybė, miestų bombardavimas, moterys kare, kolaboravimas ir pasipriešinimas nacių okupuotose šalyse, karo pabėgėliai. Analizuojama Antrojo pasaulinio karo pabaiga ir padariniai: Antrasis frontas, Vokietijos pralaimėjimas, Potsdamo konferencija, Japonijos kapituliacija, karo politiniai ir socialiniai padariniai. Susipažįstama su Niurnbergo procesu. Aiškinamasi Lietuvos sovietinė reokupacija. Aptariamas ir įvertinamas Vinstono Čerčilio, Šarlio de Golio, Adolfo Hitlerio, Franklino Delano Ruzvelto, Josifo Stalino, Abraomo Suckeverio, Čijunės Sugiharos, Onos Šimaitės istorinis vaidmuo ir veikla. Aiškinamasi aneksijos, anšliuso, deportacijų, dipukų, ypatingosios grupės (Einsatzgruppe), geto, Holokausto, kapituliacijos, Keistojo karo, kolaboranto, Liaudies seimo, neutraliteto, Ostlando, pasaulio teisuolio, reokupacijos, sovietizacijos, totalinio karo, tribunolo, ultimatumo, Žiemos karo sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

28.4. Pasaulis, padalytas geležinės uždangos.

28.4.1. Šaltasis karas: pasaulis tarp demokratijos ir komunizmo. Aiškinamasi nauja galių pusiausvyra pasaulyje; Šaltojo karo samprata ir pradžia: Europos padalijimas, Trumeno doktrina, Maršalo planas, karinių blokų susikūrimas (NATO ir Varšuvos sutarties organizacija). Analizuojamas sovietinis terorizmas Lietuvoje: gyventojų deportacijos, prievartinė kolektyvizacija. Nagrinėjamas Lietuvos partizanų karas su SSRS (1944–1953 m.). Analizuojama SSRS politinė raida. Nagrinėjami komunistiniai režimai Rytų Europoje ir jų krizės: Vengrijos (1956 m.) ir Čekoslovakijos (1968 m.) sukilimai. Aiškinamasi Šaltojo karo įtampa (Karibų krizė) ir konfliktai (Vietnamo ir Afganistano karai). Aptariamos pasaulio lietuvių bendruomenės ir Lietuvos laisvinimo byla Vakaruose. Nagrinėjamas SSRS suirimas: visuotinė krizė ir pertvarka, komunistinių režimų griūtis (Lenkijos ir Vokietijos atvejai). Aptariama Lietuvos persitvarkymo sąjūdis ir Nepriklausomybės atkūrimas, SSRS vykdyta ekonominė blokada ir karinė agresija (1990–1991 m.). Aptariama Algirdo Mykolo Brazausko, Leonido Brežnevo, Nikitos Chruščiovo, Michailo Gorbačiovo, Boriso Jelcino, Jono Pauliaus II, Džono Kenedžio, Helmuto Kolio, Margaret Tečer, Vytauto Landsbergio, Stasio Lozoraičio (vyresniojo), Juozo Lukšos-Daumanto, Adolfo Ramanausko-Vanago, Ronaldo Reigano, Antano Sniečkaus, Hario S. Trumeno, Lecho Valensos, Jono Žemaičio-Vytauto apsisprendimai, veikla ir vaidmuo analizuojamos temose kontekste. Aiškinamasi atšilimo, Baltijos kelio, Brežnevo doktrinos, Dainuojančios revoliucijos, deficito, disidanto, Geležinės uždangos, Helsinkio grupės, lokalinio karo, Maršalo plano, pertvarkos (perestroikos), rezistentų, Sąjūdžio, Solidarumo (Solidarność), stribo, Šaltojo karo, Trumeno doktrinos sąvokų reikšmė nagrinėjamos temose kontekste.

28.4.2. Visuomenės tarp kapitalizmo ir komunizmo. Lyginamos ekonomikos ir visuomenės raidos tendencijos: Vakarų demokratinio pasaulio ir komunistinės SSRS pavyzdžiai. Analizuojama Vakarų Europos ekonominė integracija ir gerovės valstybės susiformavimas (Švedijos pavyzdys). Sovietų Lietuvos visuomenė: tarp rezistencijos ir kolaboravimo. Aptariama Sovietinė Lietuvos urbanizacija ir industrializacija. Įvertinami Konrado Adenauerio, Romo Kalantos, Martino Liuterio Kingo, Nijolės Sadūnaitės, Roberto Šumano, Sigito Tamkevičiaus, Antano Terlecko pasirinkimai, sprendimai, aptariamas jų istorinis vaidmuo. Aptariamos disidanto, Helsinkio grupės, gerovės valstybės, KGB, rasizmo sąvokų reikšmė analizuojamos temose kontekste.

28.4.3. Kultūra tarp elitiškumo, masiškumo ir ideologijos. Aptariama masinė ir elitinė kultūra bei vartotojiška visuomenė Vakarų pasaulyje: naujosios kultūros formos, žymiausi pasaulio (ir lietuvių išėivių) kūrėjai bei jų darbai. Lyginamas švietimas demokratijos ir komunizmo sąlygomis. Įvertinama kultūra ir menas Sovietų Lietuvoje: ideologija, cenzūra, pasiekimai. Aptariama Ingmaro

Bergmano, Juozo Miltinio, Jono Meko, Antano Sutkaus, Andžio Varholo veikla ir įvertinamas jų indėlis į XX a. antrosios pusės kultūrą. Aiškinamasi elitinės kultūros, masinės kultūros, vartotojiškos visuomenės, Vudstoko sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

28.5. Globalizacija ir pasaulis po 1990-ųjų.

28.5.1. Globalaus pasaulio pranašumai ir iššūkiai. Analizuojama ir įvertinama naujoji pasaulio tvarka: JAV dominavimas, europinė integracija ir komunistinės Kinijos iškilimas. Susipažinama su globaliu pasauliu: technologine revoliucija ir interneto sklaida, visuotinio gyvenimo lygio kilimu, pasaulinėmis skurdo ir ekologijos problemomis, terorizmu. Įvertinama posovietinės visuomenės transformacija ir Lietuvos kelias į euroatlantines organizacijas. Aptariama Valdo Adamkaus, Algirdo Mykolo Brazausko, Dalios Grybauskaitės, Vytauto Landsbergio apsisprendimai, veikla ir vaidmuo XX–XXI a. sandūros Lietuvos istorijoje. Aiškinamasi globalizacijos, posovietinės erdvės, revoliucijos, technologinės revoliucijos, terorizmo sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

28.5.2. Paveldas ir istorinė atmintis: XX a. atmintis ir jos paveldas dabartinėje Lietuvoje. Tyrinėjamas ar apžvelgiamas ir aptariamas totalitarinių režimų paveldas Lietuvoje:

(1) Nacistinių ir sovietinių masinių žudynių Lietuvoje vietos: Paneriai, Kauno fortai, Macikų lageris, Tuskulėnų dvaras ar kitos atminties vietos artimiausioje aplinkoje;

(2) Lietuvos partizanų karo su SSRS (1944–1953 m.) atminties vietos: Minaičiai – Lietuvos partizanų vadų suvažiavimo vieta (1949 m.), Kalniškės mūšio (1945 m.) vieta ar kitos Partizanų karo atminties vietos artimoje aplinkoje;

(3) 1991 m. SSRS vykdytos karinės agresijos prieš Lietuvą atminties vietos: Vilniaus televizijos bokštas, Laisvės gynėjų memorialas Antakalnio kapinėse, Medininkų žudynių vieta ar kiti atminties objektai artimoje aplinkoje.

Aptariamos Pirmosios ir Antrosios Lietuvos Respublikos sėkmės istorijos: asmenybės, reiškiniai, pasiekimai.

29. Mokymo(si) turinys. III gimnazijos klasė.

29.1. Istorikas, istorija ir istorinė kultūra. Siekiama atskleisti pagrindinius istoriografijos bruožus, parodyti istorijos mokslo principus, istorinio pasakojimo formų įvairumą ir istorinių įvykių, asmenybių bei procesų aktualumą šiandienai.

29.1.1. Istorija – gyvenimo mokytoja: istorijos samprata ir raida nuo Antikos iki XIX a. Analizuojama istorijos samprata Antikoje: didžiųjų žmonių darbai ir istorijos pamokos. Aptariama istorijos rašymo specifika viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais: tarp istoriko kronikininko ir tautos istorijos rašymo užuomazgų. Nagrinėjama profesionalaus istorijos mokslo pradžia XIX a. Aptariama Simono Daukanto, Petro Dusburgiečio, Leopoldo fon Rankės, Alberto Kojalavičiaus-Vijūko, Joachimo Lelevelio, Motiejaus Strijkovskio, Tukidido reikšmė istorijos mokslo raidai. Aiškinamasi istoriografijos, kronikos, tautos ir (ar) giminės ir (ar) dinastijos kilmės legendos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

29.1.2. Istoriko laboratorija: istorijos šaltinių įvairovė ir istorinis tyrimas. Aptariama istorijos šaltinių tipai ir jų informacijos vertė. Apibūdinamos istorijos šaltinių paieškos ir jų publikavimas. Analizuojama istoriko darbo specifika ir istorinio tyrimo metodas. Aptariama archyvo, pagalbinių istorijos mokslų (paleografijos, heraldikos, diplomatikos, genealogijos), etnologijos, antropologijos, archeologijos, istorinio šaltinio, istorinio metodo (euristikos, šaltinių kritikos, interpretacijos) sąvokų reikšmė analizuojamos temose kontekste.

29.1.3. Istorinio tyrimo ir pasakojimo žanrai ir formos. Nagrinėjama istorijos žanrų įvairovė: tarp lokalinės ir civilizacijų, tarp lyčių ir kasdienybės istorijos. Analizuojamas istoriko pasirinkimas, ką ir kaip tyrinėti: dabarties reikšmė, tikslas ir keliami klausimai. Identifikuojami ir aptariami tekstai istorine tematika: tarp mokslinių tekstų ir istorijos mokslo populiarinimo. Akcentuojama Fernano Brodelio, Edvardo Gudavičiaus, Emanuelio Le Rua Ladiuri (Emmanuel Le Roy Ladurie), Adolfo Šapokos reikšmė istorinio tyrimo ir pasakojimo žanro raidai. Aptariama biografikos, civilizacijų istorijos, lyčių istorijos, lokalinės istorijos, kasdienybės istorijos, nacionalinės istorijos sąvokų reikšmė analizuojamos temose kontekste.

29.1.4. Istorijos politika ir atminties karai. Analizuojamos istorijos interpretacijos ir

dezinformacijos formos: tarp istorijos interpretacijos ir instrumentalizacijos: dezinformacija, istorinė propaganda. Aptariamos atmintinos datos kaip dabarties ir ateities orientyrai – orientavimasis dabartyje. Nagrinėjamas istorinės asmenybės reprezentavimas: tarp politikos ir meno. Aptariamas Jerno Riuserio (Jörn Rüsen) indėlis į istorijos politikos ir atminties kultūros tyrimus. Aiškinamasi atminties karų, istorijos politikos, Lietuvos valstybinių švenčių ir atmintinų datų, istorinės atminties, istorinės propagandos, įamžinimo, dezinformacijos, paraistorijos, desovietizacijos, „netikrų naujienų“, LDK paveldo dalybų sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Aptariami reikšmingi įvykiai kaip istorijos politikos dalykai: Lietuvos Karaliaus Mindaugo karūnavimo šventės (Liepos 6-osios), atsiradimas, Lietuvos valstybės vadovo statuso pripažinimas Jonui Žemaičiui-Vytautui, Vytauto Didžiojo 500 metų jubiliejaus minėjimas.

29.2. Valstybingumas: suverenitetas, idėjos, formos. Siekiama parodyti valstybingumo formų ir idėjų kaitą. Ji atskleidžiama, analizuojant svarbiausių politinių ir teisinių institucijų bei socialinių institutų raidą, istorinių asmenybių svarbą valstybių ir valstybingumo idėjų raidoje.

Visuotinė istorija.

29.2.1. Senovės pasaulio valstybingumo idėjos ir formos: Rytų despotijos, Atėnų demokratija, Romos imperija. Nagrinėjami despotinės valstybės bruožai ir funkcionavimo visuomenėje sąlygos. Analizuojama antikinė demokratija ir jos recepcija. Nagrinėjami struktūriniai Romos imperijos bruožai ir galios ribos. Aptariamas ir įvertinamas Darijaus I, Diokleciano, Nabuchodonosaro II, Oktaviano Augusto, Periklio, Solono istorinis vaidmuo Senovės pasaulio valstybingumo raidai. Aiškinamasi aristokratijos, demokratijos, despotijos, diktatūros, dominato, faraono, imperatoriaus, konsulo, oligarchijos, patricijų, plebėjų, polio, principato, provincijos, respublikos, satrapo, senato, tironijos, vizirio sąvokų reikšmė nagrinėjamos temos kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai senovės Romos valstybėje: principato įvedimas ir Romos respublikos tapimas imperija (27 m. pr. Kr.), dominato įvedimas.

29.2.2. Ikimodernųjų laikų valstybė. Analizuojama ankstyvoji monarchija: valdovo asmens ir tarpasmeninių santykių reikšmė valstybės formavimuisi. Tyrinėjama luominė monarchija: luomų išsikristalizavimas ir luominių institucijų formavimasis. Nagrinėjama absoliutinė monarchija ir konstitucinė monarchija: tarp monarcho galios ir valdžios ribų nustatymo. Aptariama Jono Bežemio, Karolio Didžiojo, Liudviko XIV, Otono I, Pilypo IV Gražiojo, Vilhelmo Oraniečio svarba ikimodernųjų laikų valstybės kontekste. Aiškinamasi absoliutizmo, aristokratijos, dinastijos, domeno, generalinių luomų, imperijos, konstitucinės monarchijos, luominės monarchijos, parlamento, primogenitūros, vasaliteto sąvokų reikšmė, siekiant suprasti ikimodernųjų laikų valstybę. Analizuojami reikšmingi įvykiai ikimodernųjų laikų valstybingumo raidoje: Karolio Didžiojo karūnavimas imperatoriumi (800 m.), Didžioji laisvių chartija (1215 m.), Anglijos Teisių bilio priėmimas.

29.2.3. Ilgojo XIX a. valstybingumo virsmas: tarp dinastinių imperijų ir nacionalinių valstybių. Nagrinėjami respublikonizmo ir rojalizmo susidūrimai bei konfliktai. Aptariama imperinių tautų katilų vidiniai konfliktai ir romantinio nacionalizmo reikšmė. Analizuojami valstybingumo pokyčiai: nuo dinastinių valstybių link nacionalinių valstybių. Analizuojama Oto fon Bismarko, Džiuzepės Garibaldžio, Liudviko XVI, Napoleono Bonaparto, Maksimiljeno Robespjero, karalienės Viktorijos, Vilhelmo I vaidmuo ir reikšmė valstybingumo virsmui ilgajame XIX amžiuje. Aiškinamasi direktorijos, dualistinės valstybės, imperijos, jakobinų, konstitucijos, nacionalinės valstybės, nacionalizmo, respublikos, restauracijos, rojalistų, romantizmo, šovinizmo, Tautų pavasario, Viktorijos epochos sąvokų reikšmė nagrinėjamos temos kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai tautinių valstybių kūrimuisi Europoje ilgajame XIX a.: Prancūzijos didžioji revoliucija (1789–1799 m.), revoliucijos Europoje (Tautų pavasaris, 1848–1849 m.), Vokietijos ir Italijos suvienijimai (1870–1871 m.).

29.2.4. Valstybės santykis su visuomene ir individu XX a.: demokratija, autoritarizmas, totalitarizmas. Nagrinėjami tarpukario demokratinės valstybės principai ir iššūkiai. Aptariama autoritarinių režimų atsiradimo prielaidos ir veikimo modelis. Analizuojama totalitarinio režimo anatomija: ideologija ir propaganda. Atskleidžiama totalitarinės valstybės realybė: žmonių naikinimas socialiniu ir rasiniu pagrindu. Nagrinėjamas Adolfo Hitlerio, Vladimiro Lenino, Mao

Dzedongo, Tomašo Garigo Masariko, Benito Musolinio, Juzefo Pilsudskio, Franklino Ruzvelto, Josifo Stalino istorinis vaidmuo XX a. pirmojoje pusėje. Aiškinamasi autoritarizmo, cenzūros, fašizmo, genocido, GULAG, Holodomoro, Holokausto, karinės diktatūros, komunizmo, koncentracijos stovyklos, liaudies fronto, liberalios demokratijos, nacionalsocializmo, parlamentarizmo, pasaulio tautų teisuolių, propagandos, teroro, totalitarinės valstybės, valdžių atskyrimo principo sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai, sudarę sąlygas totalitarinių režimų įsigalėjimui XX a.: Spalio perversmas ir bolševikų atėjimas į valdžią Rusijoje (1917 m.), fašistų žygis į Romą ir Benito Musolinio paskyrimas ministru pirmininku, Adolfo Hitlerio paskyrimas kancleriu (1933 m.), komunistų atėjimas į valdžią ir Kinijos liaudies respublikos įkūrimas (1949 m.).

29.2.5. Valstybingumo transformacijos XX a. antrojoje pusėje: dekolonizacija ir eurointegracija. Nagrinėjamos ekonominio sugyvenimo formų paieškos Europoje po Antrojo pasaulinio karo. Analizuojamos politinio susitarimo, siekiant Europos bendrabūvio, atsiradimo aplinkybės, aptariama Europos Sąjungos plėtra. Aptariama įtampa tarp metropolijų ir autochtonų apsisprendimo. Analizuojamas Konrado Adenauerio, Mohando Gandžio, Šarlio de Golio, Žano Monė, Džavaharlalo Neru istorinis vaidmuo dekolonizacijos ir eurointegracijos procesuose XX a. antrojoje pusėje. Aptariama Afrikos metų, autochtonų, besivystančių valstybių, dekolonizacijos, dominijos, Europos ekonominės bendrijos, Europos Sąjungos, protektorato, referendumo, suvereniteto, Šumano plano sąvokų reikšmė nagrinėjamos temos kontekste. Analizuojami reikšmingi įvykiai dekolonizacijos ir eurointegracijos procesams XX a. antrojoje pusėje: Indijos nepriklausomybės paskelbimas, Europos anglių ir plieno bendrijos įsteigimas (1951 m.), Mastrichto sutartis (1992 m.).

Lietuvos istorija.

29.2.6. XIII–XVI a. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: ankstyvoji ir luominė monarchija, personalinė unija su Lenkijos karalyste. Analizuojama pagoniškos valstybės situacija Europoje ir valdovo krikšto (politinė) reikšmė. Tyrinėjama Gedimainičių dinastijos valstybės sąranga. Nagrinėjamas luominių institucijų formavimasis ir Lenkijos vaidmuo LDK. Aptariama Aleksandro Jogailaičio, Algirdo, Gedimino, Jogailos, Kazimiero Jogailaičio, Mindaugo, Vytauto Didžiojo, Žygimanto Senojo veikla ir vaidmuo XIII–XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje. Aiškinamasi ankstyvosios monarchijos, didžiosios kunigaikštystės, didžiojo kunigaikščio tarybos, kanclerio, karalystės, Ponų Tarybos, personalinės (dinastinės) unijos, vaivados, valdovo kanceliarijos, tėvonijos sąvokų reikšmė, siekiant suprasti XIII–XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pobūdį. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo raidai XIII–XVI a.: Mindaugo krikštas (1251 m.), Mindaugo karūnavimas (1253 m.), Krėvos sutartis (1385 m.), Lietuvos krikštas (1387 m.), Astravos sutartis, Horodlės susitarimai, Aleksandro Jogailaičio privilegija.

29.2.7. Abiejų Tautų Respublika: LDK santykis su Lenkijos karalyste ir savarankiškumo problema. Nagrinėjamos Liublino unijos prielaidos ir LDK pozicija. Aptariami bendri ATR valdymo mechanizmai. Analizuojamos LDK savarankiškumo manifestacijos. Aptariama Jokūbo Jasinskio, Tado Kosciuškos, Stanislovo Augusto Poniatovskio, Jonušo Radvilos, Mikalojaus Radvilos Rudojo, Žygimanto Augusto veikla, nagrinėjant LDK savarankiškumo problemą. Aiškinamasi koekvacijos, konfederacijos, „liberum veto“ teisės, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo, „nihil novi“, „pacta conventa“, pavieto seimelio, seimo, senato, Trečiojo Lietuvos Statuto sąvokų reikšmė aptariamoms temos kontekste. Analizuojami reikšmingi įvykiai ir tekstai Abiejų Tautų Respublikos politinei raidai ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės savarankiškumo problemai XVI–XVIII a.: Liublino unija (1569 m.), Trečiasis Lietuvos Statutas (1588 m.), Kėdainių unija (1655 m.), Ketverių metų seimas, Gegužės 3-iosios konstitucija ir Abiejų Tautų tarpusavio įžadas (1791 m.), Targovicos konfederacija, Tado Kosciuškos sukilimas (1794 m.).

29.2.8. Senojo ir naujojo valstybingumo idėjos XIX a.–XX a. pr.: tarp LDK atkūrimo ir autonomijos. Nagrinėjamos LDK valstybingumo atkūrimo reminiscencijos: Mykolo Kleopo Oginskio memorandumas, anticariniai sukilimai. Aptiriamos politinės veiklos užuomazgos ir Lietuvos autonomijos idėja. Aptiriamas Jono Basanavičiaus, Andriaus Domaševičiaus, Antano

Gelgaudo, Zigmanto Sierakausko, Jono Šliūpo, Povilo Višinskio vaidmuo XIX a.–XX a. pr. Lietuvos istorijoje. Aiškinamasi autonomijos, nacionalinės valstybės, partijos, rusifikacijos, Rusijos lietuvių seimo sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai ir tekstai senojo ir modernaus Lietuvos valstybingumo raidai XIX a.–XX a. pr.: Mykolo Kleopo Oginskio memorandumas dėl LDK atkūrimo, anticariniai sukilimai (1830–1831 m., 1863–1864 m.), Didysis Vilniaus seimas (1905 m.).

29.2.9. Lietuvos valstybės atkūrimo (1918–1922 m.) ir nepriklausomybės atkūrimo (1990–1993 m.) skirtumai ir panašumai. Lyginama Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji: ištakos, idėjos, valstybingumo pavidalai. Nagrinėjamas atkūrimo aktų paskelbimas okupacijos sąlygomis. Tyrinėjamos Lietuvos valstybingumo įtvirtinimo realijos ir grėsmės XX a. pradžioje ir pabaigoje. Aptariamas Valdo Adamkaus, Jono Basanavičiaus, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Algirdo Mykolo Brazausko, Stepono Kairio, Vytauto Landsbergio, Antano Smetonos, Mykolo Rōmerio, Antano Terlecko vaidmuo Lietuvos valstybingumo atkūrimo procese XX a. Aiškinamasi Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo, Baltijos kelio, ekonominės blokados, Lietuvos laisvės lygos, Lietuvos Tarybos, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, neginkluotosios rezistencijos, tautų apsisprendimo teisės sąvokų reikšmė analizuojamos temose kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai ir tekstai modernaus Lietuvos valstybingumo atkūrimui ir įtvirtinimui XX a.: Vilniaus konferencija (1917 m.), 1918 m. Vasario 16-osios Aktas, mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo (1987 m.), Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio įkūrimas (1988 m.), Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas (1990 m. kovo 11 d.), sovietų karinė agresija prieš Lietuvą (1991 m.), Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992 m.), Rusijos kariuomenės išvedimas iš Lietuvos.

29.2.10. Pirmosios ir antrosios Lietuvos Respublikų valstybingumo raidos ypatumai. Tyrinėjama valstybės sąranga: parlamentinė respublika (1920–1926 m.), autoritarizmas (1926–1940 m.) ir parlamentinė respublika su pusiau prezidentinio valdymo požymiais (nuo 1992 m.). Analizuojamos antrosios Lietuvos Respublikos reformos ir euroatlantinė integracija (1993–2004 m.). Aptariama ir įvertinama Valdo Adamkaus, Algirdo Mykolo Brazausko, Felicijos Bortkevičienės, Kazio Griniaus, Mykolo Sleževičiaus, Antano Smetonos, Aleksandro Stulginskio, Augustino Voldemaro reikšmė ir vaidmuo XX a. Lietuvos valstybingumo istorijoje. Aiškinamasi daugiapartinės sistemos, Ypatingųjų Tautos atstovų, eurointegracijos, euroatlantinės struktūros, karinės padėties, klerikalizmo, parlamentarizmo, parlamentinės respublikos, „voldemarininkų“ sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai pirmosios ir antrosios Lietuvos Respublikų valstybingumo raidai: Steigiamojo Seimo veikla, Lietuvos Konstitucijos (1922 m., 1928 m., 1938 m.), 1926 m. gruodžio 17-osios perversmas, Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992 m.), Lietuvos įstojimas į NATO ir ES (2004 m.).

29.3. Kultūra ir mokslas. Aptariami reikšmingiausi civilizaciniai kultūros ir mokslo pasiekimai, jų poveikis žmogaus pasaulėvokai, reikšmė ir aktualumas (receptija) šiandienai.

Visuotinė istorija.

29.3.1. Antikos pasiekimai ir jų reikšmė kultūros raidai. Analizuojamas klasikinis palikimas: graikų (Atėnų) teatras, architektūra ir romėnų teisė. Nagrinėjama filosofijos ir mokslo pradžia antikiniame pasaulyje ir jų reikšmė šiandienai. Aptariama Aristotelio, Justiniano I Didžiojo, Platono svarba ir vaidmuo Antikos kultūros istorijoje. Nagrinėjama antikinės architektūros, romėnų teisės, orderio, graikų (Atėnų) teatro, graikų filosofijos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

29.3.2. Ikimodernųjų laikų kultūros raiškos formos ir lūžiai: teologija ir literatūra, Gutenbergo ir mokslo revoliucijos. Nagrinėjama viduramžių ir renesanso kultūra: nuo teocentrinės iki humanistinės pasaulėžiūros (XI–XVI a.). Analizuojamos naujos informacijos raiškos formos ir sklaida – Gutenbergo revoliucija ir knygų spausdinimas. Aptariami didieji XVI–XVII a. moksliniai atradimai ir naujas pasaulio suvokimo radimasis. Aptariama Fransio Beikono, Dantės Aligjerio, Eleonoros Akvitaniėtės, Erazmo Roterdamiečio, Galileo Galilėjaus, Johano Gutenbergo, Anzelmo Kenterberiečio, Mikalojaus Koperniko, Leonardo da Vinčio, Tomo Akviniečio vaidmuo ir indėlis į ikimodernųjų laikų kultūrą. Nagrinėjama astronomijos, eksperimento, geocentrizmo, heliocentrizmo, humanizmo, indukcijos, kurtuazinės literatūros, modernaus gamtamokslio, renesanso, teologijos, trubadūrų sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Nagrinėjami reikšmingi

įvykiai ir tekstai ikimodernųjų laikų kultūros ir pasaulėžiūros raidai: knygų spausdinimo pradžia (1445 m.), Koperniko knygos „Apie dangaus sferų sukimąsi“ pasirodymas.

29.3.3. Apšvieta ir modernybė XVIII a.–XX a. pr.: politinė filosofija, gamtos mokslai ir modernaus meno pradžia. Analizuojama XVIII a. politinė filosofija ir praktika: individas ir visuomenė politinėje organizacijoje. Identifikuojami fundamentalūs XVIII a.–XX a. pr. gamtos mokslų atradimai ir XIX a. išradimai. Aptariamas naujų meno formų ir krypčių XIX a.–XX a. pr. revoliucingumas: impresionistinė tapyba, modernioji architektūra, naujos technologijos mene. Akcentuojama Tomo Džefersono, Tomo Edisono, Alberto Einšteino, Imanuelio Kanto, Marijos Kiuri, Džono Loko, Eduardo Manė (Édouard Manet), Šarlio Lui de Monteskjė, Izaoko Niutono, Ogiusto Rodeno (Auguste Rodin), Oto Vagnerio (Otto Wagner) veikla ir pasiekimai. Aiškinamasi Apšvietos, impresionizmo, modernizmo, prigimtinių teisių, modernio, valdžių atskyrimo principų sąvokų reikšmė nagrinėjamos temos kontekste. Aptariami reikšmingi įvykiai ir tekstai politinės filosofijos, gamtos mokslų raidai ir masinės kultūros radimuisi XVIII–XIX a.: „Matematiniai gamtos filosofijos pagrindai“ ir „Apie įstatymų dvasią“ pasirodymas, JAV konstitucija (1787 m.), fotografijos ir kinematografijos pradžia (XIX a. antroji pusė).

29.3.4. Kultūra ir menininko (ne)laisvė XX a. totalitarinėse santvarkose. Nagrinėjamas kultūros ideologizavimas: tarp kūrėjų priverstinės emigracijos, „išsigimusio meno“ ir knygų deginimo. Įvertinama kūrėjo pasirinkimo (laisvos valios) sudėtingumas ir reikšmė: Borisas Pasternakas, Česlovas Milošas, Aleksandras Solženicynas. Aptariamas menininko vaidmuo valstybės ar ideologijos tarnyboje: Sergejus Eizenšteinas, Leni Ryfenštal. Aptariama Jozefo Gebelso vaidmuo ir sprendimai, ideologizuojant kultūrą totalitarinėje sistemoje. Aiškinamasi chunveibinų, „išsigimusio meno“, kultūros ideologizavimo, sočrealizmo sąvokų reikšmė, siekiant suvokti analizuojamą temą. Analizuojami reikšmingi įvykiai kultūros ideologizavimui totalitarinėse santvarkose XX a.: „Filosofų laivas“ Sovietų Sąjungoje, knygų deginimas Vokietijoje, Kultūrinė revoliucija Kinijoje.

29.3.5. Pasaulio kultūros paveldas ir jo apsauga: priežastys, objektai, tikslai. Nagrinėjami kultūros paveldo objektai ir kriterijai. Tyrinėjamos aktualios kultūros paveldo apsaugos problemos pasaulyje. Aptariami kultūros paveldo objektai ir apsauga Lietuvoje. Aptariama autentiškumo, kilnojamojo ir nekilnojamojo paveldo, konservavimo, kultūros paveldo, materialaus ir nematerialaus paveldo, restauravimo, UNESCO sąvokų reikšmė nagrinėjamos temos kontekste. Aptariama ir įvertinama Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos (1972 m.) reikšmė Pasaulio kultūros paveldui ir jo apsaugai.

29.3.6. Mokslo ir pažinimo galimybės bei problemos: dirbtinis intelektas, mokslo etinės problemos, humanitarikos reikšmės klausimas. Aiškinamasi humanitarinių mokslų vertė ir perspektyvos aukštųjų technologijų ir algoritmų amžiuje. Įvertinama sintetinės biologijos eros iššūkiai ir mokslo etinės problemos. Nagrinėjamas dirbtinio intelekto ir žmogaus kūrybingumo santykis. Aiškinamasi dirbtinio intelekto, humanitarikos, mokslinės etikos, skaitmeninimo sąvokų reikšmė aptariamoms temoms kontekste.

Lietuvos istorija.

29.3.7. Lietuvos visuomenės europeizacija XIV–XVIII a. Nagrinėjamas rašto kultūros vėlyvumas ir išskirtinumas Europos kontekste. Apžvelgiama Lietuvos akademybės pradžia: Vilniaus universitetas. Aptariama Lietuvos ir Europos architektūros formų sinchronizacija: barokas ir klasicizmas. Aptariama Bonos Sforcos, Mikalojaus Daukšos, Vilniaus Gaono, Jono Kristupo Glaubico, Jogailos, Martyno Počobuto, Valerijono Protasevičiaus, Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus, Konstantino Sirvydo, Pranciškaus Skorinos, Vytauto Didžiojo vaidmuo ir reikšmė Lietuvos visuomenės europeizacijos procese XIV–XVIII a. Aiškinamasi akademijos, baroko, europeizacijos, inkunabulo, jėzuitų, klasicizmo, kolegijos, LDK lotyniškosios raštijos, paprinės mokyklos, polonizacijos, raštijos rusėnų kalba, Vilniaus baroko sąvokų reikšmė siekiant suprasti aptariamą temą. Aptariami ir įvertinami tokie reikšmingi įvykiai kaip Vilniaus katedros mokyklos atidarymas (1397 m.), Pranciškaus Skorinos spaustuvė įkūrimas (1522 m.), Vilniaus Akademijos (universiteto) įkūrimas (1579 m.).

29.3.8. Lietuvos daugiasluoksniškumas XIX–XX a. pr.: viena kitą papildančios ar (ir) tarpusavyje konkuruojančios kultūros. Nagrinėjamos etninės skirtybės ir kultūros bei meno kalbos

universalumas. Aptariamas lietuviakalbės kultūros vaidmuo modernios tautos kūrimo procese. Aptariamas Jono Basanavičiaus, Juozapo Čechavičiaus, Simono Daukanto, Jono Jablonskio, Martyno Jankaus, Vinco Kudirkos, Žako Lipšico (Jacques Lipchitz), Alaizos Paškevič-Ciotkos, Dionizo Poškos vaidmuo XIX–XX a. pr. Lietuvos daugiasluoksnėje kultūroje. Aiškinamasi etninės kultūros, etnocentrizmo, filaretų, filomatų, jidiš kalbos, nacionalinio judėjimo, romantizmo, rusifikacijos, sionizmo, štetlo, tautinės inteligentijos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Analizuojami reikšmingi XIX a. Lietuvos kultūros įvykiai: Vilniaus universiteto uždarymas (1832 m.), Vilniaus piešimo mokyklos įsteigimas, laikraščio „Aušra“ leidyba (1883–1886 m.).

29.3.9. Pirmosios Lietuvos Respublikos kultūros modernėjimas ir mokslo pažanga. Nagrinėjamos Lietuvos akademybės trajektorijos: humanitariniai ir gamtos mokslai. Aptariama Kauno modernizmo architektūra ir jos palikimas šiandien. Aptariama Vinco Čepinskio, Levo Karsavino, Vytauto Landsbergio-Žemkalnio, Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės, Karolio Reisono, Mykolo Römerio, Stasio Šalkauskio vaidmuo ir indėlis į pirmosios Lietuvos Respublikos kultūros modernėjimą. Aiškinamasi Kauno modernizmo architektūros, tautinio stiliaus sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Analizuojama Lietuvos universiteto Kaune įsteigimo (1922 m.) reikšmė Lietuvos mokslui.

29.3.10. Kultūra okupuotoje Lietuvoje: ideologizacija, cenzūra ir sovietinis modernizmas. Analizuojamos laisvos meninės raiškos galimybės sovietmečiu: tarp cenzūros ir savicenzūros, tarp Maskvos ir Vilniaus. Kultūros praktiškumas – vėlyvojo sovietmečio architektūra. Aptariamas sovietų Lietuvos teatro išskirtinumas. Aptariama Jono Jurašo, Juozo Miltinio, Algimanto ir Vytauto Nasvyčių kultūrinė veikla sovietinėje Lietuvoje. Aiškinamasi brutalizmo, cenzūros, Glavlito, ideologizacijos, mikrorajono, propagandos, sovietinio modernizmo sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

29.3.11. XX–XXI a. sandūros Lietuva ir atvira visuomenė: kultūros ir mokslo pasiekimai. Analizuojamos pasaulinės akademinės ir grožinės literatūros trūkumo aplinkybės ir vertimų proveržis. Nagrinėjamas sovietmečio tikslųjų mokslų įdirbis ir naujų galimybių radimasis. Aptariama nepriklausomos Lietuvos teatras ir jo pasiekimai. Aptariama Eimunto Nekrošiaus, Algio Petro Piskarsko, Virginijaus Šikšnio, Irenos Veisaitės reikšmė XX–XXI a. sandūros Lietuvos kultūroje ir moksle. Aiškinamasi atviros visuomenės, Atviros Lietuvos fondo (ALF), pliuralizmo sąvokų reikšmė analizuojamos temose kontekste.

29.4. Žmogus ir aplinka. Siekiama suprasti ir įvertinti žmogaus ir jį supančios gamtinės aplinkos abipusį ryšį: kaip žmogus suvokė jį supančią aplinką, kaip ją savo veikla keitė ir kokią įtaką gamtinė aplinka turėjo žmogaus ir visuomenės istorinei raidai.

Visuotinė istorija.

29.4.1. Senųjų civilizacijų individo santykis su gamta: gamtos įvaldymo būdai (didieji projektai), požiūris į gamtą, pasaulio sandaros aiškinimas. Analizuojami racionalūs pasaulio suvokimo ir aplinkos aprašymo bandymai. Nagrinėjamos ūkinės veiklos formos: tarp individualios ūkinės veiklos pradžios ir gigantomaniškų projektų. Analizuojama, kaip Mesopotamijos ir Egipto civilizacijos buvo prisitaikiusios prie gamtinės aplinkos sąlygų. Išskiriama Aristotelio, Gajus Plinijaus Vyresniojo, Huangdi svarba, siekiant suprasti Senųjų civilizacijų individo santykį su gamta. Aiškinamasi akveduko, ikisokratikų, irigacijos, keturių elementų teorijos, kosmoso, Neolito revoliucijos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai ir tekstai individo santykiui su gamta senovės Mesopotamijos ir Kinijos civilizacijose: Gilgamešo epas, Didžiosios kinų sienos statyba.

29.4.2. Gyvenimas patogenų „malonėje“: infekcinių ligų protrūkių poveikis individo ir visuomenės gyvenimui ikimoderniaisiais laikais. Įvertinama gamtinio mikropasaulio reikšmė socialiniams makroprocesams, analizuojama, kokią įtaką infekcinių ligų protrūkiai darė asmens gyvenimui ir jo trukmei. Aptariama ir įvertinama Kolumbinio apsikeitimo reikšmė Europai ir Naujajam pasauliui. Analizuojama skiepijimo išradimo reikšmė žmonijos raidai. Aptariama Edvardo Dženerio (Edward Jenner), Kristupo Kolumbo svarba, analizuojant infekcinių ligų istoriją ir Kolumbinio apsikeitimo reikšmę. Aiškinamasi autochtonų, infekcinių ligų, juodosios mirties, kolonializmo, Kolumbinio apsikeitimo, konkistadorų, Naujojo pasaulio sąvokų reikšmė nagrinėjamos temose kontekste. Siekiant atskleisti temą, nagrinėjami tokie reikšmingi įvykiai kaip

juodoji mirtis (XIV a. vid.), Kristupo Kolumbo kelionė (1492 m.), Vasko da Gamos kelionė į Indiją (1498 m.), Senųjų Amerikos civilizacijų užkariavimas ir žlugimas (XVI a. pirmoji pusė), skiepu išradimas.

29.4.3. Naujų energijos šaltinių ir transporto sistemos plėtros poveikis gamtinei aplinkai XIX–XX a. pr. Įvertinamas prieštaringas energijos išteklių vaidmuo žmogaus gyvenimui ir aplinkai: iškastinio kuro reikšmė modernėjančiai XIX–XX a. pirmosios pusės visuomenei. Aptariamas technologinių pasiekimų proveržis, gamtinių kliūčių įveikimas ir tikėjimas pažanga. Nagrinėjamas valstybių reguliuojamos aplinkos apsaugos sistemos radimasis. Aptariamas Henrio Deivido Toro (Henry David Thoreau), Džono Deivisono Rokfelerio, Džordžo Stivensono vaidmuo nagrinėjamos temos kontekste. Aiškinamasi akmens anglių, elektros energijos, garlaivio, geležinkelių tinklo, garo variklio, industrinės revoliucijos, nacionalinio parko, vidaus degimo variklio sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste. Kaip reprezentatyvūs pavyzdžiai temai atskleisti pateikiami tokie reikšmingi įvykiai kaip Sueco kanalo atidarymas, Jeloustouno nacionalinio parko įsteigimas JAV.

29.4.4. XX a. antrosios pusės ekologinės katastrofos ir ekologiniai judėjimai. Identifikuojama ir nagrinėjama technologijų nauda bei visa naikinanti jėga. Analizuojamas pilietinis aktyvumas ekologiniais klausimais ir reakcija į ekologines naftos gavybos bei atominės energetikos katastrofas – gamtosauginiai judėjimai. Aptariama Birutės Galdikas, Reičel Karlson (Rachel Carlson) svarba ekologijos istorijoje. Aiškinamasi atominės energetikos, ekologinės katastrofos, gamtosauginio judėjimo sąvokų reikšmė analizuojamos temos kontekste. Siekiant atskleisti temą, aptariami tokie svarbūs įvykiai kaip „Žemės diena“ (1970 m.), Černobylio atominės elektrinės avarija (1986 m.).

29.4.5. Globali klimato kaita kaip XX–XXI a. sandūros pasaulinė politinė problema. Įvertinamas iškastinio kuro vaidmuo pasaulinei ekonomikai ir jo įtaka globaliai klimato kaitai. Analizuojami bandymai ir kylančios problemos, siekiant susitarti dėl globalios klimato kaitos sustabdymo. Aptariamas žaliosios ekonomikos ir gerovės augimo siekis bei ateities galimybės. Aptariama antropoceno, demografinio sprogimo, lobizmo, nulinės emisijos, žaliosios ekonomikos, žiedinės ekonomikos, globalios klimato kaitos, Kioto ir Paryžiaus protokolų sąvokų reikšmė siekiant suprasti analizuojamą temą. Aptariama Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija (1992 m.) ir jos reikšmė.

Lietuvos istorija.

29.4.6. LDK kraštovaizdžio ir demografijos kaita. Aptariama LDK miškingumo dinamika bei XVI–XVII a. miško išteklių eksploatacija. Nagrinėjama LDK ūkio racionalizacija XVI a. ir jos įtaka kraštovaizdžiui. Aptariama epidemijų įtaka visuomenei bei jos demografiniams pokyčiams. Aptariama Žilibero de Lanua, Krišpino Kiršenšteino, Grigaliaus Valavičiaus veikla, siekiant suprasti LDK kraštovaizdį ir jo kaitą. Aiškinamasi gatvinio kaimo, miškų revizijos, sielių, valstybinio miško, valako, vytinės sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Analizuojami reikšmingi įvykiai ir tekstai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kraštovaizdžio kaitai XIV–XVIII a.: kryžiuočių kelių aprašymai (XIV–XV a. sandūra), Lietuvos Statutai (XVI a.), Miškų revizija (XVI a.), Didžioji maro epidemija LDK ir Mažojoje Lietuvoje (XVIII a. pr.)

29.4.7. Aplinkos suvaldymas ir žmogaus veiklos pasekmės gamtinei aplinkai XIX–XX a. pradžioje. Analizuojama problemų Kuršių Nerijoje ištakos, jų identifikavimas ir sprendimas. Aiškinamasi naujos susisiekimo infrastruktūros įtaka vietos gyvenvietėms ir miestams. Aptariamas rekreacinių gamtos galimybių atradimas ir panaudojimas – kurortų kūrimasis. Analizuojami pasaulinių karų pėdsakai ir žala Lietuvos miškams. Akcentuojamas Gotlybo Dovydo ir Georgo Dovydo Kuvertų vaidmuo, sprendžiant žmogaus veiklos pasekmes Kuršių Nerijoje. Aiškinamasi kurorto, masinio miškų kirtimo, Sankt Peterburgo–Varšuvos trakto, siaurojo geležinkelio, Vilhelmo kanalo sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Aptariami ir įvertinami tokie reikšmingi nagrinėjamos temos įvykiai kaip Sankt Peterburgo–Varšuvos geležinkelio atidarymas (1862 m.), Druskininkų kurorto įkūrimas.

29.4.8. Sovietinė modernizacija ir jos poveikis aplinkai. Nagrinėjama sovietinė modernizacija ir krašto militarizacija bei jų sukeltos ekologinės problemos. Identifikuojamas pirmųjų gamtosauginių judėjimų vaidmuo ekologijai ir jų politinė potekstė. Aiškinamasi ekohumanistinio klubo „Atgaja“, karinio poligono, kolūkinės gyvenvietės, melioracijos, nacionalinio parko, paminklosaugos klubų

sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Aptariami temai atskleisti svarbūs įvykiai: Aukštaitijos nacionalinio parko įkūrimas, paleista Ignalinos atominė elektrinė, ekologinė akcija „Apkabinkime Baltiją“.

30. Mokymo(si) turinys. IV gimnazijos klasė.

30.1. Tarptautiniai santykiai. Atskleidžiama tarptautinės politikos raida, nagrinėjant joje veikusius politinius subjektus (valstybes, tautas), juos atstovavusių asmenų (valdovų, politikų, visuomenės veikėjų) interesus ir priemones (karą, uniją, diplomatinės derybas ir taikos sutartį), kurių buvo imtasi, siekiant užsibrėžto tikslo.

Visuotinė istorija.

30.1.1. Civilizaciniai susidūrimai Senovės pasaulyje: Graikų ir persų karai, Aleksandro Makedoniečio užkariavimai, Pūnų karai, romėnų kovos su germanais. Aptariama Antikos karvedžių vaidmuo ir karo meno specifika. Nagrinėjamas karų ir užkariavimų palikimas: Romos imperijos pasienio įtvirtinimai („limes“), helenizmas. Aptariama karvedžių Aleksandro Makedoniečio, Julijaus Cezario, Hanibalo ir Leonido reikšmė, analizuojant karo istoriją Senovės pasaulyje. Aiškinamasi falangos, forto, helenizmo, hoplitų, legiono, Romos imperijos pasienio įtvirtinimų („limes“) sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai karo meno ir užkariavimų raidai senovės pasaulyje: Maratono mūšis (V a. pr. Kr.), Gaugamelų mūšis (IV a. pr. Kr.), Kanų mūšis (III a. pr. Kr.), Teutoburgo miško mūšis (I a.).

30.1.2. Ikimodernųjų laikų kariniai konfliktai ir šiuolaikinės tarptautinių santykių sistemos susikūrimas. Analizuojamos dinastinės ambicijos ir jų ryšys su kilusiais tarpdinastiniais konfliktais. Nagrinėjami konfesiniai valdovų pasirinkimai – kariniai susidūrimai. Aptariama valstybė kaip politinis subjektas: tarp Vestfalijos ir Vienos. Aptariama Žanos d’Ark, Klemenso fon Meternicho, Armano Žano de Rišeljė reikšmė Ikimodernųjų laikų karinių konfliktų ir šiuolaikinės tarptautinių santykių sistemos susikūrimo bei raidos kontekste. Aiškinamasi dinastinio karo, konstitucinės monarchijos, religinių karų, Šimtamečio karo, Trisdešimties metų karo sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Nagrinėjami šiuolaikinės tarptautinių santykių sistemos susikūrimui ir raidai reikšmingi įvykiai XVII–XIX a.: Vestfalijos taika (1648 m.), Vienos kongresas (1814–1815 m.).

30.1.3. XX a. pirmosios pusės totaliniai karai ir tautų apsisprendimo bei kolektyvinio saugumo doktrinų įsigalėjimas tarptautiniuose santykiuose. Tyrinėjamas vilsoniškojo idealizmo ir realiosios politikos susikirtimas poversalinėje tarptautinių santykių sistemoje. Analizuojami totalinių karų pagrindiniai bruožai. Nagrinėjamas Europos pertvarkymas po Antrojo pasaulinio karo. Aptariama Artūro Nevilio Čemberleno, Vinstono Čerčilio, Adolfo Hitlerio, Josifo Stalino, Hario S. Trumeno, Vudro Vilsono reikšmė, analizuojant XX a. pirmosios pusės totalinius karus ir diplomatinis santykius. Aiškinamasi anšliuso, Atlanto chartijos, genocido, Hindenburgo programos, karo pabėgėlių, lendlizo, manevrinio karo, masinio naikinimo ginklo, pozicinio karo, Tautų Sąjungos, totalinės mobilizacijos, totalinio karo sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Analizuojami reikšmingi įvykiai pasaulinių karų ir tarptautinės tvarkos raidai XX a. pirmojoje pusėje: Verdeno mūšis (1916 m.), Versalio taikos sutartis (1919 m.), Miuncheno susitarimas (1938 m.), Molotovo–Ribentropo paktas (1939 m. rugpjūčio 23 d.), Normandijos operacija (1944 m.), Stalingrado mūšis (1942–1943 m.), Potsdamo konferencija (1945 m.).

30.1.4. XX a. antrosios pusės dvipolė tarptautinių santykių sistema ir Šaltojo karo konfliktai. Nagrinėjamos vertybės ir ideologijos Šaltojo karo avanscenoje. Analizuojami dviejų pasaulinių galių karai svetimos teritorijose. Aptariami dviejų pasaulinių galių technologiniai ir karo pramonės pasiekimai. Aptariama Leonido Brežnevo, Vinstono Čerčilio, Nikitos Chruščiovo, Džono Kenedžio, Ronaldo Reigano svarba, analizuojant Šaltojo karo konfliktus ir dvipolę tarptautinių santykių sistemą. Aiškinamasi branduolinio karo, Geležinės uždangos, ginklavimosi varžybų, kosminių lenktynių, lokalinio karo, Maršalo plano, NATO, Trumeno doktrinos, Varšuvos sutarties organizacijos sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Nagrinėjami dvipolei tarptautinių santykių sistemai Šaltojo karo epochoje reikšmingi įvykiai XX a. antrojoje pusėje: Korėjos karas (1950–1953 m.), Berlyno sienos statyba (1961 m.), Karibų krizė (1962 m.), Vietnamo karas (1965–1973 m.), Afganistano karas (1979–1992 m.).

30.1.5. Iššūkiai valstybingumui ir tarptautiniams santykiams XX a. pab.–XXI a. Analizuojama naujoji pasaulio tvarka: Jungtinių Amerikos Valstijų dominavimas tarptautinėje sistemoje ir Kinijos iškilimas XXI a. Nagrinėjami teritoriniai bei etniniai konfliktai pokomunistinėje erdvėje. Aptariamas pasaulinis terorizmas ir tarptautinės bendruomenės kova su juo. Aptariama Džordžo Bušo (jaunesniojo), Džordžo Bušo (vyresniojo), Džocharo Dudajev, Michailo Gorbačiovo, Sadamo Huseino, Boriso Jelcino, Helmuto Kolio, Si Dzingingo, Vladimiro Putino, Volodimiro Zelenskio svarba, analizuojant XX a. pab. – XXI a. tarptautinius santykius. Aiškinamasi al Qaeda), Belovežo susitarimo, etninio valymo, Islamo valstybės, posovietinės erdvės, religinio fundamentalizmo, separatistų, Srebrenicos žudynių, Talibano, užšaldyto konflikto sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Analizuojami tarptautinės tvarkos transformacijai XX a. pabaigoje ir tarpvalstybinių santykių raidai XXI a. reikšmingi įvykiai: Vokietijos susivienijimas (1990 m.), Persijos įlankos karas, Bosnijos karas, Čėčėnijos karai, Rugsėjo 11-osios teroristų išpuolis JAV (2001 m.), Afganistano karas, Irako karas, Rusijos agresija ir karas su Ukraina (nuo 2014 m.).

Lietuvos istorija.

30.1.6. LDK karyba ir diplomatija XIII–XVIII a. Tyrinėjama Lietuvos valdovų politika ir jos pagoniškas pragmatiskumas: tarp santuokų, sutarčių ir mūšio lauko. Analizuojamas Švedijos ir Rusijos faktoriaus iškilimas ir grėsmė. Nagrinėjamos XVIII a. ATR karybos ir diplomatijos nesėkmės ir valstybės padalijimai. Akcentuojama Algirdo, Augusto II, Stepono Batoro, Jono Karolio Chodkevičiaus, Gedimino, Kęstučio, Kazimiero Jogailaičio, Mindaugo, Kristupo Radvilos Perkūno, Zigmanto ir Jono Kazimiero Vazų, Vytauto Didžiojo reikšmė, nagrinėjant LDK karybą ir diplomatiją. Aiškinamasi bajorų pašauktinės kariuomenės, etmono, Livonijos, sidabrinės, Kryžiaus žygių, Tvano sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai ir tekstai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos tarptautinės padėties, diplomatijos bei karybos raidai XIII–XVIII a.: Gedimino laiškas (XIV a.), Žalgirio mūšis (1410 m.), Melno taika (1422 m.), Livonijos karas (XVI a.), Kėdainių unija (1655 m.), Šiaurės karas (XVIII a. pr.), ATR padalijimai (1772 m., 1793 m., 1795 m.).

30.1.7. Lietuvos valstybės sugrįžimas, įsitvirtinimas tarptautinėje bendruomenėje ir diplomatiniai sukrėtimai. Analizuojama Paryžiaus taikos konferencija ir Lietuvos tarptautinio pripažinimo problema. Nagrinėjamas Kauno–Varšuvos konfliktas dėl Vilniaus krašto ir Lietuvos tarptautinė orientacija į Sovietų Sąjungą ir Vokietiją. Tyrinėjama Klaipėdos krašto problema Lietuvos ir Vokietijos santykiuose. Aptariama Ernesto Galvanausko, Petro Klimo, Juozo Urbšio, Augustino Voldemaro svarba, analizuojant XX a. pirmosios pusės Lietuvos diplomatinis santykius. Aiškinamasi Ambasadorių konferencijos, neutraliteto, tarptautinio pripažinimo, ultimatumo, Vyriausiojo Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto, Želigovskio maišto sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Analizuojami reikšmingi įvykiai Lietuvos tarptautinės padėties raidai XX a. pirmojoje pusėje: Tilžės Aktas, Lietuvos–Sovietų Rusijos taikos sutartis (1920 m.), Lietuvos priėmimas į Tautų Sąjungą, Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos (1923–1924 m.), Lenkijos ultimatumas dėl tarpvalstybinių santykių užmezgimo (1938 m.), Klaipėdos krašto atplėšimas nuo Lietuvos (1939 m.), Lietuvos–SSRS savitarpio pagalbos sutartis (1939 m.).

30.1.8. Dviejų karų po pasaulinių karų panašumai ir skirtumai: Lietuvos nepriklausomybės karo (1918–1920 m.) ir Partizanų karo (1944–1953 m.) palyginimas. Nagrinėjami tarptautiniai ir politiniai abiejų karų kontekstai. Tyrinėjamas konfliktų pobūdis: priešininkai ir kariavimo taktika. Analizuojamos karinių konfliktų pasekmės ir reikšmė. Akcentuojama Juozo Lukšos-Daumanto, Adolfo Ramanausko-Vanago, Jono Žemaičio-Vytauto, Silvestro Žukausko reikšmė, analizuojant Nepriklausomybės ir Partizanų karus. Aiškinamasi bermontininkų, bolševikų, demarkacinės linijos, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio, mobilizacijos, NKVD, partizaninio karo, partizanų rėmėjo, savanorio, stribo, šauktinio sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai Lietuvos nepriklausomybės (1918–1920 m.) ir Partizanų (1944–1953 m.) karų raidai: Lietuvos kariuomenės atkūrimas (1918 m. lapkričio 23 d.), Zarasų operacija, Radviliškio kautynės, Giedraičių-Širvintų mūšis, LLKS Tarybos Deklaracija (1949 m. vasario 16 d.).

30.1.9. Valstybingumas be valstybės (1940–1990 m.): sovietų ir nacių okupacijos, sovietinės aneksijos nepripažinimo politika Vakaruose. Analizuojama sovietų okupacija, reokupacija ir

valstybingumo naikinimas. Įvertinama valstybingumo iliuzijos ir nacių okupacinio režimo pobūdis. Nagrinėjama sovietinės aneksijos nepripažinimas ir Lietuvos laisvinimo byla Vakaruose. Nagrinėjamas Juozo Ambrazevičiaus ir Stasio Lozoraičio (vyresniojo) vaidmuo, bandant atkurti Lietuvos valstybingumą ir vykdant sovietinės aneksijos nepripažinimo politiką. Aiškinamasi „Amerikos balso“, aneksijos, antisovietinio Birželio sukilimo, generalinių tarėjų, kolaboravimo, Lietuvos laikinosios vyriausybės, Liaudies seimo, Liaudies vyriausybės, Lietuvos diplomatinės tarnybos, okupacijos, Ostlando, reokupacijos, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Analizuojamas reikšmingas įvykis, Lietuvai prarandant valstybingumą XX a. pirmojoje pusėje: sovietinė Lietuvos okupacija (1940 m.).

30.2. Religija ir mentalitetai. Keliamas tikslas atskleisti pamatinį pagrindinių pasaulinių religijų turinį ir jame esančių etinių imperatyvų (tikėjimo tiesų mokymo) įtaką visuomenėms ir jų pasaulėžiūros formavimuisi. Siekiama parodyti modernių laikų visuomenių sekuliarizacijos ištakas, ateizmo plėtrą ir religijų vaidmenį šiandieniniame pasaulyje.

Visuotinė istorija.

30.2.1. Didžiosios Artimųjų Rytų monoteistinės religijos: judaizmo ir islamo religinių sistemų įtaka individo gyvenimui. Aptariami Šventieji raštai kaip tikėjimo šaltiniai: atsiradimas ir pranašų vaidmuo. Įvertinama Toros ir Korano reikšmė tikinčiojo gyvenime: etiniai imperatyvai ir jų įtaka. Įvertinama Mahometo ir Mozės reikšmė monoteistinių religijų istorijos kontekste. Aiškinamasi Korano, mečetės, menoros, monoteizmo, mulos, patriarcho, pranašo, rabino, Senojo Testamento, sinagogos, sunos, šabo, šariato, šiitų, Toros sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Nagrinėjamas islamo religijos susikūrimui VII a. reikšmingas įvykis: Mahometo pasitraukimas iš Mekos į Mediną (hidžra) (622 m.).

30.2.2. Krikščionybės genezė ir plitimas: nuo judėjų krikščionybės iki viduramžių katalikybės. Aptariami tikėjimo šaltiniai ir jų autoritetas: Šv. Raštas ir tradicija. Nagrinėjamas tikėjimo tiesų ir Bažnyčios doktrinos formavimasis. Analizuojamos bažnytinės reformos X–XIII a. ir jų įtaka katalikams. Akcentuojama Šv. Augustino, Grigaliaus I Didžiojo, Grigaliaus VII, Inocento III, Jėzaus Kristaus, Konstantino Didžiojo, Tomo Akviniečio reikšmė krikščionybės istorijoje. Aiškinamasi abato, benediktinų, Biblijos, celibato, dekalogo, edikto, ekskomunikos, ekumeninio susirinkimo, erezijos, dogmos, Evangelijos, inkvizicijos, judaizmo, Kliuni reformos, konklavos, monogamijos, Nikėjos I sinodo, popiežiaus, teokratijos sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai ankstyvajai krikščionybei ir viduramžių katalikybei: Milano ediktas (313 m.), Laterano IV susirinkimas (1215 m.).

30.2.3. Ikimodernųjų laikų didieji krikščionybės lūžiai ir naujų konfesinių bendruomenių formavimasis: teologinės skirtys ir jų įtaka visuomenėms. Analizuojamos popiežiaus ir patriarcho ambicijos bei iškilusios katalikų ir ortodoksų (stačiatikių) skirtys. Nagrinėjama Katalikų Bažnyčios krizė, jos įveika ir protestantiškasis tikėjimo racionalizavimas. Aptariama Henriko VIII, Žano Kalvino, Mykolo I Kerularijaus, Leono IX, Martyno Liuterio, Ignaco Lojolos reikšmė analizuojant didžiuosius krikščionybės lūžius. Aiškinamasi indulgencijos, jėzuitų, katalikiškosios reformos, kontrreformacijos, patriarcho, pontifiko, predestinacijos, protestantizmo, reformacijos, stačiatikybės, tikėjimo šaltinių sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Analizuojami reikšmingi įvykiai ikimodernųjų laikų krikščionybės raidai: Krikščionių Bažnyčios skilimas (schizma) (1054 m.), Martyno Liuterio tezių paskelbimas (1517 m.), Tridento susirinkimas (XVI a.).

30.2.4. Ar Dievas mirė? Laisvamanybė, sekuliarizacija ir ateizmas XVIII–XX a. Aptariamas XVIII a. apsišvietusio proto sukilimas prieš prietarus ir Bažnyčios galią. Analizuojamas mokslo ir religijos santykis XIX a.: tarp „Pradžios knygos“ ir „Rūšių atsiradimo“. Nagrinėjama ateizmo ir Bažnyčios kova XIX–XX a. Nagrinėjama Čarlzo Darvino, Frydricho Engelso, Jono Paulius II, Jono XXIII, Vladimiro Lenino, Maksimiljeno Robespjero svarba, analizuojant laisvamanybės, sekuliarizacijos ir ateizmo temas. Aiškinamasi ateizmo, evoliucionizmo, istorinio materializmo, kreacionizmo, laisvamanybės, natūraliosios atrankos, sekuliarizacijos sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Aptariami religijos ir mokslo santykiui bei katalikybės raidai XIX–XX a. reikšmingi įvykiai ir tekstai: Čarlzo Darvino knygos „Rūšių atsiradimas“ išleidimas (XIX a.) ir Vatikano II susirinkimas (1962–1965 m.).

Lietuvos istorija.

30.2.5. Baltų religija ir mitologija: šaltiniai, rekonstrukcija, pasaulėžiūra. Tyrinėjamos žinojimo (šaltinių) apie baltų religiją problemos: vėlyvumas, skurdumas, tendencingumas. Nagrinėjama baltiškasis politeizmas ir žmogaus pasaulėžiūra. Aptariama baltų religija ir jos recepcija šiandien: aktualumas, tradicija, naujadarai. Aptariama Jano Dlugošo, Petro Dusburgiečio, Simono Grunau ir Erazmo Stelos darbų svarba, nagrinėjant Baltų religiją ir mitologiją. Aiškinamasi politeizmo, panteizmo, romuvos, šventvietės sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

30.2.6. Lietuvos valstybės ir visuomenės krikščionėjimo iššūkiai XIII–XV a. Analizuojamas krikšto priėmimo problematiškumas: naujas Dievas, svetimi ritualai, kitoks gyvenimo būdas. Aiškinamasi krikščioniškų institucijų plėtra ir problemos: lenkiškumas, parapijų kūrimas, privilegijos. Nagrinėjamas individo santykis su krikščionybe: tarp valdovų ir diduomenės fundacijų ir valstietiškojo sinkretizmo. Aptariama Gedimino, Jogailos, šv. Kazimiero, Mindaugo ir Vytauto Didžiojo reikšmė Lietuvos valstybės krikščionėjimo kontekste. Aiškinamasi beneficijos, christianizacijos, fundacijos, katedros, konversijos, pranciškonų, sinkretizmo, vyskupo sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Nagrinėjami Lietuvos valstybės ir visuomenės krikščionėjimui viduramžiais reikšmingi įvykiai: Šv. Brunono misija (1009 m.), Mindaugo krikštas (1251 m.), Lietuvos krikštas (1387 m.), Žemaitijos krikštas (1417 m.).

30.2.7. LDK konfesinis pliuralizmas ir (ne)sugyvenimas XVI–XVIII a. Nagrinėjamas oficialus ir (ar) valstybės požiūris į religines grupes: stačiatikius, etnokonfesines LDK mažumas. Analizuojamos krikščionybės skilimo ir krikščioniškų konfesijų suartėjimo problemos: protestantizmas ir unitai. Lyginami gyvenimo būdo ir kasdienybės skirtumai tarp įvairių konfesijų. Akcentuojama Jono Bretkūno, Mikalojaus Daukšos, Vilniaus Gaono, Abraomo Kulviečio, Juozapato Kuncevičiaus, Martyno Mažvydo, Jurgio Radvilos, Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio, Izaoko Trakiečio svarba, nagrinėjant LDK konfesinį pliuralizmą XVI–XVIII a. Aiškinamasi islamo, judaizmo, karaizmo, kenesos, mečetės, privilegijos, protestantizmo, sentikybės, sinagogos, stačiatikybės, unitų sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Aptariami tokie LDK konfesinį pliuralizmą reprezentuojantys reikšmingi įvykiai kaip Varšuvos konfederacijos aktas (XVI a.), Brastos bažnytinė unija (1596 m.).

30.2.8. Religijos reikšmė tapatybei XIX–XX a. pirmosios pusės Lietuvoje. Analizuojama caro valdžios kova su katalikybe kaip naujos tapatybės kūrimo priemone. Aiškinamasi Lietuvos žydų padėtis: tarp religingumo ir pasaulietiško. Įvertinamas lietuviškosios inteligentijos santykis su religija. Aptariami Jono Šliūpo, Juozo Tumo-Vaižganto, Motiejaus Valančiaus pavyzdžiai, nagrinėjant religijos reikšmę tapatybės formavimuisi. Aiškinamasi emancipacijos, ješivos, klerikalizmo, laisvamanybės, rusų pradų atkūrimo politikos, sionizmo sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Aptariami tokie svarbūs analizuojamos temos įvykiai kaip represijos prieš vyrų vienuolynus (1832 m.), Kražių skerdynės (1893 m.), Žydų mokslinių tyrimų instituto (YIVO) įkūrimas Vilniuje.

30.2.9. Sovietinė Lietuvos visuomenės ateizacija ir pasipriešinimas jai. Nagrinėjami sovietinės prievartinės ateizacijos bruožai. Aptariamas „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ vaidmuo ir tikinčiųjų teisių gynimas. Išskiriamas Teofiliaus Matulionio, Nijolės Sadūnaitės, Vincento Sladkevičiaus, Sigitos Tamkevičiaus vaidmuo pasipriešinimo sovietinei ateizacijai kontekste. Aiškinamasi ateizmo, mokslinio komunizmo, Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Aptariami reikšmingi nagrinėjamos temos įvykiai: Ateizmo muziejaus atidarymas Šv. Kazimiero bažnyčioje, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ leidybos pradžia (1972 m.).

30.3. Visuomenė: socialinė struktūra, ekonomika, pamatiniai lūžiai. Analizuojant socialinę ir ekonominę raidą, atskleidžiamas ryšys tarp socialinės struktūros (ideologinių ir vertybinių preferencijų) ir ekonominės sanklodos (gamybos būdo). Atsižvelgiant į technologinius (techninius) pasiekimus, išryškunami socialiniai-ekonominiai visuomenių pokyčiai. Pabrėžiami pamatiniai visuomenių lūžiai, katastrofos, padariusios lemtingą įtaką žmonių ir visuomenių gyvenimui, savivokai. Aptariamose pamatinės prigimtinės žmogaus teisių ir laisvių problemos, jų atsiradimo aplinkybės.

Visuotinė istorija.

30.3.1. Senųjų civilizacijų socialinė-ekonominė struktūra: elitas ir vergovė, miestas ir stambūs ūkiai. Analizuojama prigimties reikšmė ir individo vieta socialinėje piramidėje. Nagrinėjama pasaulio stebuklų statyba: vergovė kaip senųjų civilizacijų ekonomikos pagrindas. Aptariami laisvųjų gyvenimo skirtumai: tarp aristokratijos, patricijų ir laisvųjų žemdirbių. Aptariama Aristotelio, Tiberijaus ir Gajaus Grakcho svarba, analizuojant Senųjų civilizacijų socialinę-ekonominę struktūrą. Aiškinamasi aristokratijos, Hamurapio teisyne, helotų, irigacinės sistemos, kolonų, laisvųjų žemdirbių, latifundijos, patricijų, plebėjų, polio, vergų, vilos („villa rustica“) sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

30.3.2. Ikimodernioji visuomenė ir jos ekonomika: luomų formavimasis ir visuomenės grupių funkcijos. Analizuojama viduramžių trifunkcinė visuomenės schema ir jos grupių pareigos. Įvertinamas miesto ir miestiečių vaidmuo ikimoderniojoje ekonomikoje. Aptariama ikimoderniųjų laikų socialinės struktūros ir jos grupių santykių kritika. Analizuojamas Adalbero Laoniečio (Adalbéron de Laon), Tomo Miuncerio, Voltero vaidmuo nagrinėjamos temos kontekste. Aiškinamasi alodo, baudžios, beneficijos, cecho, feodo, miesto savivaldos, natūrinio ūkio, vasaliteto sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

30.3.3. Industrinė revoliucija ir visuomenės transformacija. Nagrinėjama industrinė revoliucija ir naujų technologijų vaidmuo ekonomikoje. Aiškinamasi socialinės struktūros kaita ir valstybės reakcija į kylančias problemas. Aptariamas naujų socialinių judėjimų formavimasis ir jų aplinkybės. Aptariama Frydricho Engelso, Henrio Fordo, Rozos Liuksemburg, Karlo Markso, Emelinos Penkherst (Emmeline Pankhurst), Adamo Smito reikšmė XIX a. visuomenės pokyčių kontekste. Aiškinamasi akcinės bendrovės, Bismarko socialinių reformų, buržuazijos, emancipacijos, feminizmo, konvejerinės gamybos, laisvosios rinkos, profesinės sąjungos, proletariato, socialinio draudimo, sufražizmo, vidurinėsios klasės sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Aptariami temos atskleidimui reikšmingi įvykiai: garo mašinos išradimas (XVIII a.), vergovės panaikinimas JAV (1865 m.), rinkimų teisės suteikimas moterims (Naujoji Zelandija 1893 m., Suomija 1906 m.).

30.3.4. XX a. moderni visuomenė ir kova už visuotines žmogaus teises. Analizuojami vidiniai prieštaravimai: tarp kilnių deklaracijų ir radikalių diskriminacijos formų. Aptariama komunistinio pasaulio tikrovė: žmogaus laisvių fasadai ir disidentinė realybė. Nagrinėjamos žmogaus teisės kaip Vakarų pasaulio liberaliosios demokratijos vertybiniai pamatai. Aptariama Liudmilos Aleksejevos, Vaclavo Havelo, Jono Pauliaus II, Martino Liuterio Kingo, Nelsono Mandelos, Andrejus Sacharovo reikšmė, kovojant už žmogaus teises. Nagrinėjama apartheido, demokratizacijos, disidentizmo, Helsinkio baigiamojo akto, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių, segregacijos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste. Analizuojami moderniajai visuomenei ir žmogaus teisių raidai XX a. reikšmingi įvykiai: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 m.), Prahos pavasaris (1968 m.), homoseksualumo kaip ligos išbraukimas iš Pasaulio sveikatos organizacijos ligų sąrašo.

30.3.5. XX a. pasaulinės ekonomikos asimetrijos: laisvoji rinka, etatizmas ir planinė (totalitarinė) ekonomika. Analizuojamos demokratinių Vakarų valstybių pasirinkimo dilemos: tarp ekonominio neoliberalizmo ir gerovės valstybės. Įvertinamas totalitarinės ekonomikos represiškas ir santykis su privačia nuosavybe. Aptariama Ulofo Palmės (Olof Palme), Ronaldo Reigano, Deng Siaopino, Margaret Tečer, Šv. Motinos Teresės reikšmė laisvosios rinkos, etatizmo ir totalitarinės ekonomikos temų kontekste. Aiškinamasi „Didžiojo šuolio“, etatizmo, gerovės valstybės, laisvosios rinkos, neoliberalizmo, privačios nuosavybės, progresinių mokesčių, socialinio teisingumo, totalitarinės ir planinės ekonomikos sąvokų reikšmė aptariamose temose kontekste.

Lietuvos istorija.

30.3.6. LDK socialinė-ekonominė struktūra XIV–XVIII a.: esminiai lūžiai, socialinės grupės ir jų santykiai. Analizuojami asimetriniai socialiniai santykiai ir jų įtvirtinimas: tarp privilegijuotos bajorijos, silpnų miestų ir „tylinčios daugumos“. Nagrinėjama Valakų reforma: baudžios įtvirtinimas, ūkio našumo augimas ir javų eksportas. Aptariama socialinės tvarkos kritika ir lokalūs poslinkiai: tarp fiziokratų idėjų ir Paulavos respublikos. Aptariamas Bonos Sforcos, Povilo Ksavero Bžostovskio, Jogailos, Kazimiero Jogailaičio, Onos Kotrynos Sanguškaitės-Radvilienės, Vytauto Didžiojo, Žygimanto Senojo vaidmuo LDK socialinės-ekonominės istorijos kontekste. Aiškinamasi

agrarinės visuomenės, baudžiauninko, cecho, dešimtinės, feodo, inventoriaus, lažo, luomų, Magdeburgo privilegijos, natūrinio ūkio, palivarko, stambiosios žemėvaldos, trilaukės sėjomainos (trilaukio), valako, veldamų sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Aptariami tokie LDK socialinei-ekonominei sąrangai ir jos kaitai buvę reikšmingi įvykiai kaip Jogailos privilegija (1387 m.), Kazimiero privilegija (1447 m.), Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.), Valakų reforma (1557 m.).

30.3.7. XIX–XX a. pradžios socialinė-ekonominė Lietuvos visuomenės transformacija: agrarinės reformos, visuotinis raštingumas ir lituanizacija. Analizuojama Lietuvos kaimo kaita: nuo baudžiauninko iki ūkininko. Nagrinėjama kooperatinė pramonė ir Lietuvos ekonominė pažanga. Aptariamas Lietuvos visuotinio švietimo kelias nuo „vargo mokyklų“ link gimnazijų tinklo. Aptariamas Mykolo Krupavičiaus ir Juozo Tūbelio vaidmuo pertvarkant žemėvaldos santykius ir modernizuojant ūkį pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Aiškinamasi bežemio, blaivybės ir švietimo draugijų, daraktoriaus, kooperacijos, laikinųjų prievolinkų, lituanizacijos, manifesto, mažžemio, naujakurio, nuostatinių raštų, Stolypino reformos, pradinės mokyklos, skirtinės žemės, varžytinių, viensėdžio sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Nagrinėjami reikšmingi įvykiai Lietuvos visuomenės socialinei-ekonominei transformacijai ir modernėjimui XIX a. antroje–XX a. pirmoje pusėje: baudžiovos panaikinimas Lietuvoje (1861 m.), spaudos draudimo lotyniškaisiais rašmenimis panaikinimas (1904 m.), Žemės reformos įstatymo priėmimas (1922 m.), privalomo ir nemokamo pradinio mokslo įvedimas.

30.3.8. Pasaulio Lietuva: keturios emigracijos bangos ir diaspora pasaulyje XIX a. pab.–XXI a. pr. Emigracijos priežastys, išsivijios pasiekimai ir santykis su Lietuva. Nagrinėjami struktūriniai migracijų panašumai ir istoriniai skirtumai. Analizuojama Lietuvos gyventojų kaip Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių pasirinkimai ir padėtis. Vertinami Pasaulio Lietuvos kultūriniai pasiekimai. Aptariami Marijos Gimbutienės, Algirdo Julius Greimo, Vytauto Kavolio, Jono Šliūpo pasiekimai ir vaidmuo Lietuvos diasporos istorijos kontekste. Nagrinėjama diasporos, dipukų, išsivijios, litvakų, Pasaulio lietuvių bendruomenės sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Įvertinama „Lietuvių chartos“ (1949 m.) priėmimo svarba pasaulio lietuvių bendruomenei.

30.3.9. Okupuotos Lietuvos visuomenės naikinimas, jo pasekmės ir vertinimai: Holokaustas, gyventojų deportacijos, kolektyvizacija. Nagrinėjamas Holokaustas okupuotoje Lietuvoje: kolaboravimas, prisitaikymas, gelbėjimas. Analizuojamas Lietuvos visuomenės sovietizavimas: masiniai trėmimai, kolektyvizacija ir jų ilgalaikės pasekmės. Analizuojami nacių ir sovietų nusikaltimų vertinimai šiandieninėje Lietuvoje. Aptariamos Dalios Grinkevičiūtės, Abraomo Suceverio, Onos Šimaitės patirtys Lietuvos visuomenės sovietinio ir nacistinio naikinimo kontekste. Aiškinamasi buožės, sovietinių gyventojų deportacijų, genocido, geto, GULAG, Holokausto, kolaboravimo, kolektyvizacijos, koncentracijos stovyklos, nacionalizacijos sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Aptariami ir analizuojami svarbūs okupuotos Lietuvos įvykiai: pirmieji masiniai sovietiniai trėmimai (1941 m. birželio 14–17 d.), Vilniaus geto likvidavimas (1943 m. rugsėjo 23 d.), masinė prievartinė kolektyvizacija Lietuvoje.

30.3.10. (Po)sovietinė visuomenė ir jos transformacija XX a. pabaigoje. Nagrinėjamas 1990-ųjų virsmas ir naujos galimybės: „prichvatizacija“, privatizacija, rinkos ekonomika. Identifikuojamas „homo sovieticus“ palikimas ir nagrinėjamas pilietinės visuomenės kūrimasis. Aiškinamasi „blato“, deficito, „homo sovieticus“, laukinio kapitalizmo, Lietuvos laikinųjų pinigų (talonų, „vagnorkių“), liustracijos, nomenklatūros, perestroikos, „prichvatizacijos“, privatizacijos, posovietinės visuomenės, rinkos ekonomikos sąvokų reikšmė aptariamos temos kontekste. Aptariamas lito įvedimas kaip reikšmingas įvykis Lietuvoje (1993 m.).

VI SKYRIUS

MOKINIŲ PASIEKIMŲ VERTINIMAS

31. Vertinimas yra esminė mokymo(si) proceso dalis. Mokinių istorijos mokymo(si) rezultatų vertinimas suvokiamas kaip pagalba mokiniui tobulėti, tapti savarankiškam, atsakingam už mokymo(si) rezultatus, ugdyti jo pasitikėjimą savo jėgomis, gebėjimą įsivertinti savo veiklą,

pasirinkti tinkamiausius veiklos būdus, spręsti iškilusias problemas, reflektuoti mokymo(si) rezultatus. Mokinių istorijos pasiekimai vertinami keturiose pasiekimų srityse: istorinės raidos supratimas, orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje, istorijos tyrimas ir interpretavimas, istorinio pasakojimo kūrimas ir raiška. Numatyti keturi mokinių pasiekimų lygiai: slenkstinis, patenkinamas, pagrindinis, aukštesnysis. Pasiekimų lygių sąsaja su pažymiais: slenkstinis lygis (1) – 4, patenkinamas lygis (2) – 5–6, pagrindinis lygis (3) – 7–8, aukštesnysis lygis (4) – 9–10. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

32. Aprašant pasiekimų lygių požymius, naudotos toliau pateikiamos mokinių pasiekimų augimą rodančios skalės ir sąvokos:

32.1. savarankiškumo:

32.1.1. padedamas – užduotis atlieka, atsakydamas į nukreipiamuosius klausimus, naudodamasis papildomai pateikta medžiaga, procesą moderuoja ir jame dalyvauja mokytojas;

32.1.2. naudodamasis netiesiogine pagalba – atsakydamas į nukreipiamuosius klausimus, naudodamasis papildomai pateikta medžiaga, vadovaudamasis pateiktais kriterijais;

32.1.3. konsultuodamasis – mokinys užduotis atlieka, pasitardamas su kitais, tikslingai klausdamas ar prašydamas patarimų;

32.1.4. savarankiškai – užduotį atlieka be pagalbos;

32.2. sudėtingumo:

32.2.1. tiesiogiai išreikšta informacija – randa šaltinyje informaciją, kuri išreikšta tiesiogiai, akivaizdžiai;

32.2.2. iš dalies išreikšta informacija – randa šaltinyje informaciją, kuri išreikšta iš dalies, su potekste;

32.2.3. netiesiogiai išreikšta informacija – geba išgauti iš šaltinio informaciją, kuri išreikšta su potekste ir jos paieška reikalauja informacijos pertvarkymo, sujungimo, loginio pertvarkymo bei aukštesniojo lygio mąstymo;

32.3. konteksto:

32.3.1. gerai žinomas istorinis kontekstas – istorinio įvykio ar pokyčio, istorinės asmenybės, istorinio laikotarpio ar istorinės erdvės atpažinimas iš pateiktų ir tik tam įvykiui, asmenybei, laikotarpiui ar erdvei (įvykio vietai) būdingų plačiai žinomų faktų, bruožų; taip pat įvardytų faktų, bruožų taikymas anksčiau pažintoje situacijoje;

32.3.2. nesudėtingas istorinis kontekstas – istorinio įvykio ar pokyčio, istorinės asmenybės, istorinio laikotarpio ar istorinės erdvės atpažinimas iš tai asmenybei, laikotarpiui ar erdvei (įvykio vietai) būdingų faktų, bruožų, kurie pateikti su nedidele potekste arba kiek neįprastu būdu; jos atpažinimas reikalauja žinių taikymo ir nedaug aukštesniųjų mąstymo gebėjimų; taip pat įvardytų faktų, bruožų taikymas kiek nepažįstamoje, netradicinėje situacijoje;

32.3.3. naujas istorinis kontekstas – istorinio įvykio arba pokyčio, istorinės asmenybės, istorinio laikotarpio ar istorinės erdvės atpažinimas iš kelių tai asmenybei, laikotarpiui ar erdvei (įvykio vietai) būdingų faktų, bruožų, kurie pateikti su potekste arba neįprastu būdu; jos atpažinimas reikalauja išsamių žinių taikymo ir aukštesniųjų mąstymo gebėjimų; taip pat įvardytų faktų, bruožų taikymas nepažįstamoje, netradicinėje situacijoje.

33. Aprašant pasiekimus ir pasiekimų lygių požymius vartojami šie terminai:

33.1. apibūdinti – nusakyti įvykių, reiškinių, procesų būdinguosius bruožus;

33.2. atpažinti – pažinti iš kokių nors ženklų, atskirti iš požymių, nustatyti tapatybę ar priklausomybę kažkam;

33.3. iliustruoti – pateikti pavyzdžių apie nagrinėjamą įvykį, reiškinį, procesą;

33.4. nurodyti – nusakyti istorinio įvykio, reiškinio vietą, laiką, kryptį, kokių nors būdingų bruožų turėjimą;

33.5. nustatyti – remiantis informacijos analize, pateikti atsakymą; patvirtinti faktais;

33.6. paaiškinti – nusakyti esminius istorinio įvykio, reiškinio ar proceso bruožus, pateikti priežastis ir pasekmes;

33.7. analizuoti – išskaidyti į atskiras sudėtines dalis; smulkiai, išsamiai, atidžiai ką nors nagrinėti;

33.8. apibendrinti – padaryti išvadą iš atskirų atvejų, faktų; suteikti bendros reikšmės;

33.9. atskirti – atrinkti, atmetant tai, kas netinka;

33.10. daryti išvadą – priimti sprendimą, išvestą iš kitų sprendimų;

33.11. interpretuoti – naudojantis tuo, kas duota, žinoma, pateikti savo individualų paaiškinimą;

33.12. įrodyti – patvirtinti, atskleisti, argumentais pagrįsti tiesą, tikrumą;

33.13. nagrinėti – remiantis pateikta informacija, schema, svarstyti priežastis, eigą, rezultatus, pateikti savo išvadą;

33.14. pagrįsti – pateikti įrodymą, kuris pateisina, patvirtina pateiktą atsakymą ar išvadą;

33.15. palyginti – sugretinant įvykius, reiškinius, nurodyti jų panašumus ir skirtumus;

33.16. suformuluoti – trumpai (aiškiai) ir tiksliai nusakyti;

33.17. sukurti – padaryti ką nors naują turinio ar formos prasme;

33.18. susieti – remiantis tam tikrais požymiais, įvykius, reiškinius, procesus jungti į giminingas grupes, vieningą visumą, nustatyti reiškinių tarpusavio ryšius;

33.19. taikyti – panaudoti savo įgytus gebėjimus naujose situacijose;

33.20. vertinti – pateikti savo argumentuotą nuomonę apie reiškinių sukeltas priežastis, pasekmes; nustatyti jų reikšmę visuomenės raidai, kaitai.

34. Rengiant formuojamojo ar apibendrinamojo vertinimo užduotis ugdymo procese, svarbu atsižvelgti į pasiekimų lygių požymius ir pateikti mokiniams skirtingus pasiekimų lygius atitinkančias užduotis. Jos turėtų būti pateikiamos visiems mokiniams, neribojant jų galimybių atlikti ir sudėtingesnes užduotis. Užduotys turėtų būti parengtos taip, kad būtų galimybė vertinti skirtingų pasiekimų sričių gebėjimus, tačiau nereikėtų siekti į vieną pasiekimų vertinimo užduotį įtraukti visų ar daugelio pasiekimų sričių gebėjimų. Svarbu užduotis (ypač formuojamojo vertinimo) parengti taip, kad būtų galima vertinti skirtingų mokinių daromą pažangą ir teikti veiksmingą, mokyti padedantį ir motyvuojantį grįžtamąjį ryšį.

35. Išorinis apibendrinamasis vertinimas. Organizuojami šie mokymosi pasiekimų patikrinimai: nacionalinis mokinių pasiekimų patikrinimas (toliau – NMPP), pagrindinio ugdymo mokinių pasiekimų patikrinimas (toliau – PUPP), brandos darbas, tarpinis patikrinimas, brandos egzaminas.

35.1. NMPP, vykdomo pagrindinio ugdymo programos I dalies baigiamojoje klasėje (8 klasėje), užduoties struktūra:

35.1.1. visuomeninio ugdymo NMPP užduotis visuomeninio ugdymo dalykams yra bendra. Šioje užduotyje istorijos ir geografijos mokymo(si) turiniui skiriama po 50 proc. užduoties taškų. Dalis užduočių gali būti integralios;

35.1.2. istorijos mokymo(si) turinio ir pasiekimų sritys procentais NMPP užduotyje:

Mokymo(si) turinio sritys	Pasiekimų sritys				Užduoties taškai procentais
	Istorinės raidos supratimas (A)	Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)	Istorinis tyrimas ir interpretavimas (C)	Istorinio pasakojimo kūrimas (D)	
Senovės istorija					20
Viduramžiai					20
Ankstyvieji naujieji laikai					10
Iš viso taškų procentais	20	10	20	–	50

Pastaba. Lentelėje pateikti skaičiai yra orientaciniai, užduotyje galima iki 5 procentų paklaida.

35.1.3. Užduotis rengiama centralizuotai, pateikiama ir atliekama elektroninėje užduoties atlikimo sistemoje. Užduotis rengiama remiantis Programos mokymo(si) turiniu 7 ir 8 klasėms ir 7–8 klasių pasiekimų lygių požymiais, atsižvelgiant į numatytą NMPP datą (ugdymo procese

nenagrinėtas mokymo(si) turinys neįtraukiamas). Užduotį sudaro pasirenkamojo atsakymo ir struktūriniai klausimai.

35.2. PUPP, vykdomo pagrindinio ugdymo programos baigiamojoje klasėje (10 klasėje ir II gimnazijos klasėje), užduoties struktūra:

35.2.1. visuomeninio ugdymo PUPP užduotis visiems visuomeninio ugdymo dalykams yra bendra. Šioje užduotyje istorijos ir geografijos mokymo(si) turiniui skiriama po 37,5 proc., o pilietiškumo pagrindų, ekonomikai ir verslumui po 12,5 proc. užduoties taškų. Dalis užduočių gali būti integralios;

35.2.2. istorijos mokymo(si) turinio ir pasiekimų sritys procentais PUPP užduotyje:

Mokymo(si) turinio sritys	Pasiekimų sritys				Užduoties taškai procentais
	Istorinės raidos supratimas (A)	Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)	Istorinis tyrimas ir interpretavimas (C)	Istorinio pasakojimo kūrimas (D)	
Naujieji laikai (XVIII vid.–1918 m.)					6
Tarpukario Europa					6
Antrasis pasaulinis karas					8
Pasaulis, padalytas geležinės uždangos					8
Globalizacija ir pasaulis po 1990-ųjų					9,5
Iš viso taškų procentais	15	10	12,5	–	37,5

Pastaba. Lentelėje pateikti skaičiai yra orientaciniai, užduotyje galima iki 5 procentų paklaida.

35.2.3. užduotis rengiama centralizuotai, pateikiama ir atliekama elektroninėje užduoties atlikimo sistemoje. Užduotis rengiama remiantis Programos 9–10 klasių ir I–II gimnazijos klasių mokymo(si) turiniu ir pasiekimų lygių požymiais, atsižvelgiant į numatytą PUPP datą (ugdymo procese nenagrinėtas mokymo(si) turinys neįtraukiamas). Užduotį sudaro pasirenkamojo atsakymo ir struktūriniai klausimai.

35.3. Mokymosi pagal vidurinio ugdymo programą pasiekimai tikrinami brandos darbu, rengiamu III ar (ir) IV gimnazijos klasėse, tarpiniu patikrinimu, brandos egzaminu.

35.4. Tarpinio patikrinimo, rengiamo pirmaisiais vidurinio ugdymo programos metais, užduoties struktūra:

35.4.1. istorijos mokymo(si) turinio ir pasiekimų sritys procentais tarpinio patikrinimo užduotyje:

Mokymo(si) turinio sritys	Pasiekimų sritys				Užduoties taškai procentais
	Istorinės raidos supratimas (A)	Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)	Istorinis tyrimas ir interpretavimas (C)	Istorinio pasakojimo kūrimas (D)	
Istorikas, istorija ir istorinė kultūra					20
Valstybingumas: suverenitetas, idėjos, formos					40
Kultūra ir mokslas					40
Žmogus ir aplinka					20
Iš viso taškų procentais	35	25	40	–	100

Pastaba. Lentelėje pateikti skaičiai yra orientaciniai, užduotyje galima iki 5 procentų paklaida.

35.4.2. užduotis rengiama centralizuotai, pateikiama ir atliekama elektroninėje užduoties atlikimo sistemoje. Užduotis rengiama remiantis Programos III gimnazijos klasės mokymo(si) turiniu, atsižvelgiant į numatytą tarpinio patikrinimo datą (ugdymo procese nenagrinėtas mokymo(si) turinys neįtraukiamas). Užduotį sudaro pasirenkamojo atsakymo ir struktūriniai klausimai.

35.5. Brandos egzamino, vykdomo baigiamajame vidurinio ugdymo programos klasėje, užduoties struktūra:

35.5.1. istorijos mokymo(si) turinio ir pasiekimų sritys procentais brandos egzamino užduotyje:

Mokymo(si) turinio sritys	Pasiekimų sritys				Užduoties taškai procentais
	Istorinės raidos supratimas (A)	Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)	Istorinis tyrimas ir interpretavimas (C)	Istorinio pasakojimo kūrimas (D)	
Istorikas, istorija ir istorinė kultūra					5
Valstybingumas: suverenitetas, idėjos, formos					20
Kultūra ir mokslas					15
Žmogus ir aplinka					10
Tarptautiniai santykiai					20
Religija ir mentalitetai					15
Visuomenė: socialinė struktūra, ekonomika, pamatiniai lūžiai					15
Iš viso taškų, procentais:	20	20	30	30	100

Pastaba. Lentelėje pateikti skaičiai yra orientaciniai, užduotyje galima iki 5 procentų paklaida.

35.5.2. brandos egzamino užduotis rengiama ir vertinama centralizuotai. Užduotis rengiama remiantis Programos IV gimnazijos klasės mokymo(si) turiniu. III gimnazijos klasės mokymo(si) turinys į užduotį įtraukiamas tik tiek, kiek būtina užduotims, parengtoms pagal IV gimnazijos klasės mokymo(si) turinį, atlikti. Užduotį sudaro trumpojo ir atvirojo atsakymo klausimai ir struktūriniai klausimai. Bent viena užduotis turi būti skirta argumentuoto teksto ar rašinio kūrimui (darbas su istorijos šaltiniais, analizė, interpretavimas, vertinimas, sprendimai, rezultatų interpretavimas ir išvadų pateikimas).

VII SKYRIUS
MOKINIŲ PASIEKIMŲ LYGIŲ POŽYMAI PAGAL PASIEKIMŲ SRITIS

36. Lentelėse kiekvienam klasių koncentru pateikiami keturių lygių pasiekimų aprašai: slenkstinis, patenkinamas, pagrindinis, aukštesnysis. Pasiekimų lygių požymių lentelėse raidės ir skaičių junginyje (pavyzdžiui, A1.3.) raide žymima pasiekimų sritis (A), pirmas skaičiumi (1) nurodomas pasiekimas, o antras skaičius (3) – pasiekimų lygį.

37. Pasiekimų lygių požymiai. 5–6 klasės:

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
1. Istorinės raidos supratimas (A)			
Naudodamasis tiesiogiai pateikta informacija, nurodo nagrinėtų ir gerai žinomų svarbių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos įvykių ar reiškinių priežastį ir padarinių gyvenamajai vietai, šaliai (A1.1).	Nurodo gerai žinomų ir nagrinėtų svarbių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos įvykių ar reiškinių priežastį ir padarinių gyvenamajai vietai, šaliai ar kt. (A1.2).	Išskiria svarbiausias nagrinėtų savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos (atskiris atvejais Europos ir pasaulio) istorijos įvykių ar reiškinių priežastis ir padarinius. Lygindamas įvykius ar reiškinius, randa 1–2 panašumus ar skirtumus tarp jų priežasčių ar padarinių (A1.3).	Paaškina svarbias nagrinėtų Lietuvos ir Europos istorijos įvykių, reiškinių priežastis ar padarinius: gyvenamajai vietai, šaliai ar kt. Lygindamas įvykius ar reiškinius, paaškina priežasčių ar padarinių atsiradimo panašumus ir skirtumus. Įvardija jų sąsajas su dabarties žmogaus gyvenimu, gyvenamąja vieta, valstybe (A1.4).
Padedamas nurodo nagrinėtų svarbių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos įvykių ar reiškinių vieną iš esminių bruožų (A2.1).	Nurodo nagrinėtų svarbių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos įvykių, reiškinių kurį nors esminį bruožą ir gali nurodytą bruožą fragmentiškai apibūdinti (A2.2).	Pasako 1–2 esminius nagrinėtų svarbiausių savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos (atskiris atvejais, Europos ir pasaulio) istorinių įvykių ir reiškinių bruožus bei nurodo, kuris bruožas yra svarbesnis (A2.3).	Išvardija 2–3 esminius nagrinėtų svarbių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos įvykių, reiškinių bruožus; išskiria kurie bruožai yra svarbiausi, savo sprendimą paaškina. Sieja istorinius reiškinius su šiandiena (A2.4).
Padedamas ir remdamasis žinomu istoriniu kontekstu, įvardija 1–2 žymias savo gyvenamosios vietovės ar Lietuvos istorines asmenybes bei	Nurodo 2–3 žymias savo gyvenamosios vietovės ar Lietuvos istorines asmenybes, fragmentiškai apibūdina jų veiklą. Sieja	Nurodo 2–3 žymias savo gyvenamosios vietovės ar Lietuvos istorines asmenybes, apibūdina jų	Nurodo 3–4 žymias savo gyvenamosios vietovės ir Lietuvos istorines asmenybes, apibūdina jų veiklą, išvardija reikšmingiausias

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>nurodo vieną iš būdingiausių jų veiklos bruožų. Padedamas susieja nagrinėtas svarbias savo gyvenamosios vietovės ir Lietuvos istorijos asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu ar įvykiu (A3.1).</p>	<p>nagrinėtas svarbiausias savo gyvenamosios vietovės ir Lietuvos istorijos asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, plačiai žinomu istoriniu įvykiu (A3.2).</p>	<p>veiklą, išskiria 1–2 reikšmingiausius nuveiktus darbus. Sieja nagrinėtas svarbias (ir kitas) savo gyvenamosios vietovės ir Lietuvos istorijos asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, plačiai žinomu istoriniu įvykiu (A3.3).</p>	<p>nuveiktus darbus, vertina kai kuriuos jų veiklos aspektus. Sieja nagrinėtas svarbias (ir kitas) savo gyvenamosios vietovės Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos asmenybes su žinomais istoriniais įvykiais arba reiškiniais, istorine erdve (A3.4).</p>
2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)			
<p>Remdamasis pateikta informacija, nurodo kaip skaičiuojamas (suprantamas) laikas istorijoje (pvz., dešimtmetis, epocha, laikotarpis). Padedamas nurodo keletą svarbiausių Lietuvos įvykių laiko juostoje (B1.1).</p>	<p>Paaškina, kaip skaičiuojamas laikas istorijoje (pvz., dešimtmetis, epocha, laikotarpis); nurodo nagrinėtus įvykius laiko juostoje. Pateikia keletą svarbiausių įvykių iš atskirų istorijos laikotarpių (B1.2).</p>	<p>Paaškina, kaip skaičiuojamas (suprantamas) laikas istorijoje (pvz., dešimtmetis, epocha, laikotarpis); nurodo nagrinėtus įvykius laiko juostoje. Pateikia vieną pavyzdį, rodantį, kaip suvokiamas laikas istorijoje. Nurodo nagrinėtų Lietuvos istorijos įvykių chronologinę seką, savais žodžiais pateikdamas jų eiliškumą, susiedamas to paties laikotarpio įvykius ir reiškinius (B1.3).</p>	<p>Paaškina, kaip skaičiuojamas (suprantamas) laikas istorijoje (pvz., dešimtmetis, epocha, laikotarpis); laiko juostoje nurodo nagrinėtus įvykius, išskiria dešimtmečius, amžius, epochas. Pateikia du pavyzdžius, rodančius, kaip suvokiamas laikas skirtingais istoriniais periodais. Paaškina europietiškajai tradicijai būdingą periodizaciją ir nurodo kiekvienam laikotarpiui charakteringus bruožus bei simbolius (B1.4).</p>
<p>Padedamas nurodo tik kai kuriuos svarbius nagrinėtus savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos istorijos įvykius žemėlapyje, akivaizdžiai parodytus žemėlapyje (B2.1).</p>	<p>Lokalizuoja kai kuriuos svarbius nagrinėtus savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos istorijos įvykius žemėlapyje, akivaizdžiai parodytus žemėlapyje (B2.2).</p>	<p>Lokalizuoja savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos istorijos konkretaus laikotarpio įvykius, kai jie yra iš dalies parodyti žemėlapyje (B2.3).</p>	<p>Lokalizuoja svarbių nagrinėtų savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos istorijos įvykių vietą žemėlapyje, pateikia keletą pavyzdžių, iliustruojančių, kaip keitėsi ši teritorija tam tikrais nagrinėtais istoriniais laikotarpiais. Paaškina,</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
			kaip gamtinė aplinka veikė žmonių gyvenimą praeityje (B2.4).
3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas (C)			
Atpažįsta istorijos šaltinio tipą (pvz., rašytinį, vaizdinį). Pateikia 1–2 įvairių šaltinių tipų pavyzdžius (C1.1).	Nurodo istorijos šaltinio tipą (pvz., rašytiniai šaltiniai: dokumentas, laikraštis, laiškas, dienoraštis), geba identifikuoti kai kuriuos jų autorius, atsiradimo datą ir vietą, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija; pateikia 2–3 įvairių šaltinių tipų pavyzdžius (C1.2).	Nurodo istorijos šaltinio tipą (pvz., rašytiniai, vaizdiniai), jo autorių, atsiradimo datą ir vietą, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija; pateikia 3–4 įvairių šaltinių tipų pavyzdžius (C1.3).	Nurodo istorijos šaltinio formą (pvz., rašytiniai, vaizdiniai), jo autorių, atsiradimo datą ir vietą remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija; pateikia įvairių šaltinių tipų 4–5 pavyzdžius (C1.4).
Padedamas randa gerai žinomame istorijos šaltinyje reikiamą informaciją, kai ji tiesiogiai išreikšta; elementariai atsako į klausimus apie praeitį (C2.1).	Randa gerai žinomame istorijos šaltinyje reikiamą informaciją, kai ji tiesiogiai išreikšta; kelia klausimus apie praeitį ir atsako į juos, iš dalies gali šią informaciją apibendrinti (C2.2).	Suranda istorijos šaltinyje informaciją, kai ji yra tiesiogiai išreikšta, atkuria praeities įvykius, kelia klausimus apie praeitį ir atsako į juos, šią informaciją apibendrina. Palygina nesudėtingus, panašaus turinio ir formos istorijos šaltinius, nurodo, bent vieną jų panašumą ar skirtumą (C2.3).	Atrenka ir sujungia į visumą istorijos šaltiniuose esančią informaciją kai ji tiesiogiai išreikšta; kelia klausimus apie praeitį, ieško į juos atsakymų, rastą informaciją apibendrina ir padaro išvadas. Palygina panašaus turinio ir formos istorijos šaltinius, išsamiai nurodo, kuo šie šaltiniai yra panašūs ir kuo skiriasi, kuris iš jų suteikia daugiau informacijos apie konkretų laikotarpį, asmenį (C2.4).
Padedamas kelia nesudėtingus istorinius klausimus. Pasitardamas su mokytoju, siūlo paprasto tyrimo atlikimo eigą, pasirenka tinkamas priemones ir planuoja nesudėtingą tyrimą apie artimos aplinkos istorijos objektus, atminties vietas,	Skatinamas kelia nesudėtingus istorinius klausimus. Konsultuodamasis planuoja ir atlieka nesudėtingą tyrimą apie artimos aplinkos istorijos objektus, atminties vietas, asmenybes ir kt., iš dalies remiasi žinomais	Skatinamas kelia nesudėtingus istorinius klausimus. Konsultuodamasis planuoja ir atlieka nesudėtingą tyrimą apie artimos aplinkos istorijos objektus, atminties vietas, asmenybes ir kt., iš dalies remiasi žinomais šaltiniais. Kad	Savarankiškai kelia nesudėtingus istorinius klausimus. Planuoja ir atlieka nesudėtingą tyrimą apie artimos aplinkos istorijos objektus, atminties vietas, asmenybes ir kt., naudodamasis įvairiais šaltiniais; bando rinkti ir panaudoti kraštotyrinę

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
asmenybes ir kt., kad atkurtų praeities įvykius; padedamas analizuoja, fragmentiškai apibendrina nesudėtingą istorinę informaciją (pvz., akivaizdžiai pateiktą tekstuose, nuotraukose, dokumentuose ir kt.) iš gerai žinomo istorinio konteksto ir artimos aplinkos (C3.1).	šaltiniais. Kad atkurtų praeities įvykius, analizuoja ir fragmentiškai apibendrina elementarią istorinę informaciją (pvz., akivaizdžiai pateiktą tekstuose, žemėlapiuose, nuotraukose, dokumentuose ir kt.) iš gerai žinomo istorinio konteksto ir artimos aplinkos (C3.2).	atkurtų praeities įvykius, analizuoja ir fragmentiškai apibendrina elementarią istorinę informaciją (pvz., akivaizdžiai pateiktą tekstuose, žemėlapiuose, nuotraukose, dokumentuose ir kt.) iš gerai žinomo istorinio konteksto ir artimos aplinkos (C3.3).	medžiagą. Kad atkurtų praeities įvykius, analizuoja ir apibendrina elementarią istorinę informaciją (pvz., akivaizdžiai pateiktą tekstuose, nuotraukose, dokumentuose ir pan.) iš gerai žinomo istorinio konteksto ir artimos aplinkos. Remdamasis tyrimų rezultatais, daro paprastas išvadas (C3.4).
4. Istorinio pasakojimo kūrimas ir raiška (D)			
Atskiria kai kurias esmines Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos sąvokas iš gerai žinomo istorinio konteksto, bet ne visada tinkamai jas vartoja (D1.1).	Apibrėžia esminių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos sąvokų (kartais ir kontekstinių, tokių kaip pokyčiai, reikšmė, įrodymai, priežastys, empatija) prasmę; jas tinkamai vartoja gerai žinomame istoriniame kontekste (D1.2).	Nurodo esminių Lietuvos, Europos ir pasaulio istorijos sąvokų (kartais ir kontekstinių, tokių kaip pokyčiai, reikšmė, įrodymai, priežastys, empatija) prasmę; jas tinkamai vartoja nesudėtingame istoriniame kontekste (D1.3).	Paaikškina esmines Lietuvos ir Europos istorijos sąvokas (kartais ir kontekstines, tokias kaip pokyčiai, reikšmė, įrodymai, priežastys, empatija); tinkamai jas pavartoja naujame istoriniame kontekste (D1.4).
Patiriamas ieško ir atsirenka informaciją iš įprasto istorinio konteksto, kad parengtų trumpą pasakojimą apie žmonių gyvenimą praeityje; kuriamose istorijose daro daug loginių šuolių (D2.1).	Ieško ir atsirenka informaciją iš nesudėtingo istorinio konteksto, kad parengtų trumpą struktūruotą pasakojimą apie žmonių gyvenimą praeityje, bet ne visada atsirenka informacija tinkamai pasinaudoja (D2.2).	Ieško ir atsirenka informaciją iš nesudėtingo istorinio konteksto, kad parengtų trumpą struktūruotą pasakojimą apie žmonių gyvenimą praeityje, suformuluoja pagrindinę mintį, beveik nepraleidžia svarbių įvykių, detalių. Parengia nesudėtingą istorinį pasakojimą apie asmenį, pastatą, daiktą, reiškinių ar kt. (D2.3).	Savarankiškai ieško ir atsirenka informaciją iš nesudėtingo istorinio konteksto, kad parengtų struktūruotą pasakojimą apie žmonių gyvenimą praeityje, suformuluoja pagrindinę mintį, nepraleidžia svarbių įvykių, detalių. Parengia istorinį pasakojimą apie asmenį, pastatą, daiktą, reiškinių, remdamasis surinktais šaltiniais, nuotraukomis ir kt. (D2.4).

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
Padedamas įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudodamasis informacinėmis technologijomis) pasakoja, apibūdina, paaiškina savo supratimą apie istorijos reiškinius, bet nesugeba sukurti apie juos bendro įspūdžio. Reiškia savo nuomonę apie įvykius, reiškinius, bet nesugeba iki galo jos pagrįsti (D3.1).	Įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudodamasis informacinėmis technologijomis) nenuosekliai, fragmentiškai pasakoja, apibūdina ir aiškina apie istorijos reiškinius, bet perteikia bendrą įspūdį. Samprotaudamas apie įvykius, reiškinius, iš dalies pagrindžia savo nuomonę (D3.2).	Įvairiais būdais (raštu, žodžiu, meninėmis priemonėmis, naudodamasis informacinėmis technologijomis) nuosekliai pasakoja, apibūdina ir aiškina apie istorijos įvykius ir reiškinius; savo nuomonę pagrindžia. Įžvelgia įvairių kasdieninio gyvenimo formų istorines ištakas (D3.3).	Įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudodamasis informacinėmis technologijomis) pasakoja, apibūdina ir nuosekliai aiškina apie istorijos reiškinius. Logiškai samprotauja apie įvykius, reiškinius ir savo nuomonę pagrindžia. Įžvelgia įvairių viešojo gyvenimo formų istorines ištakas, jas apibūdina (D3.4).

38. Pasiekimų lygių požymiai. 7–8 klasės:

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
1. Istorinės raidos supratimas (A)			
Padedamas atpažįsta arba nurodo kurią nors esminę svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių priežastį ir pasekmę; gali jas fragmentiškai apibūdinti. Atpažįsta ir skiria įvykio ar reiškinio priežastis nuo pasekmių, nurodo priežastį, kuri jį sukėlė (A1.1).	Nurodo kelias esmines svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių priežastis ir pasekmes, gali jas apibūdinti ir iš dalies paaiškinti, kurios iš jų yra svarbiausios. Aptaria svarbiausių įvykių ir reiškinių priežasčių bei pasekmių ryšius (A1.2).	Apibūdina svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių priežastis, pasekmes. Aptaria konkretaus įvykio ar reiškinio reikšmę skirtingoms asmenybėms, visuomenės grupėms arba valstybėms. Nagrinėdamas panašaus pobūdžio įvykių, reiškinių priežastis ir pasekmes, nustato jų panašumus bei skirtumus (A1.3).	Paaikškina svarbių senovės, vidurinių amžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių dauguma priežasčių ir pasekmių. Įvertina įvykio, reiškinio priežastis ir pasekmes skirtingoms asmenybėms, visuomenės grupėms arba valstybėms. Parodo ryšius tarp įvykio priežasčių ir pasekmių, geba jas sieti su platesniu istoriniu kontekstu – laikotarpiu arba istorine erdve. Lygina panašaus pobūdžio įvykių, reiškinių priežastis ir pasekmes, nustato jų panašumus, skirtumus ir paaiškina, kad jiems įtakos turi istorinis kontekstas (A1.4).

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>Padedamas nurodo arba atpažįsta svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių kurį nors esminį raidos bruožą (A2.1).</p>	<p>Nurodo svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių kurį nors esminį raidos bruožą; gali nurodytą bruožą fragmentiškai apibūdinti (A2.2).</p>	<p>Išvardija svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių esminius bruožus; juos paaiškina pagal pateiktus kriterijus (A2.3).</p>	<p>Išskiria svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų įvykių, reiškinių daugumą esminių bruožų ir gali juos paaiškinti. Palygina panašaus pobūdžio įvykių ar reiškinių bruožus, nustato kai kuriuos panašumus ir skirtumus (A2.4).</p>
<p>Padedamas susieja 1–2 svarbiausias senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorines asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, gerai žinomu istoriniu įvykiu ar reiškiniu. Padedamas įvertina bent 1–2 plačiai žinomas ir nagrinėtas istorines asmenybes, pasiremdamas kitų išsakytais vertinimais (A3.1).</p>	<p>Remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, susieja 1–2 žinotinas senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų pagrindines istorines asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, plačiai žinomu istoriniu įvykiu arba reiškiniu. Konsultuodamasis įvertina 1–2 plačiai žinomas ir nagrinėtas istorines asmenybes; pasiremdamas kitų išsakytais vertinimais, pateikia apie jas savo nuomonę, nors jos gali ir nepagrįsti (A3.2).</p>	<p>Susieja 2–3 žinotinas senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų pagrindines istorines asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, plačiai žinomu istoriniu įvykiu arba reiškiniu. Nurodo keletą šioms asmenybėms būdingų bruožų, jas atpažįsta iš nesudėtingo istorinio konteksto. Įvertina 2–3 plačiai žinomas ir nagrinėtas istorines asmenybes, pateikia apie jas savo nuomonę ir iš dalies ją pagrindžia (A3.3).</p>	<p>Sieja 3–4 žinotinas senovės, vidurinių amžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorines asmenybes su jų gyvenimo laikotarpiu, istorine erdve, žinomu istoriniu įvykiu arba reiškiniu. Nurodo šių istorinių asmenybių veiklos bruožus, ją atpažįsta iš naujo istorinio konteksto. Savarankiškai vertina 2–3 plačiai žinomas ir nagrinėtas istorines asmenybes; pasiremdamas kitų išsakytais vertinimais, išsako savo nuomonę apie jas ir pagrindžia 1–2 argumentais (A3.4).</p>
<p>2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)</p>			
<p>Padedamas susieja metais išreikštas datas su tūkstantmečiu, amžiumi, dešimtmečiu; jas tinkamai vartoja gerai žinomame istoriniame kontekste. Fragmentiškai dėlioja svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų</p>	<p>Susieja metais išreikštas datas su tūkstantmečiu, amžiumi, dešimtmečiu; jas tinkamai vartoja gerai žinomame istoriniame kontekste. Nurodo svarbiausių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių</p>	<p>Susieja metais išreikštas datas su tūkstantmečiu, amžiumi, dešimtmečiu; paaiškina jų chronologinį nuoseklumą. Nurodo senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių, reiškinių, epochų, chronologinę seką,</p>	<p>Sieja nagrinėtų laikotarpių istorijos įvykius į prasminę visumą, nurodo laiko trukmę tarp skirtingų įvykių, nustato jų panašumus ir skirtumus. Išreiškia chronologijos suvokimą savarankiškai pasirinktais būdais (pvz., lentelė, schema ar kt.). Nurodo</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
naujųjų laikų istorijos įvykius į chronologinę seką, juos susieja su 1–2 gerai žinomais svarbiausiais vienalaikiais reiškiniais, procesais (B1.1).	chronologinę seką, juos susieja su 2–3 gerai žinomais svarbiausiais vienalaikiais reiškiniais, procesais (B1.2).	išdėsto juos teisinga tvarka pagal laiką. Chronologinėje sekoje nustato kitų svarbiausių Lietuvos ir Europos įvykių, reiškinų vietą; gretina svarbiausius vienalaikius Lietuvos ir Europos įvykius (B1.3).	senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių, reiškinų chronologinę seką, išdėsto juos teisinga tvarka pagal laiką. Chronologinėje sekoje nustato kitų svarbiausių Lietuvos ir Europos įvykių, reiškinų vietą, remdamasis žiniomis ir kritiniu mąstymu bei gali savo sprendimą paaiškinti (B1.4).
Nurodo tik kai kuriuos svarbiausius nagrinėtus senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykius matyto turinio žemėlapyje. Naudodamasis žinomo turinio istorijos žemėlapiu gali nustatyti istorinio įvykio vietą (erdvę), kai ji yra akivaizdžiai pavaizduota žemėlapyje (B2.1).	Nurodo pačių svarbiausių nagrinėtų senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių ir reiškinų vyksmo vietą – miestą, teritoriją, valstybę ar kitą istorinę erdvę. Naudodamasis istorijos žemėlapiu nurodo istorinės erdvės dydį ir jos pokytį (B2.2).	Įvardija svarbiausių nagrinėtų senovės, vidurinių amžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių ir reiškinų vyksmo vietą; gali ją lokalizuoti platesniame erdvės kontekste. Naudodamasis istorijos žemėlapiu, apibūdina istorinės erdvės dydį ir pokyčius, palygina skirtingas istorines erdves tarpusavyje (B2.3).	Nustato ir paaiškina svarbiausių senovės, vidurinių amžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos įvykių ir reiškinų vyksmo vietą; gali ją lokalizuoti platesniame erdvės kontekste keliais bruožais – politinio žemėlapio (nagrinėjamo istorinio arba dabartinio laikotarpio) kontekste arba, remdamasis geografiniais objektais. Naudodamasis istorijos žemėlapiu, nustato ir paaiškina istorinio įvykio vietą (erdvę) iš žemėlapyje pateikto istorinės erdvės objektų naujo konteksto. Paaiškina svarbiausius teritorinius pokyčius, geografinės aplinkos įtaką istorinių įvykių eigai (B2.4).
3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas (C)			
Atpažįsta istorijos šaltinio tipą, atsiradimo datą ir vietą,	Nustato istorijos šaltinio tipą, jo autorių, atsiradimo datą, vietą ir	Nustato istorijos šaltinio tipą, jo autorių, atsiradimo datą, vietą ir	Nustato istorijos šaltinio formą, jo autorių, atsiradimo datą ir vietą bei

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija (C1.1).	paskirtį, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, o kai kuriais atvejais – iš gerai žinomo istorinio konteksto (C1.2).	paskirtį, remdamasis iš dalies išreikšta informacija nesudėtingame istoriniam kontekste (C1.3).	paskirtį, remdamasis netiesiogiai išreikšta informacija naujame istoriniam kontekste, juos palygina (C1.4).
Randa istorijos šaltinyje informaciją, kai ji tiesiogiai išreikšta. Padedamas lygina dviejų nagrinėtų istorijos šaltinių informaciją, fragmentiškai nurodo jų turinio panašumus arba skirtumus; daro netikslias išvadas (C2.1).	Randa istorijos šaltinyje informaciją, kai ji tiesiogiai išreikšta; gali ją iš dalies apibendrinti. Remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, palygina du žinomo turinio istorijos šaltinius, apibendrina šaltiniuose pateiktą informaciją. Nurodo istorijos šaltinio autoriaus tiesiogiai išreikštą požiūrį (C2.2).	Išskiria istorijos šaltinyje informaciją, kai ji nėra tiesiogiai išreikšta; gali ją apibendrinti. Remdamasis tiesiogiai ir iš dalies išreikšta informacija, palygina daugiau kaip du nesudėtingo konteksto šaltinius, nurodo jų turinio panašumus, skirtumus ar sąsajas. Nustato istorijos šaltinio autoriaus požiūrį, kai jis yra išreikštas netiesiogiai, bet lengvai nustatomas iš šaltinio konteksto (C2.3).	Savarankiškai analizuoja ir išrenka iš istorijos šaltinio informaciją remdamasis tiesiogiai ir netiesiogiai išreikšta informacija; ją susistemina ir išsamiai apibendrina. Remdamasis tiesiogiai ir netiesiogiai išreikšta informacija, palygina daugiau kaip dviejų naujo konteksto šaltinių suteikiamas žinias, jas išsamiai apibendrina ir susieja. Nustato ir iš dalies paaiškina, kodėl atsiranda skirtingi praeities – įvykių, asmenybių, pokyčių – vertinimai istorijos šaltiniuose. Nustatyto istorijos šaltinio autoriaus požiūrį iš šaltinio konteksto ir savo sprendimą paaiškina šaltinio turiniu (C2.4).
Padedamas formuluoja nesudėtingus istorinius klausimus. Padedamas sudaro paprasto tyrimo atlikimo eigą, pasirenka tinkamas priemones, gerai žinomus 1–2 šaltinius, numato tyrimo atlikimo trukmę. Kartu su mokytoju aptaria, ką reikia daryti, kad	Pagal pavyzdį formuluoja nesudėtingus istorinius klausimus, tyrimo tikslą. Pagal pateiktą pavyzdį planuoja tyrimą: pasirenka tyrimo būdą, priemones, įprasto istorinio konteksto 1–2 šaltinius, numato tyrimo eigą bei trukmę. Nurodo, ką reikėtų daryti,	Kelia istorinius klausimus, formuluoja tyrimo tikslą. Pagal pateiktus kriterijus sudaro tyrimo, skirto nurodytai problemai spręsti, planą, nurodydamas pagrindinius žingsnius nuo klausimo iškėlimo iki rezultatų pristatymo. Pateikia 1–2 konkrečius įprasto istorinio konteksto	Savarankiškai formuluoja istorinius klausimus, tikslą, hipotezę. Sudaro tyrimo, skirto nurodytai problemai spręsti, planą, nurodydamas pagrindinius žingsnius nuo klausimo iškėlimo iki rezultatų pristatymo. Pateikia 2–3 konkrečius įprasto istorinio konteksto šaltinius, kuriais bus

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>tyrimas būtų patikimas. Padedamas ir remdamasis tiesiogiai pateikta informacija, analizuoja nesudėtingą istorinę informaciją, pateiktą gerai žinomo istorinio konteksto rašytiniuose, vaizdiniuose, daiktiniuose šaltiniuose. Padedamas ją iš dalies apibendrina (C3.1).</p>	<p>kad tyrimas būtų patikimas. Pagal pateiktą pavyzdį, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, analizuoja istorinę informaciją, esančią gerai žinomo istorinio konteksto rašytiniuose, vaizdiniuose, daiktiniuose šaltiniuose; ją iš dalies apibendrina (C3.2).</p>	<p>šaltinius, kuriais, atliekant tyrimą, bus remiamasi. Nurodo, ką reikėtų daryti, kad tyrimas būtų patikimas. Remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, analizuoja ir apibendrina istorinę informaciją, pateiktą istorinio konteksto rašytiniuose, vaizdiniuose, daiktiniuose šaltiniuose (C3.3).</p>	<p>remiamasi, atliekant tyrimą. Nurodo, ką reikėtų daryti, kad tyrimas būtų patikimas. Analizuoja, lygina, vertina ir išsamiai apibendrina istorinę informaciją, pateiktą istorinio konteksto rašytiniuose, vaizdiniuose, daiktiniuose šaltiniuose, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija (C3.4).</p>
4. Istorinio pasakojimo kūrimas (D)			
<p>Atskiria kai kurias esmines senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos sąvokas gerai žinomame istoriniame kontekste, bet ne visada tiksliai jas vartoja. Padedamas apibūdina sąvokos reikšmę gerai žinomame istoriniame kontekste (D1.1).</p>	<p>Apibrėžia esminių senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos sąvokų (ir kontekstinių, tokių kaip pokyčiai, įrodymai, priežastys, empatija) reikšmę, jas tinkamai vartoja gerai žinomame istoriniame kontekste. Nusako sąvokos reikšmę įprastame istoriniame kontekste (D1.2).</p>	<p>Nurodo senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos sąvokų (ir kontekstinių, tokių kaip pokyčiai, įrodymai, priežastys, empatija) prasmę, jas tinkamai vartoja nesudėtingame istoriniame kontekste. Nusako sąvokos reikšmę nesudėtingame istoriniame kontekste (D1.3).</p>	<p>Paaškina senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos sąvokas (ir kontekstines, tokias kaip pokyčiai, reikšmė, įrodymai, priežastys, empatija), nusako sąvokos prasmę, jas tinkamai vartoja naujame istoriniame kontekste. Sieja istorijos sąvokas į prasminę visumą naujame istoriniame kontekste. Jas grupuoja pagal savarankiškai pasirinktą kriterijų (-us) ir savo pasirinkimą paaškina. Nustato sąvokos prasmę iš naujo istorinio konteksto (D1.4).</p>
<p>Vadovaudamasis aiškiais nurodymais ir remdamasis pateikta informacija, ieško ir atsirenka informaciją iš įprasto istorinio konteksto, kad parengtų trumpą apibendrinamąjį pasakojimą raštu,</p>	<p>Ieško ir atsirenka informaciją iš nesudėtingo istorinio konteksto, kad parengtų trumpą struktūruotą tekstą raštu, žodžiu ar parengtų pristatymą. Remdamasis 1–2 šaltiniais, kuria istorinį</p>	<p>Atsirenka patikimą informaciją, ją tvarko ir išdėsto taip, kad sukurtų struktūruotą tekstą ar parengtų pristatymą; korektiškai pasinaudoja istoriniais įvykiais, vartoja sąvokas ir terminus. Remdamasis 1–2 šaltiniais,</p>	<p>Pasirenka patikimus informacijos šaltinius ir paaškina, kokiais kriterijais buvo remtasi. Atrinktą ir susistemintą informaciją panaudoja sukurti struktūruotą tekstą ar parengti pristatymą; korektiškai panaudoja</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
žodžiu ar parengtų pristatymą. Vadovaudamasis aiškiais nurodymais, remdamasis 1–2 įprasto konteksto šaltinių informacija, kuria istorinį pasakojimą bandydamas pateikti savąjį istorijos supratimą, bet jo neargumentuoja (D2.1).	pasakojimą, perteikdamas savąjį istorijos supratimą; iš dalies jį argumentuoja (D2.2).	kuria laisvos formos istorinį pasakojimą, išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinį, asmenybę ar problemą; kuriamas argumentuotas pasakojimas (D2.3).	istorijos įvykius, vartoja sąvokas ir terminus. Remdamasis 2–3 šaltiniais, kuria laisvos formos pasakojimą, išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinį, asmenybę ar problemą. Savo nuomonę pagrindžia konkrečiais faktais ir argumentais (D2.4).
Remdamasis žinomais šaltiniais išsako savo požiūrį apie nagrinėjamus istorijos įvykius ir reiškinius (D3.1).	Pagal pateiktus kriterijus raštu ar žodžiu perteikia supratimą apie istorijos įvykius ir reiškinius; savo nuomonę pagrindžia 1–2 argumentais. Vadovaudamasis aiškiais nurodymais ir remdamasis pateikta informacija, pagal pateiktą temą, naudodamasis šiuolaikinių technologijų galimybėmis, kuria elementarų istoriją pasakojantį žemėlapi; pateiktus kelis senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius susieja su žemėlapiu ir iš dalies juos aprašo (D3.2).	Raštu, žodžiu, naudodamasis informacinėmis technologijomis, perteikia savo supratimą apie istorijos įvykius ir reiškinius; savo nuomonę pagrindžia argumentais. Tinkamai parenka istorinę informaciją istorijos įvykiams ir reiškiniams apibūdinti. Pagal pateiktą pavyzdį ir temą, naudodamasis šiuolaikinių technologijų galimybėmis, kuria nesudėtingą istoriją pasakojantį žemėlapi; pasirenka gerai žinomus kelis senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius ir juos susieja su žemėlapiu, elementariai aprašo (D3.3).	Savarankiškai pasirenka istorinę informaciją istorijos įvykiams ir reiškiniams apibūdinti; savo supratimą apie istorijos įvykius ir reiškinius nuosekliai aprašo ar paaiškina, tinkamai argumentuoja, remdamasis šaltiniais. Naudodamas šiuolaikinių technologijų galimybėmis, kuria nesudėtingą istoriją pasakojantį žemėlapi; pateiktai temai atskleisti pasirenka gerai žinomus kelis senovės, viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius, juos priskiria žemėlapyje, elementariai aprašo (D3.4).

39. Pasiekimų lygių požymiai. 9–10 ir I–II gimnazijos klasės:

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
1. Istorinės raidos supratimas (A)			

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>Atpažįsta bent vieną svarbių naujų ir naujausių laikų įvykių ir reiškinų priežastį ir padarinių; remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, apibūdina to paties įvykio, reiškinio bent vieną priežastį, jos poveikį ir padarinių nagrinėjimai valstybei (A1.1).</p>	<p>Nurodo naujų ir naujausių laikų to paties įvykio, reiškinio 2–3 svarbiais priežastis ir pasekmes, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, paaiškina įvykio svarbą ir reikšmę valstybėms ir visuomenės grupėms (A1.2).</p>	<p>Paaškina naujų ir naujausių laikų priežastis ir pasekmes, remdamasis pateiktomis šaltiniais ar istoriografijos pavyzdžiais. Remdamasis įvykio ar reiškinio pasekmėmis, paaiškina įvykio svarbą ir reikšmę asmenybėms, visuomenės grupėms ar valstybėms. Pagal pateiktus kriterijus mokosi klasifikuoti priežastis ir pasekmes (pvz., į kultūrinės, socialinės, politinės ir kt.). Nustato, kuri priežastis buvo pagrindinė, kuri šalutinė, kuris padarinys trumpalaikis, kuris ilgalaikis (A1.3).</p>	<p>Pagrindžia paties išvardytas naujų ir naujausių laikų svarbių įvykių ir reiškinų priežastis ir padarinius, atskleidžia jų tarpusavio sąsajas. Vertina to paties įvykio, reiškinio priežastis ir pasekmes, jas klasifikuoja (pvz., į politines, ekonomines, socialines, kultūrinės); argumentuotai nurodo įvykio, reiškinio reikšmę. Nustato, kurios priežastys buvo pagrindinės, kurios šalutinės, kurie padariniai trumpalaikiai, kurie ilgalaikiai (A1.4).</p>
<p>Nurodo naujų ir naujausių laikų svarbių įvykių, reiškinų kai kuriuos esminius bruožus; gali juos paaiškinti ir padedamas palyginti (A2.1).</p>	<p>Išskiria naujų ir naujausių laikų įvykių, reiškinų svarbiausius bruožus. Vadovaudamasis pateiktomis kriterijais, atskleidžia istorijos įvykio ar reiškinio bruožus ir ypatumus (A2.2).</p>	<p>Išskiria naujų ir naujausių laikų įvykių, reiškinų keletą svarbiausių bruožų, savo sprendimą paaiškina. Parodo ryšius tarp įvykio priežasčių ir pasekmių. Įvertina įvykio, reiškinio reikšmingumą (A2.3).</p>	<p>Savarankiškai nustato ryšius tarp naujų ir naujausių laikų įvykių ar reiškinų, paaiškina jų priežastis ir pasekmes, sieja jas su nauju istoriniu kontekstu. Formuluoja ir pagrindžia savo teiginius apie istorijos įvykius, reiškinus bei jų ypatumus šaltiniais ir istoriniais pavyzdžiais. Vertina įvykių ar reiškinų aktualumą ir svarbą. Įvykių bruožus savarankiškai lygina ir argumentuotai vertinta (A2.4).</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>Nusako istorinės asmenybės esminius veiklos bruožus, vertina istorinę asmenybę gerai žinomame kontekste, formuluodamas savo nuomonę; ją iš dalies pagrindžia (A3.1).</p>	<p>Nurodo esminius istorinės asmenybės veiklos bruožus, vertina istorinę asmenybę, pasiremdamas kitų išsakytais vertinimais arba formuluodamas savo nuomonę; ją pagrindžia. Pateikia kelis istorinės asmenybės veiklos ypatumus, atskleidžia asmeninius bruožus ir jų svarbą asmenybės veiklai. Pateikia istorinių asmenybių veiklos pavyzdžių (A3.2).</p>	<p>Paaškina istorinės asmenybės veiklos bruožus ir jų reikšmę istoriniam laikotarpiui, ją vertina ir savo nuomonę pagrindžia 1–2 argumentais. Lygina atskirų asmenybių veiklą, aiškina veiklos padarinius. Nurodo istorijos asmenybių iškilimo aplinkybes, kontekstą, sąlygas, kuriomis jos veikė. Pagrindžia jų įtaką nagrinėjam laikotarpiui ir regionui. Remdamasis šaltiniais ar istoriografijos pavyzdžiais, paaškina, kodėl vienas ar kitas asmuo laikytinas istorine asmenybe (A3.3).</p>	<p>Vertina istorinę asmenybę pagal savarankiškai pasirinktus kriterijus; vertindamas asmenybės veiklą, atsižvelgia į tos asmenybės veiklos motyvus arba į kitus išorinius veiksnius. Argumentuotai įrodo istorinių asmenybių įtaką nagrinėjam laikotarpiui, regionui, jų svarbą šių dienų pasauliui. Argumentai samprotuoja apie istorinės asmenybės įamžinimą, įamžinimo aplinkybes ir poveikį visuomenei (A3.4)</p>
2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)			
<p>Nurodo istorinių laikotarpių chronologines ribas ir jas žyminčius lūžio įvykius. Nurodo svarbiausius nagrinėjamo istorijos laikotarpio įvykius, reiškinius ir juos dėlioja chronologine seka. Nurodo vieną laikotarpio bruožą, išskiriantį jį iš kitų laikotarpių. Fragmentiškai nurodo kai kurias pagrindines nagrinėjamų naujų ir naujausių istorijos laikotarpių problemas (B1.1).</p>	<p>Apibūdina nagrinėjamus laikotarpius pagal pateiktus kriterijus (pvz., kultūrinį, socialinį, politinį ar ekonominį). Kuria laiko juostą, kurioje atspindi laikotarpiai. Skirtingiems laikotarpiams priskiria įvykius ir reiškinius. Dėlioja įvykius chronologine seka. Nurodo 1–2 pagrindines nagrinėjamų naujų ir naujausių istorijos laikotarpių problemas, padedamas lygina su kitais laikotarpiais ir iš dalies nurodo jų ryšį su dabartimi (B1.2).</p>	<p>Charakterizuoja nagrinėjamus istorijos laikotarpius; išskiria lūžio įvykius ir tai argumentuoja. Lygina svarbiausius Lietuvos, Europos ir pasaulio naujų ir naujausių laikų istorijos įvykius, reiškinius, procesus, išskiria jų panašumus ir skirtumus. Išskiria 2–3 pagrindines nagrinėjamų naujų ir naujausių istorijos laikotarpių problemas, padedamas nustato jų ryšį tiek su kitais istorijos laikotarpiais, tiek su dabartimi, pateikia 1–2 argumentus (B1.3).</p>	<p>Kritiškai vertina to paties laikotarpio atskirų faktų ar reiškinų svarbą ir sąsajas; argumentuotai chronologiškai suskirsto faktus ar reiškinius, pagrįstai nustatydamas jų svarbumą; vertina atskiro laikotarpio įvykius ir jų kontekstą, būdingus reiškinius ir procesus. Savarankiškai išskiria 3–4 pagrindines nagrinėjamų naujų ir naujausių istorijos laikotarpių problemas, nustato jų ryšį tiek su kitais istorijos laikotarpiais, tiek</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
			su dabartimi, pateikia argumentuotą vertinimą (B1.4).
Parodo žemėlapyje akivaizdžiai pavaizduotą vietą, kurioje vyko svarbūs naujų ir naujausių laikų įvykiai, reiškiniai (B2.1).	Nurodo žemėlapyje svarbių naujų ir naujausių laikų įvykių ir reiškinių vyksmo vietą, gali ją lokalizuoti platesniame erdvės kontekste ir iš dalies apibūdinti (B2.2).	Lokalizuoja žemėlapyje naujų ir naujausių laikų įvykius ir reiškinius, aiškina jų eigą, nurodo veiksnius, lėmusius vienokius ar kitokius rezultatus, atskleidžia ir įvertina teritorinius pokyčius. Palygina skirtingo laikotarpio žemėlapius ir pagal juos nustato pokyčius, jų priežastis (B2.3).	Lokalizuoja žemėlapyje naujų ir naujausių laikų įvykius ir reiškinius, aiškina jų eigą, nurodo veiksnius, lėmusius vienokius ar kitokius rezultatus, atskleidžia ir įvertina teritorinius pokyčius. Palygina du ar daugiau istorinių žemėlapių ir pagal juos nusako valstybių teritorijų kaitą, jų priežastis. Pateikia vieną du pavyzdžius, parodančius, kaip veiksmo vieta veikia įvykius. Išskiria būdingiausius istorinio, kultūrinio, ekonominio regiono požymius (B2.4).
3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas (C)			
Nurodo istorijos šaltinio tipą, atsiradimo datą ir vietą, remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija (C1.1).	Apibūdina istorijos šaltinio tipą, jo autorių, atsiradimo datą, vietą ir paskirtį, remdamasis tiesiogiai ar kai kuriais atvejais gerai žinomame istoriniame kontekste išreikšta informacija (C1.2).	Nurodo istorijos šaltinio tipą, jo autorių, atsiradimo datą, vietą ir paskirtį, remdamasis iš dalies išreikšta informacija nesudėtingame istoriniame kontekste (C1.3).	Nustato istorijos šaltinio formą, kontekstą, jo autorių pažiūras, atsiradimo datą, vietą ir paskirtį, remdamasis netiesiogiai išreikšta informacija naujame istoriniame kontekste (C1.4).
Padedamas atsirenka ne mažiau kaip 1–2 patikimus informacijos šaltinius, atskiria faktus nuo nuomonės,	Pagal pateiktus kriterijus, atsirenka informaciją iš kelių istorijos šaltinių, interneto svetainių, įvertina jos	Atsirenka informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, interneto svetainių, vertina jos patikimumą, ją palygina,	Savarankiškai atsirenka ir palygina įvairiuose šaltiniuose, interneto svetainėse ar duomenų

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>fragmentiškai apibendrina informaciją (C2.1).</p>	<p>patikimumą; susieja skirtinguose šaltiniuose pateiktą informaciją, ją apibendrina. Remdamasis šaltiniu, nustato istorijos šaltinio autoriaus požiūrį. Nurodo skirtingas šaltinių atsiradimo sąlygas (C2.2).</p>	<p>apibendrina, ir padaro 1–2 išvadas. Atskiria faktus nuo nuomonės, pagrindžia tų faktų tikrumą naujame kontekste. Parodo skirtingus autorių požiūrius į istoriniuose šaltiniuose aprašomus įvykius. Nurodo skirtingas istorijos šaltinių atsiradimo sąlygas ir jas paaiškina (C2.3).</p>	<p>bazėse pateiktą informaciją; atsirenka nagrinėjamai temai ar problemai atskleisti tinkamą informaciją, įvertina jos patikimumą, ją apibendrina ir padaro 2–3 argumentuotas išvadas. Nustato skirtingas istorijos šaltinių atsiradimo sąlygas ir paaiškina, kodėl atsirado skirtingų praeities interpretavimų. Paaiškina nagrinėjamų šaltinių skirtingus autorių požiūrius į juose aprašomus įvykius (C2.4).</p>
<p>Pasitardamas su mokytoju, kelia 1–2 istorinius klausimus, kurie padėtų suvokti temos esmę, atlikti nesudėtingą istorinį tyrimą, siekiant atskleisti temą. Iš dalies išsiaiškina atskiras tiriamo klausimo detales, bet neatsako į visus iškeltus klausimus. Nurodo tyrimo žingsnius bei keletą tyrimui reikalingų priemonių. Išsiaiškina paskiras tiriamo klausimo detales ir paaiškina kai kuriuos tyrimo neaiškumus bei prieštaravimus (C3.1).</p>	<p>Kelia 2–3 istorinius klausimus, kurie padėtų suvokti temos esmę, atlikti istorinį tyrimą, siekiant atskleisti temą. Konsultuojasi su mokytoju dėl pasirinkto tyrimo eigos. Iš dalies išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą problemą ar temą, tačiau nepateikia aiškių argumentuotų atsakymų į suformuluotus klausimus. Nagrinėdamas probleminį klausimą, vertina paviršutiniškai, pateikia standartinius atsakymus (C3.2).</p>	<p>Formuluoja 2–3 istorinius probleminius klausimus, kurie padėtų atskleisti temos esmę. Pagal pateiktą pavyzdį planuoja tyrimą, skirtą konkrečiai problemai, temai atskleisti (nustato problemą, kelia probleminius klausimus, numato informacijos šaltinius). Išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą klausimą, argumentuotai išdėsto atsakymą. Įvertina įvairių pasirinktų šaltinių vaidmenį bei reikšmę, atliekant konkretų istorinį tyrimą. Apibendrinamas istorinę informaciją, analizuoja ir lygina ją,</p>	<p>Savarankiškai suformuluoja 3–4 istorinius probleminius klausimus, kurie padeda atskleisti temos esmę. Išsamiai išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą klausimą, argumentuotai išdėsto atsakymą. Analizuoja, lygina istorinę informaciją, nurodo jos tikslumą ir patikimumą atliekamo tyrimo kontekste. Nagrinėdamas probleminį klausimą, gali pateikti keletą argumentuotų atsakymų, juos palyginti ir pagal pasirinktus kriterijus įvertinti. Kritiškai naudodamasis įvairiais informacijos šaltiniais, pateikia</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
		pateikia argumentuotas išvadas (C3.3).	pagrįstus ir argumentuotus tyrimo rezultatus (C3.4).
4. Istorinio pasakojimo kūrimas ir raiška (D)			
Atskiria esmines naujų ir naujausių laikų istorijos sąvokas ir terminus gerai žinomame istoriniame kontekste; padedamas apibūdina sąvokos reikšmę gerai žinomame istoriniame kontekste. Padedamas fragmentiškai vartoja esmines sąvokas (D1.1).	Nurodo esminių naujų ir naujausių laikų istorijos sąvokų ir terminų reikšmę; tinkamai jas vartoja gerai žinomame istoriniame kontekste (D1.2).	Paaiškina esminių naujų ir naujausių laikų sąvokų reikšmę; tinkamai jas vartoja. Keldamas klausimus, aptardamas konkrečią temą ir apie ją samprotaudamas, iš dalies vartoja esmines ir kontekstines sąvokas, jungia ankstesnes ir naujas sąvokas į prasminę visumą (D1.3).	Išsamiai paaiškina esminių naujų ir naujausių laikų istorijos sąvokų ir terminų prasmę; tinkamai juos vartoja naujame istoriniame kontekste. Atpažįsta turinio ir konteksto neatitikimus. Juos grupuoja pagal savarankiškai pasirinktą (-us) kriterijų (-us), savo pasirinkimą paaiškina. Samprotaudamas klausimui ar problemai aiškinti tinkamai vartoja visas esmines ir kontekstines sąvokas (D1.4).
Vadovaudamasis aiškiais nurodymais ir remdamasis pateikta informacija, taip pat 1–2 žinomo istorinio konteksto šaltiniais, kuria nesudėtingus tekstus (samprotavimo rašinius, santraukas, komentarus ir kt.) (D2.1).	Pagal nurodytus kriterijus istoriniam pasakojimui kurti pasirenka reikiamą informaciją bibliotekoje, internete ar kitose atvirose informacijos platformose; iš dalies remiasi korektiškai surasta informacija. Remdamasis 1–2 nesudėtingo istorinio konteksto šaltiniais, kuria įvairių tipų nesudėtingus tekstus (samprotavimo rašinius, santraukas, komentarus ir kt.), savo nuomonę iš	Pasirenka istoriniam pasakojimui kurti reikiamą informaciją bibliotekoje, internete ar kitose atvirose informacijos platformose; remiasi korektiškai surasta informacija. Remdamasis 2–3 istorinio konteksto šaltiniais, kuria įvairių tipų tekstus (samprotavimo rašinius, santraukas, komentarus ir kt.). Diskusijose kelia probleminius klausimus, svarsto, pritaria ar	Savarankiškai pasirenka patikimus informacijos šaltinius istoriniam pasakojimui kurti, tinkamai jais remiasi, išskirdamas objektyvią informaciją, atskirdamas faktus nuo subjektyvios informacijos, nuomonės. Kuria įvairių tipų tekstus (samprotavimo rašinius, santraukas, komentarus, recenzijas ir kt.), remdamasis 3–4 šaltiniais. Atlieka su nagrinėjamais šaltiniais tiriamuosius ir kūrybinius darbus,

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
	<p>dalies argumentuotai pagrindžia (D2.2).</p>	<p>prieštarauja, pateikdamas argumentų (D2.3).</p>	<p>vykdo įvairius projektus. Apklausia istorinių įvykių liudytojus, jų pasakojimus panaudoja, kurdamas tekstą. Diskusijose kelia probleminius klausimus, svarsto, pritaria arba prieštarauja, pateikdamas argumentų. Įvairiais aspektais aptaria pasirinktą nagrinėti problemą ar klausimą (D2.4).</p>
<p>Išsako savo požiūrį į nagrinėjamus įvykius, reiškinius, procesus ar asmenybes; tai darydamas, remiasi pateiktais šaltiniais (D3.1).</p>	<p>Pagal pateiktus kriterijus pasirenka istorinę informaciją įvykiams ir reiškiniams paaiškinti, savo nuomonę pagrindžia 1–2 argumentais. Padedamas, pagal pateiktą pavyzdį ir temą, naudodamasis šiuolaikinių technologijų galimybėmis, kuria elementarų istoriją pasakojantį žemėlapi: pateikia kelis naujų ir naujausių laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius; susieja juos su žemėlapiu ir iš dalies juos aprašo (D3.2).</p>	<p>Tinkamai parenka istorinę informaciją istorijos įvykiams, reiškiniams paaiškinti, ją perteikia įvairiais būdais (raštu, žodžiu, naudodamasis informacinėmis technologijomis). Diskusijose kelia probleminius klausimus, svarsto, pritaria arba prieštarauja, pateikdamas argumentų. Naudodamasis šiuolaikinių technologijų galimybėmis (žemėlapių kūrimo platformomis, mobiliosiomis programėlėmis ir kt.), kuria paprastą istoriją pasakojantį žemėlapi, maršrutą nagrinėti temai atskleisti: pasirenka gerai žinomus 3–4 naujų ir naujausių laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius, juos susieja su žemėlapiu, iliustruoja ir elementariai aprašo (D3.3).</p>	<p>Paaškina istorinius procesus, reiškinius, požiūrius, nurodydamas jų sąsajas; palygina istorinę informaciją, nurodydamas lyginimo aspektus. Pagrindžia savo požiūrį į nagrinėjamus įvykius, reiškinius procesus ar asmenybes, polemizuoja su kitų požiūriais. Naudodamasis šiuolaikinių technologijų galimybėmis, kuria nesudėtingą istoriją pasakojantį žemėlapi: pats pasirenka temą, jai atskleisti pasirenka 4–5 naujų ir naujausių laikų istorijos faktus, įvykius, šaltinius, juos priskiria žemėlapyje ir aprašo (D3.4).</p>

40. Pasiekimų lygių požymiai. III–IV gimnazijos klasės:

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
1. Istorinės raidos supratimas (A)			
<p>Atpažįsta priežasčių ir pasekmių sudėtingumą; nurodo trumpalaikes ir ilgalaikes įvykio pasekmes. Remdamasis istoriniais šaltiniais, išskiria konkrečius istorinio įvykio, proceso ar reiškinio priežastis ir pasekmes, nurodo istorinių asmenybių, žmonių elgesio, veiklos tikslus ir padarinius (A1.1).</p>	<p>Pagal pateiktus kriterijus nurodo priežasčių ir pasekmių sudėtingumą; remdamasis tiesiogiai išreikšta informacija, nustato konkrečių istorinių įvykių, reiškinų padarinius. Atskleidžia priežasčių ir pasekmių tarpusavio sąsajas; nurodo istorinių asmenybių, žmonių elgesio, veiklos tikslus ir padarinius. Remdamasis įvykio pasekmėmis, paaiškina įvykio svarbą ir reikšmę (A1.2).</p>	<p>Įvertina priežasčių ir pasekmių sudėtingumą, nustato konkrečių istorinių įvykių, reiškinų padarinius. Atskleidžia priežasčių ir pasekmių interpretacijas, jų aiškinimo daugiaperspektyvumą; pateikia priežasčių ir pasekmių aiškinimo ir (ar) interpretavimo kaitos istoriografijoje pavyzdžių (A1.3).</p>	<p>Savarankiškai įvertina priežasčių ir pasekmių sudėtingumą, įvertina įvykių, reiškinų padarinius. Argumentuotai kuria alternatyvią istoriją (pvz., kas būtų, jei nebūtų laimėtas kuris nors mūšis); parodo priežastis ir pasekmes kaip sudėtingą veiksnių ir veiksnių susikirtimą. Argumentuotai svarsto, kaip kurios nors epochos žmonės galėjo paaiškinti buvusio įvykio priežastis ir kuo jų aiškinimai skiriasi nuo dabarties aiškinimų (A1.4).</p>
<p>Atpažįsta atskirus įvykius pateiktoje medžiagoje; iš dalies atskleidžia istorinio įvykio, proceso ar reiškinio bruožus; nagrinėja pateikiamus šaltinius ar prieinamus mokslinius tekstus, juose išskiria atskirus faktus, reiškinius; vadovaudamasis šaltiniais, apibūdina reiškinius ir jų specifiką (A2.1).</p>	<p>Išskiria atskirus reiškinius ar proceso faktus, jungia juos į prasminę visumą. Aiškina ir konstruoja reiškinio ar proceso charakteristiką. Pagal įvykio bruožus vertina jų reikšmę. Remdamasis žinomais faktais ar įvykiais, formuluoja argumentus (A2.2).</p>	<p>Identifikuoja ir kritiškai vertina įvykių, reiškinų aktualumą, reikšmingumą, svarbą praeityje ir tai, kaip jie siejasi su šiandieniniais procesais ar problemomis. Atsižvelgdamas į tam tikros žmonių grupės gyvenimo būdą, politinę situaciją, ekonominę praktiką, santykius su aplinka, socialines vertybes ir įsitikinimus, įvertina istorijos įvykių, reiškinų tęstinumą ir jų pokyčius (A2.3).</p>	<p>Pasitelkdamas konkrečius pavyzdžius, nustato ir paaiškina, kaip ir kodėl tam tikro istorinio įvykio reikšmingumo suvokimas (dabar svarbu, seniau – ne arba atvirkščiai) keičiasi skirtinguose laikotarpiuose ir (ar) skirtingose grupėse. Naudodamasis istoriniais šaltiniais ir istoriografija, kuria savarankišką istorinio įvykio aiškinimą (A2.4).</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>Paaškina, kas yra vadinama istorine asmenybe. Atskleidžia konkrečią nagrinėjamam istoriniam įvykiui reikšmingą istorinę asmenybę, nurodo, kuo ji svarbi. Nurodo istorinės asmenybės veikimo laikotarpį, regioną, veiklos sritį. Atskleidžia nagrinėjamo įvykio reikšmingas istorines asmenybes ir paaškina, kokį pėdsaką jos paliko istorijoje (A3.1).</p>	<p>Paaškina principus, kuriais vadovaujantis istorijos moksle išskiriamos istorinės asmenybės. Pateikia kelis istorinės asmenybės veiklos bruožus, atskleidžia individualias savybes ir jų svarbą asmenybės veiklai. Remdamasis šaltiniais ar istoriografijos pavyzdžiais, išskiria asmenis, kuriuos galima laikyti istorinėmis asmenybėmis. Lygina atskirų asmenybių veiklą, aiškina jų veiklos padarinius. Aiškina istorijos asmenybių iškilimo aplinkybes, kontekstą, komentuoja sąlygas, kuriomis jos veikė. Argumentuotai įrodo jų įtaką nagrinėjamam laikotarpiui ar regionui ir istorinį vaidmenį bei svarbą šių dienų atskiram regionui ar pasauliui. Kuria trumpas istorinių asmenybių biografijas (A3.2).</p>	<p>Vertina istorinę asmenybę, atsižvelgdamas į pasirinktus konteksto elementus (pvz., asmeninius motyvus, valstybės politiką, to meto pasaulėžiūrą ir laikotarpį, asmenybės veiklos reikšmę įvairioms socialinėms grupėms ir kt.), nurodo skirtingus to meto ar dabarties požiūrius (interpretacijas) į istorinę asmenybę. Charakterizuoja istorines asmenybes, jų veiklą ir kritiškai vertina jų svarbą, veiklos rezultatus. Atskleidžia istorinės asmenybės vertinimo sąlygiškumą, atsižvelgiant į istorines aplinkybes ar socialines sąlygas, taip pat į jų nulemtą vertinimą iš įvairių perspektyvų (A3.3).</p>	<p>Remdamasis prieinamais istorijos šaltiniais, atkuria istorijos asmenybių įsitikinimus ir vertybes; sukuria tekstą iš tam tikros istorijos asmenybės perspektyvos; suvokia istorijos asmenybės vertinimo kaitą, keičiantis skirtingiems laikotarpiams ar istorijos pasakotojo (-ų) perspektyvai. Aiškina atminties ginčų visuomenėje dėl istorijos asmenybių priežastis ir istorijos mokslo principus bei pozicijas tų ginčų atžvilgiu. Argumentuotai diskutuoja, kodėl istorijos asmenybės elgėsi būtent taip ir galbūt kitaip, negu būtume darę mes, net kai jų veiksmai iš pažiūros atrodo neracionalūs, sunkiai paaiškinami ar kitokie. Argumentuotai diskutuoja, ko iš konkrečios istorinės asmenybės mes šiandien galime pamokyti (A3.4).</p>
<p>2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje (B)</p>			
<p>Nurodo nagrinėjamų laikotarpių chronologines ribas ir jas žyminčius įvykius; charakterizuoja nagrinėjamus laikotarpius pagal pateiktus kriterijus (pvz., kultūrinį, socialinį, politinį, ekonominį). Įvykius ir reiškinius susieja su</p>	<p>Korektiškai išvardija laikotarpius ir jiems būdingus bruožus; paaškina pasirinktų istorijos įvykių svarbą laikotarpio pradžiai ir pabaigai nurodyti; išskiria įvykius, laikytinus istorinio lūžio ar esminio pokyčio momentais ir tai argumentuoja.</p>	<p>Kritiškai vertina to paties laikotarpio atskirų faktų ar reiškinų svarbą ir sąsajas; argumentuotai chronologiškai suskirsto faktus ar reiškinius, pagrįstai nustatydamas jų svarbą; vertina konkretų istorinį kontekstą ir jo santykį su</p>	<p>Argumentuotai atskleidžia laikotarpių ribų sąlygiškumą, atsižvelgiant į istorijos pasakotojo (-ų) tikslus ir perspektyvą. Kuria laiko juostas, kuriose atsispindi laikotarpiai. Analizuoja istorijos laikotarpių ir to meto visuomenės</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
atskirais istoriniais laikotarpiais. Nurodo būdingiausias istorinių laikotarpių ir to meto visuomenių bruožus, esminius įvykius, asmenybes ir pokyčius. Atpažįsta istorijos laikotarpius iš įprasto istorinio konteksto; taiko pagrindines chronologijos žinias įprastame istoriniame kontekste (B1.1).	Apibūdina istorinius laikotarpių ir juose gyvenusių visuomenių bruožus, esminius įvykius, asmenybes ir pokyčius, lygina juos su vieno ar kelių laikotarpių atitikmenimis. Išvardija istorijos laikotarpius iš dalies naujame kontekste, taiko chronologijos žinias iš dalies naujame istoriniame kontekste (B1.2).	analizuojamais faktais ar reiškiniais. Naudodamasis interaktyviosiomis laiko juostomis, įvertina įvairiausių istorijos įvykių pavyzdžius ir jų istorinę reikšmę skirtingose geografinėse vietovėse. Analizuoja istorinius laikotarpius ir nustato pasikeitimus, kurie įvyko per tam tikrą laiką tarp dviejų konkrečių istorijos įvykių ar reiškinų; parodo praeities ir dabarties tarpusavio ryšį (B1.3).	bruožus, įvykius, asmenybes ir pokyčius, lygindamas juos su kitų laikotarpių atitikmenimis; juos vertina, nusakydamas istorinio laikotarpio palikimo poveikį tolesnei visuomenės raidai. Naudodamasis interaktyviosiomis laiko juostomis, įvertina įvairiausių istorijos įvykių pavyzdžius ir jų poveikį skirtingose geografinėse vietovėse (B1.4).
Paaškina regiono sąvoką ir nurodo požymius, pagal kuriuos regionas išskiriamas iš bendros teritorijos. Išvardija ir apibūdina regionus, kuriuose vyksta nagrinėjami įvykiai, reiškiniai, procesai. Pažymi nagrinėjamų įvykių veiksmo vietą žemėlapyje; aiškina žemėlapyje esančius sutartinius ženklus. Pateikia 1–2 pavyzdžius, parodančius, kaip istorinio įvykio veiksmo vieta veikia regioną ir tolesnę konkreto regiono raidą (B2.1).	Išskiria specifinius istorinio, kultūrinio ar ekonominio regiono požymius. Atskleidžia tokio išskyrimo iš bendros erdvės principus. Paaškina istorinio įvykio santykį su regionu ir jo įtaką tolesnei regiono raidai, reiškiniams, vėlesniems įvykiams; atskleidžia konkrečių regionų ir jų specifikos svarbą istorinei valstybės ar visuomenės raidai (B2.2).	Charakterizuoja istorinius, kultūrinius, etnografinius, politinius ekonominius ar gamtinius regionus pagal paties pasirinktus kriterijus; lygina atskirų regionų ypatybes; pasitelkdamas erdvines priemones (pvz., gaublį, žemėlapi, kartoschemą ar kt.), aiškina įvykius ar reiškinius, komentuoja konkreto regiono aktualijas ir raidos ypatybes; aiškina istorinių, kultūrinių, politinių, ekonominių regionų ribų sąlygotumą, kaitos priežastis bei ypatybes (B2.3).	Išskiria tam tikrose epochose kraštovaizdį keitusių būdingiausių objektų grupes (pvz., pilis, gynybinius įtvirtinimus, dvarus, bažnyčias, kapines, rotušes, turgaus aikštes, fabrikus ir pan.), charakterizuoja jų poveikį kraštovaizdžiui; argumentuotai atskleidžia regionų ribų sąlygiškumą, atsižvelgiant į pasakotojo (-ų) tikslus ir požiūrį (B2.4).
3. Istorijos tyrimas ir interpretavimas (C)			
Paaškina, kokie yra šaltinių tipai; priskiria nagrinėjamus šaltinius	Apibūdina rašytinius, daiktinius, ar vaizdinius istorijos šaltinius; nusako	Sistemiškai renka ir rūšiuoja šaltinius; atpažįsta skirtingus to	Charakterizuoja šaltinių tipus (rašytinius, daiktinius, vaizdinius);

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
tam tikram laikotarpiui, įvykiui ar reiškiniui; nagrinėja šaltinius, išskirdamas iš jų akivaizdžiai, tiesiogiai pateiktą informaciją (C1.1).	jų bruožus, specifiką; vertina jų vertingumą ir patikimumą; lygina keletą šaltinių, išskirdamas informatyviausius ir patikimiausius šaltinius (C1.2).	paties įvykio, reiškinio bei proceso aprašymus šaltinyje; išskiria šaltinių teikiamos informacijos sąlygiškumą ir ribotumą; kritiškai vertina šaltinių teikiamą informaciją, juos analizuoja ir interpretuoja (C1.3).	įvertina, į kokius klausimus gali ar negali padėti atsakyti tam tikro tipo šaltiniai; nustato, kad skirtingų šaltinių grupių teikiama informacija yra skirtinga, bet kartu ir viena kitą papildo; grupuoja istorijos šaltinius pagal juose reiškiamą požiūrį. Paaiškina šaltinių pateiktos informacijos ir vertinimo bei aiškinimo daugiaperspektyvumą (C1.4).
Formuluodamas teiginius, remiasi šaltinio (-ių) informacija (cituoja arba savais žodžiais pateikia). Iš kelių pateiktų šaltinių pasirenka tinkamą šaltinį nagrinėjamai temai atskleisti ar problemai spręsti. Pateikia keletą šaltinių prieigos nuorodų (pvz., paaiškina, kokie šaltiniai saugomi muziejuose, archyvuose, el. archyvuose ir pan.) (C2.1).	Remiasi šaltinių teikiama informacija formuluojamiems teiginiais pagrįsti (priežasčių ryšiams nustatyti, išvadoms formuluoti, apibendrinti). Išskiria ir palygina keliuose šaltiniuose pateiktą informaciją, atsirenka tinkamiausią jo nagrinėjamai temai ar problemai atskleisti. Apibendrina kelių šaltinių informaciją ir daro išvadas (C2.2).	Atsižvelgdamas į šaltinių informaciją, kelia istorinius klausimus. Paaiškina šaltiniuose pateiktą netiesiogiai išreiktą informaciją, nurodo aplinkybes ar veiksnius, galėjusius lemti šaltinio turinį. Formuluoja argumentuotus istorinių įvykių, reiškinų paaiškinimus, pagrįstus šaltiniais. Pateikia kūrybišką ir kritišką šaltinio vertinimą ar požiūrį į jį. Kurdamas istorinį pasakojimą ar istorinės asmenybės biografiją, remiasi istoriniais šaltiniais; jų teikiama informacija grindžia savo teiginius ar išvadas. Remdamasis šaltiniais, formuluoja diskusijos klausimus ir argumentus (C2.3).	Aiškina konkretaus istorinio šaltinio aktualumą ir vertingumą visuomenei. Įvertina šaltinio autoriaus naudojamas priemones istorinei informacijai perteikti, šaltinio subjektyvumą; paaiškina, kuo vieno šaltinio informacija panaši į kitų tai pačiai problemai ar temai skirtų šaltinių informaciją; argumentuoja, kas šaltinyje atrodo labiausiai ar mažiausiai įtikinama. Paaiškina, ar šaltinis keičia nusistovėjusį požiūrį į temą, ar jis gali sukelti skirtingus vertinimus, kontroversijas. Argumentuotai diskutuoja, kokias pamokas, vertinant dabartį, gali teikti konkretus istorijos šaltinis (C2.4).

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
<p>Sukuria istorinio tyrimo, skirto nurodytai problemai (ar klausimui) spręsti, planą, nuroydamas žingsnius nuo problemos atskleidimo ar klausimo iškėlimo iki rezultatų pristatymo. Pateikia kelis konkrečius šaltinius ar istorikų darbus, kuriais, atliekant tyrimą, bus remiamasi. Numato tyrimui reikalingus duomenų šaltinius (bibliotekas, el. bibliotekas ir kt.). Iš dalies išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą klausimą, tačiau, atlikęs tyrimą, nepateikia aiškių argumentų, pagrindžiančių tyrimo rezultatą (C3.1).</p>	<p>Kelia istorinį klausimą kuriam atskleisti reikalingas istorinis tyrimas. Detalizuoja istorinio tyrimo planą etapais (žingsniais), paaiškindamas, kokia kiekvieno etapo prasmė. Pateikia 1–2 istoriografijos šaltinius (istorikų darbų pavyzdžius), kuriais bus remiamasi, atliekant tyrimą. Pateikia galimą rezultatų panaudojimo pavyzdį. Iš esmės išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą klausimą, argumentuotai atskleidžia tyrimo procesą ir savo požiūrį į tiriamą klausimą (C3.2).</p>	<p>Formuluoja tezę arba hipotezę, kurioms pagrįsti ketina atlikti tyrimą. Paaškina informacijos šaltinių atrankos principus. Atskleidžia galimus alternatyvius problemos sprendimo būdus. Paaškina tyrimo išvadų sąlygiškumą ir tolesnių tyrinėjimų perspektyvumą. Išsamiai išsiaiškina, kas yra žinoma apie tiriamą klausimą, argumentuotai atsako į tyrimo metu išsikeltus klausimus, neaiškumus ir prieštaravimus (C3.3).</p>	<p>Suformuluoja tyrimo objektą nusakantį tyrimo pavadinimą, tikslą ir konkrečius jo uždavinius. Aiškiai struktūruoja tyrimą. Tyrimą įgyvendina, korektiškai naudodamas pirminius ir antrinius istorijos šaltinius ir istoriografiją, tinkamai vartodamas istorijos sąvokas. Tyrimo raiška – argumentuotas tekstas, kuriame analizuojama konkreti istorinė problema, klausimas. Formuluojamos iš tyrimo pagrįstai išplaukiančios išvados. Remiamasi papildoma literatūra ir kitais šaltiniais, kuriuose analizuojama aktuali problema, iliustruojant ar kitaip pristatant tiriamą klausimą (C3.4).</p>
4. Istorinio pasakojimo kūrimas ir raiška (D)			
<p>Aiškina istorines sąvokas, pateikia jų apibrėžimus, sieja jas su konkrečiu istoriniu laikotarpiu, kuriam aptarti šios sąvokos vartojamos. Tinkamomis istorinėmis sąvokomis įvardija istoriniuose šaltiniuose ar istoriografijoje atspindėtus reiškinius ar procesus (D1.1).</p>	<p>Remdamasis kontekstu, paaiškina istorinės sąvokos reikšmę; pabrėžia ir įvertina istorinių sąvokų korektiško vartojimo svarbą, interpretuojant istoriją. Pateikia galimus istorinių sąvokų sinonimus ir šių sąvokų atitikmenis dabartinėje kalboje (D1.2).</p>	<p>Išsamiai paaiškina istorines sąvokas. Taiko esmines istorines sąvokas naujame istoriniame kontekste. Atpažįsta, paaiškina ir tinkamai vartoja kitas istorines sąvokas, paaiškindamas esminę temą. Nuosekliai ir tiksliai vartoja sąvokas, rašydamas rišlų tekstą (D1.3).</p>	<p>Remdamasis istoriniais šaltiniais, paaiškina sąvokas. Kitiškai vertina istorijos sąvokos vartojimą. Aiškindamas klausimą ar problemą, samprotaudamas konkrečia tema, nuosekliai vartoja visas esmines ir kontekstines sąvokas, jungia ankstesnes ir naujas sampratas, įžvelgdamas skirtingus istorijos aiškinimo (pasakojimo) požiūrius.</p>

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
			Kurdamas istorijos pasakojimą, vartoja istorijos sąvokas, jas paaiškina ir pakeičia sinonimais (D1.4).
Pagal pateiktus kriterijus kuria tekstus (rašinius, santraukas, komentarus), remdamasis 2–3 įprasto istorinio konteksto šaltiniais. Paaiškina procesus, reiškinius, požiūrius (D2.1).	Kuriam įvairių tipų tekstus (santraukas, komentarus, recenzijas, biografijas), remdamasis 3–4 nesudėtingo istorinio konteksto šaltiniais. Išsako savo požiūrį; remdamasis šaltiniais, argumentuoja (D2.2).	Kuriam įvairių tipų tekstus (esė, santraukas, komentarus, recenzijas, biografijas), remdamasis 3–4 istorinio konteksto šaltiniais. Nurodo jų sąsajas, išsako savo požiūrį; remdamasis šaltiniais, pateikia 2–3 argumentus (D2.3).	Kuriam įvairių tipų tekstus (esė, santraukas, komentarus, recenzijas, biografijas ir pan.) remdamasis 3–5 šaltiniais: kelia istorinius klausimus, juos analizuoja, interpretuoja ir vertina; pavyzdžiais iliustruoja savo požiūrį konkrečiu klausimu; pateikta tema (problema) tarpusavyje sieja šaltinius; temą atskleidžia, palygindamas šaltinius, parodydamas priežasties ir pasekmės ryšius; atskleidžia savo požiūrį į problemą, ją pagrindžia 3–4 argumentais (D2.4).
Atsakydamas į pateiktą klausimą, atrenka ir perteikia iš dalies tinkamą informaciją. Atskleisdamas istorijos supratimą, dažniausiai remiasi kitų nuomone ir vertinimais, kai kurias savarankiškas išvadas pagrindžia elementariais argumentais (D3.1).	Išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinių, asmenybę ar problemą, remiasi 2–3 šaltiniais, kelia istorinius klausimus, samprotauja žodžiu ir raštu, visa tai pagrindžia 2–3 argumentais. Tačiau darant išvadas, trūksta kritiškumo ir savarankiškumo (D3.2).	Atrenka ir perteikia tinkamą iš dalies susistemintą informaciją, tinkamai vartoja istorines sąvokas, pasitelkia datas, įvykius savo supratimui išreikšti. Kelia istorinius klausimus, samprotauja žodžiu ir raštu, išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinių, asmenybę ar problemą, jį pagrindžia 3–4 argumentais (D3.3).	Atrenka, susistemina ir išsamiai perteikia tinkamą informaciją konkrečiu klausimu, pateikia išsamius apibūdinimus ir paaiškinimus, juos iliustruoja pavyzdžiais; tiksliai vartoja sąvokas, pasitelkia datas, įvykius, reiškinius savo supratimui išreikšti. Perteikdamas savo istorijos supratimą, kritiškai remdamasi 4–5 šaltiniais. Kelia istorinius klausimus,

Slenkstinis (1)	Patenkinamas (2)	Pagrindinis (3)	Aukštesnysis (4)
			samprotauja žodžiu ir raštu, išreikšdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinį, asmenybę ar problemą. Savo nuomonę pagrindžia 4–5 argumentais (D3.4).
